

T. C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

THOMAS HOBBS'TA YASA ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Fazıl TURGUT

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cafer ŞAKAR

VAN-2019

T. C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

THOMAS HOBBS'TA YASA ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Fazıl TURGUT

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cafer ŞAKAR

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

FAZIL TURGUT tarafından hazırlanan "Thomas Hobbes'ta Yasa Üzerine Bir İnceleme" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cafer ŞAKAR Felsefe, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Başkan : Doç. Dr. Ahmet EYİM Felsefe, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Doç. Dr. Esra ÇAĞRI MUTLU Felsefe, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ onaylamıyorum	
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Tez Savunma Tarihi:	27/09/2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOCLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Fazıl TURGUT
27.09.2019

Yüksek Lisans

Fazıl TURGUT

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2019

THOMAS HOBBS'TA YASA ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZET

Thomas Hobbes, modern siyaset felsefesinin önde gelen filozoflarından biridir. Onun bütünlüklü felsefesi, yaratmış olduğu kavramlarla daha açık ve anlaşılır hale gelmiştir. Siyaset felsefesinde sıklıkla kullanılan kavram ya da kavramlaştırmalar da Thomas Hobbes'un felsefesinde böylelikle yeniden anlamını bulmuştur. Klasik öğretilerin çok uzağında kalan Thomas Hobbes'un felsefesi doğa-yasa ilişkisine dayanmaktadır. Bundan dolayı Thomas Hobbes'un siyaset felsefesindeki ilk hareket noktası doğa durumu anlatısıdır. Hobbes, doğa durumu anlatısından doğa yasası ve toplum sözleşmesi kavramlaştırmalarına ulaşmıştır. Doğa durumu anlatısının siyaset felsefesinde hareket noktasını oluşturmasının temel sebebi de insanın en temel ihtiyacı olan güvenlik ihtiyacını en iyi açıklayan anlatı olmasıdır. Güvenlik ihtiyacı, korkunun tetiklediği bir ihtiyaç olduğundan insan, doğa yasasından yola çıkarak toplum sözleşmesini gerçekleştirmiş ve devleti yaratmıştır. Devlet de böylelikle toplum düzeninin getirmiş olduğu barışın en büyük temsilcisi ve koruyucusu konumuna yükselerek, toplumsal güvenlik ve barış ilişkisinin en önemli unsuru haline gelmiştir. Olgusal olanın üzerinde teolojik ve metafizik bir olması gereken olarak konumlanan yasa, Hobbes ile birlikte radikal bir dönüşüme uğramıştır. Hobbes'un kurguladığı yasa, devlet ve egemen özdeşliği yasanın geleneksel kökenlerinden kopuşuna olanak sağlamıştır. Yasa ile ilgili bu kırılma Batı siyaset teorisinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu çalışmanın temel amacı Thomas Hobbes'un yasa üzerine düşüncelerini siyaset ve hukuksal bağlamda ele almaktır.

Anahtar Kelimeler : Thomas Hobbes, Doğa, Yasa, Devlet.

Sayfa Sayısı : 85

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cafer ŞAKAR

M.A.Thesis

Fazıl TURGUT

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

September, 2019

AN INQUIRY ON LAW IN THOMAS HOBBS

ABSTRACT

Thomas Hobbes is one of the foremost philosophers of modern political philosophy. His integrated philosophy has become more clear and understandable with the concepts he has created. The concepts or conceptualizations that are frequently used in political philosophy have thus found their meaning in Thomas Hobbes' philosophy. Thomas Hobbes's philosophy is based on the relationship between nature and law. Thus Thomas Hobbes's first starting point in political philosophy is the narrative of the state of nature with which Hobbes reached the conceptions of the law of nature and the convention of society. The main reason for this is that it is the narrative that best describes the security need. Since the need for security is a need triggered by fear, human beings have realized the social contract based on the law of nature and created the state. Thus, the state became the most important representative and protector of the peace brought about by the social order and became an important element of the relationship between social security and peace. The law, which is positioned as theological and metaphysical on the factual, has undergone a radical transformation with Hobbes. The law, state and sovereign identity identified by Hobbes allowed the law to break away from its traditional origins. This break with the law is an important turning point in Western political theory. The purpose of this study is to examine Thomas Hobbes' thoughts on the law in the political and legal context.

Key Words : Thomas Hobbes , Nature, Law, Government.

Quantity of Page : 85

Supervisor : Asist. Prof Dr. Mehmet Cafer ŞAKAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YASA KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ	5
1.1. Yasanın Tarihsel ve Kültürel Kökenleri	5
1.1.1. Mezopotamya.....	6
1.1.2. Antik Mısır.....	8
1.1.3. Antik Yunan.....	9
1.1.3.1. Solon	10
1.1.3.2 Lykurgos	11
1.1.3.3. Sofistler.....	12
1.1.3.4. Platon	13
1.1.3.5. Aristoteles	15
1.1.4. Roma Yasaları.....	16
1.1.5. İngiltere yasaları	16
1.2. Yasa Çeşitleri	18
1.2.1. Teolojik Alanda Yasa	18
1.2.2. Ahlaki Alanda Yasa	22
1.2.3. Hukuk Alanında Yasa	26
1.3. Yasa Kavramı.....	31
2. BÖLÜM: THOMAS HOBBS'UN DEVLET ANLAYIŞI BAĞLAMINDA YASA VE HUKUK	34
2.1. Thomas Hobbes'un Felsefesine Genel bir Bakış.....	35

2.2. Thomas Hobbes'un Toplum ve Devlet Anlayışı	37
2.2.1. Thomas Hobbes'ta İnsan ve İnsanın Doğal Durumu	37
2.2.2. Thomas Hobbes'a Göre Devlet ve Devletin Yönetimi	41
2.2.3. Egemen Güç ve Görevleri.....	46
2.2.4. Devlet, Din ve İnsan İlişkileri.....	49
2.2.5. Yurttaşların Özgürlüğü	50
2.3. Thomas Hobbus'un Yasa ve Hukuk Anlayışı	50
2.3.1. Temel Doğa Yasaları	50
2.3.2. Toplum Yasaları	56
2.3.3. Hukuk Anlayışı ve Yasa İle İlişkisi	58
2.3.3.1 Toplum Sözleşmesi.....	60
2.3.3.2 Hukuk Ahlak ve Yasa İlişkisi	61
SONUÇ.....	63
KAYNAKLAR	70
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

ÖNSÖZ

Thomas Hobbes yasayı ilahi dayanağından koparıp yeryüzüne, insana indirgemıştır. Yasanın dayanağı *temel doğa* yasalarıdır. Bu çalışmamız ile Thomas Hobbes'un yasa üzerine düşüncelerini siyasal ve hukuksal yönüyle inceleyeceğiz.

Çalışmamızın hazırlanması esnasında her ihtiyaç duyduğumda değerli vaktini ayırarak bana rehberlikte bulunan kıymetli danışman hocam Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Cafer ŞAKAR'a ayrıca, desteklerini esirgemeyen bölüm başkanımız Doç. Dr. Ahmet EYİM, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü hocamız Doç. Dr. Esra Çağrı MUTLU ve ders hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Emrah GÜNOK, Dr. Öğr.Üyesi Zeliha Burcu YILMAZ'a ve tez sürecinde desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme teşekkür ederim.

Fazıl TURGUT

GİRİŞ

Sosyal toplulukların oluşmaya başlamasıyla şekillenen ve bu toplulukların yer, zaman, sosyal, siyasal, ekonomik vb. bakımından geçirmiş oldukları değişim dönüşüme bağlı olarak gelişen yasalar insanlığın var olma serüveninin çok önemli bir parçasıdır. İlk toplulukların ortaya çıkması ile birlikte oluşan toplumsal hiyerarşik düzen aynı zamanda o toplulukların yasasının oluşumunda da etkili olduğu iddia edilebilir. Sosyal toplulukların yaşayışını çeşitli yönleriyle ele aldığımızda barınma, avlanma ve üreme gibi yaşamın asgari ihtiyaçlarını karşılarken bir takım kural ve kaidelerle hareket ettikleri görülür. Bu ilk sosyal topluluklarda klanın konumunu, egemenlik alanını ve hiyerarşik düzen içerisindeki yerini belirleyen kuralların, topluluğun varlığına vücut veren önemli yapı taşı olduğu görülmektedir.

İlkel toplumlardan daha gelişmiş toplumlara kadar kuralların veya yasa diyebileceğimiz yaşamlarını düzenleyen kaidelerin bulunmadığı bir sosyal topluluğa rastlamak neredeyse imkansızdır. İnsanın var olduğu her yaşam hücresinde kurallardan bahsetmek olasıdır. Bu kuralların veya yasaların toplumların yaşam koşulları ve gelişmişlik durumlarına bağlı olarak değişim ve gelişim içerisinde olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla yasanın toplumsal bağlamında ele alındığında tarihsel süreç içerisinde toplum ile var olduğu gibi toplumun varlığını sürdürebilmesi açısından da olmazsa olmaz olan ve toplum ile birbirini var eden ve karşılıklı birbirini değiştiren geliştiren bir diyalektik içerisinde olduğu söylenebilir. Bu anlamda yasa her ne kadar toplumun çimentosu olsa da aynı zamanda topluma yön verebilen değiştiren ve toplumu belli davranış kalıpları çerçevesinde de davranış sergilemeye zorlayan güce sahip olduğu söylenebilir.

Toplumsal yönüyle ele alındığında yasa bir kültür ürünü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sosyal grupların nesiller boyu aktarıla gelen ve bu grupların iç veya dış ilişkilerini düzenleyen kuralları kendi kültürleri ile yoğurduğu görülmektedir. Toplulukların yaşama şekilleri ekonomileri inançları kültürlerini etkilemekte ve bu kültürleri de mevcut toplumun kural ve kaidelerine yansımaktadır. Bir toplumun inançlarına aykırı bir yasa çıkarmak ve uygulamak eşyanın tabiatına aykırıdır. Toplulukların gelenek göreneklere ahlaki yapısı inançları ve kültürünü oluşturan tüm

öğeler aynı zamanda o toplumun nasıl yönetileceği ve yasının ne olabileceğini belirlemektedir.

Toplumlar ekonomik, kültürel, inançları vb. tüm yönleriyle ele alındığında yaşayışlarını düzenleyen, belirleyen yasaların etkisi sonucunda toplumların tarihsel süreç içerisinde değişim gösterdiğini görmek mümkündür. Yasa yapım sürecinin, ilkel toplumlardan günümüz meclislerine ya da yasama organlarına kadar tarihsel süreç içerisinde ele alındığında, kültürel, dinsel, sosyal ve siyasal etkenlere bağlı olarak değiştiğini söyleyebiliriz. Toplumların içerisinde buldukları durum, düşünsel yapılarını etkilediği gibi toplumlara, sosyal, siyasal, ekonomik ve dinsel yönüyle de etkilemektedir. Bu durum mevcut toplumun hiyerarşik yapısını etkilemekte ve toplumun bağlı yaşadığı yasayı da değiştirmektedir. Göçebe toplumdan yerleşik bir sistem kuran insanoğlu devamında köy ve şehir devletlerini kurmaya başlamış ve yaşam koşulları şekillenmiştir. Tarım faaliyetleri ile yerleşik hayatın başlamasını sağlamıştır. Bu durum mülkiyet sorununu ortaya çıkardığı gibi ürün fazlasının satışı gibi önemli bir sosyal ilişkiyi de doğurmuştur. Toplumsal gelişmeler tarihsel süreç içerisinde yasanın da gelişim seyrini belirlemiştir. İlk şehir devletlerinden imparatorluklara, Fransız ihtilalinden günümüz ulus devletlerine kadar toplumsal yapı ve egemen gücün şekli ve niteliğine bağlı olarak yasa yapım süreçleri ve nitelikleri de değişim göstermiştir.

Yasalar devletlerin yönetilme şeklini belirlediği gibi egemen gücün yasa ile ilişkisini, aynı zamanda devletin siyasal yapısını da belirlemektedir. İlk devlet yapılanmalarının oluşmasıyla egemen ve yasa ilişkisi de şekillenmeye başlamıştır. Egemen, yasayı kendi egemenliğinin bir aracı olarak görmektedir. Egemen gücün tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak görüldüğü dönemlerde her sözünün yasa olduğu ve dolayısıyla mutlak bir güce sahip olduğu söylenebilir. Tarihte çokça örneklerini gördüğümüz imparatorlukların veya krallıkların başındaki egemen kendi gücü ve hakimiyetini sağlayabildiği şekli ile yasayı oluşturma eğilimi göstermiştir. Siyasi felsefe tarihine baktığımızda devlet nasıl yönetilmeli, yönetici kimdir ve nitelikleri neler olmalı gibi sorgulamaların olduğunu belirtebiliriz. Yasanın egemenin üstünde olması gerektiğinin düşünüldüğü gibi egemenin her şeyin ve dolayısıyla yasanın da üstünde olması gerektiği de düşünülmüştür. Mısır medeniyetinden Antik

Yunan medeniyetine kadar, egemeni tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak ele alan düşünsel dünyadan günümüz temsilciler meclislerinin yasama organlarının yasa yapma süreçlerine kadar muazzam bir değişimin gerçekleştiği ve bu değişimlerin aynı zamanda egemen ile yasa ilişkisini değiştirdiği iddia edilebilir.

Yasa hakkında kapsamlı araştırma yapan önemli filozoflardan biri Thomas Hobbes'tur. Hobbes'un dünya çapında bilinen *Leviathan* ve *De Cive* adlı kitapları yasa üzerinde kapsamlı bilgiler sunan eserleridir. Hobbes, devletin kökenini açıklamak ve anlamak için siyaset teorisini felsefi temellere dayandırmaktadır. İngiltere'deki zamanının ekonomik, politik ve sosyal gelişmelerinden etkilenen ve bunu teorilerine ve çalışmalarına yansıtan Hobbes, kendisinden önceki iktidarların kaynağının Tanrıdan geldiği inancını toplum sözleşmesi ile tamamıyla yıkmış ve birey kavramını önemseyerek insanların oluşturmuş olduğu bu yapay kurumu insana dayandırarak günümüzdeki devlet anlayışının temellerini atmıştır.

Hobbes'a göre, tüm sosyal ve politik yükümlülükler doğal haklardan türetilmiştir. Varlığını sürdürme ve dış tehditlere karşı direnme hakkı en temel ve devredilemez olan haktır. Hobbes' a göre, doğa yasaları akıldan değil, insandaki temel güdülerden kaynaklanmaktadır. Akıl sadece bir hesaplama aracı olarak doğa yasası fikrine ulaşır. Doğa yasaları aynı zamanda ahlakın yasalarıdır. Hobbes' a göre ahlak, insan tutkularının sonuçlarını teorize eden bilimdir. En temel duygulardan biri olan arzu hem ahlakın ve hem de siyasal olanın belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İnsan hem arzulayan hem de varlığını sürdürme çabasına sahip olan bir varlıktır. İnsanın bu şekilde kurgulanışı hem ahlak alanında hem de siyasal alanda yasanın dışsal, zorlayıcı bir olması gereken olarak belirlenmesini reddetmektedir.

Felsefe tarihi boyunca yasa kavramı birçok düşünür ve düşünce sistemi tarafından tartışılmıştır. Bu düşünürler arasında Thomas Hobbes'un "yasa" üzerindeki düşünceleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda Thomas Hobbes, yaşadığı yüzyılın koşullarında öne sürdüğü fikirleri ile etkili olmuştur ve kendinden sonra gelen siyaset felsefesinin şekillenmesinde fikirlerine önem verilen bir düşünür olmuştur. Bu konuda özellikle kaleme aldığı *Leviathan* ve *De Cive* eserlerinde siyaset felsefesi ile alakalı görüşlerini derli toplu bir şekilde sunmuştur. Bu iki eser Hobbes'un yasa kavramı hakkındaki düşüncelerini kapsamlı bir şekilde sunarak günümüz yasa

kavramının anlaşılmasında önemli katkılarda bulunmaktadır. Literatürde Thomas Hobbes üzerine yapılan birçok çalışma olmasına rağmen, Thomas Hobbes'un yasa kavramını inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın önemi de buradan gelmektedir. Bu çalışmada Thomas Hobbes'un yasa kavramı üzerine kapsamlı bir çalışma yapılarak literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yasanın tarihsel ve kültürel kökenlerine değinilerek yasa kavramı açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Thomas Hobbes'un Devlet anlayışı incelenmiştir. Bu bağlamda Hobbes'un felsefesinde önemli olan noktalara değinilerek Hobbes'un insan ve insanın doğal durumu üzerindeki düşüncelerine yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın bu bölümünde Hobbes'a göre devlet nedir ve nasıl olmalı konularına değinilmiştir. İkinci bölümün devamında ise Hobbes'un hukuk ve yasa anlayışı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu anlamda Hobbes'un insanlığın doğal durumu üzerine düşünceleri ele alınarak Hobbes'un birinci ve ikinci yasaları olan doğal hak (*Just naturale*) ve doğa yasaları (*lex naturalis*) 'na değinilmiştir. Ayrıca Hobbes'un üçüncü doğa yasası olan adalet kavramı üzerinde durulmuştur. Hobbes'un doğa yasaları açıklandıktan sonra bu yasalara bağlı olarak toplum sözleşmesi ve toplumun doğuşu, toplum yasaları, egemen güç ve görevleri, Hobbes'un toplum ve devlet anlayışı, din ve insan ilişkisi konularına ve en son olarak Hobbes'a göre hukuk ve ahlak arasındaki ilişkiye değinilmiştir.

1.BÖLÜM: YASA KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Yasalar, bir ülkeyi, devleti yönetme amaçlı kurallardır. Adalet sağlamak ve her vatandaşın görev ve yükümlülüğü hakkında bildirimde bulunmak üzere tasarlanmıştır. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması devletin yasa ve düzenlemeleri ile sağlanır. Bu şekilde sosyal düzen sağlanabilmektedir. Yasaların, dil, din veya ırk ayrımı yapmadan tüm bireyler için eşit olması yasaları önemli kılmakta ve kabul görmesini sağlamaktadır. Yasa olmadan, toplumda güçlü olanın hüküm sürdüğü ve kaosun egemen olduğu düzensiz bir toplum olacaktır. Yasa, toplumda yaşayan bireylerin yaşam ve mallarının garantisidir. İnsanların huzur ve güvende olması için, sosyal düzeni sağlayan yasa ve yönetmeliklere ihtiyaç duyulur ve bu yasaların uygulanması devletin de egemenliğini sürdürme yol ve yöntemidir. Bu anlamda, en ilkel toplumlarda bile toplumsal kuralları görmek mümkündür. Dolayısıyla, tezin bu bölümünde öncelikle yasanın tarihsel ve kültürel kökenlerine değinilerek daha sonra "yasa" kavramı üzerinde durulacaktır.

1.1. Yasanın Tarihsel ve Kültürel Kökenleri

Tarih boyunca yasa, herhangi bir toplum için bir davranış normu görevi gördüğü için önemlidir. Yasalar, tüm bireyler için davranışlar hakkında uygun ilkeler ve düzen sağlamak görevine sahiptir. Toplumun çalışır durumda kalmasını sağlayan güç yasadır. Yasa önemlidir, çünkü toplumda neyin kabul edildiğine dair bir kılavuz görevi görür. Onsuz, sosyal gruplar ve topluluklar arasında çatışmalar olacaktır. Yasa, ayrıca toplumda meydana gelen değişikliklerin kolay kabul edilmesini sağlar. Tarih boyunca yasalar günlük yaşamda değişimlere neden olmuştur. Hukuk, toplum üzerinde doğrudan bir etki yaratarak toplumsal değişim açısından önemli bir dolaylı rol oynamaktadır. Hayat ve hukuk birbirlerinin yansımalarıdır. Hukuk, yaşamın aynasıdır ve yaşam da hukukun aynasıdır. Her biri diğerini etkiler. Sadece belirli bir coğrafi konumda değil, aynı zamanda uluslararası eğilimler ve politik baskılar için de, dönemdeki gerçek yaşamı ve eğilimleri öğrenmeden ve anlamadan, herhangi bir dönemin hukuk ve yasal eğilimlerini anlamak mümkün değildir. Aynı şekilde, o zamanın yasasını tanımadan ve anlamadan sosyal ve politik eğilimleri anlamak ve takip etmek mümkün değildir. Bundan dolayı tezin bu kısmında Yasa'nın tarihsel ve kültürel kökenlerine değinilerek yasaların ilk ortaya çıktığı uygarlıktan günümüze kadar nasıl geldiği ve ne gibi değişikliklere uğradığı üzerinde durulacaktır. Bu

amaçla Mezopotamya, Mısır, Antik Yunan, Roma ve İngiliz Yasa'ları incelenecektir. Mezopotamya Yasa kavramının ve yasa sürecinin ilk ortaya çıktığı medeniyet olarak görülmektedir. Hobbes'un etkilendiğini düşündüğümüzden Antik Yunan, Roma ve İngiliz yasalarına değinmek gereği hasıl olmuştur.

1.1.1. Mezopotamya

Mezopotamya coğrafyası bölgenin can damarı olan ve verimli topraklarını besleyen Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alan bir bölgedir. Mezopotamya bölgesi Ortadoğu olarak bilinen bölgede, güneybatı Asya'nın bazı kısımlarını ve doğu Akdeniz'in etrafındaki toprakları içeren bir bölgede yer almaktadır (Uncu, 2013: 355).

Sümerlerden Akadlara, Perslerden Romalılara, büyük medeniyetlerin doğup büyüdüğü bu topraklar, dünya tarihi boyunca insanlık için her zaman önemli olmuştur. İlk devletlerin kurulduğu bölge Mezopotamya bölgesi olmuştur. Yazı, Mezopotamya bölgesinde bulunmuş ve bu bölgeden tüm dünyaya yayılmıştır. Ayrıca yazı bulunduktan sonra da ilk yazılı yasalarda bu bölgede oluşturulmuştur. Dolayısıyla, insanlık tarihinin bu topraklarda başladığını, ilk yazılı hukuk kurallarının bu bölgede başladığını söylemek mümkündür. Mezopotamya bölgesi her dönemde insanlık adına gelişme, bilim, sanat ve teknolojinin merkezi olmuştur (Harmankay, vd., 2011: 29-30).

Mezopotamya'nın şehir devletleri, yasal önceliklerden ve krallar tarafından alınan kararlardan ilk kanun yasalarını oluşturmuşlardır. Bunlardan en önemlisi, M.Ö. 1780'de oluşturulmuş olan Hammurabi Kanunlarıdır (Uncu, 2013: 349). Babil hükümdarı olan Hammurabi, Mezopotamya toplumunu düzenlemek için Hammurabi Kanunu olarak bilinen yasaları geliştirmiştir. Hammurabi, M.Ö 1810'da, bugünkü Irak'ta doğmuştur. Hammurabi'nin batı toplumuna kalıcı katkısı, on iki taş üzerine yazdığı yasalardır. Bu yasalar genel olarak Hammurabi Kanunları olarak bilinir. Babil İmparatorluğu'nun kralı Hammurabi, krallığını daha iyi yönetmek için, kuralları ve düzenlemeleri standartlaştırmak ve evrensel bir adalet duygusu yaratmak (uygulamak) için, burjuva imparatorluğunu daha iyi idare edebilmek için her şehir devletine bir dizi yasa çıkarmıştır (Koroğlu, 2018: 206).

Günümüzde Hammurabi Kanunları olarak bilinen 282 yasa, en eski yazılı yasalardır. Hammurabi Kanunları, eski Yakın Doğu'daki ilk kanun türlerinden biridir. Yasalar, düzenli gruplar halinde düzenlenmiştir, böylece yasaları okuyan herkes, onlardan ne istendiğini bilirdi. Bu kanunlar, bir hükümeti - yani ilkel bir anayasayı düzenleyen - temel bir yasanın erken bir örneği olarak görülmüştür. Hammurabi Kanunları, diğer kültürlerde adaleti sağlamak için bir model olarak kullanılmıştır (Köroğlu, 2018: 107).

Hammurabi Kanunu tam bir yasalar dizisi değildir, ancak kölelik, borç, ticari düzenlemeler, evlilik ve miras gibi belirli davalara ve konulara yönelik bir dizi yasa çıkarmıştır (Uncu, 2013: 363). Suçlar için çeşitli derecelerde cezalar, özel yaralanmalar için tazminat, cerrahlar için ücretler, berberler ve veteriner hekimler için öngörülen birçok yasalar vardır. Aşağıda birkaç örnek verilmiştir (Harmankaya, 2011: 35-40):

- 18. Eğer kaybolan bir köle efendinin ismini vermezse, köleyi bulan kişi onu saraya getirir, soruşturma yapılır ve köle efendisine geri gönderilir.
- 48. Herhangi birinin kredi borcu varsa ve o sene coğrafik şartlardan dolayı hasat başarısız olursa veya tahıl su eksikliği nedeniyle büyümezse; o yıl alacaklısına herhangi bir tahıl vermesi gerekmez ve o yıl için kira ödemez.
- 162. Bir erkek bir kadınla evlendiğinde ve kadın erkek evlat doğurduğunda ve daha sonra kadın öldüğünde kadının babasının çeyizi üzerinde hiç bir hakkı yoktur; çeyizler erkek evlatlara verilir.
- 209. Eğer bir erkek, karnında henüz doğmamış özgür bir kadına saldırırsa ve kadın doğmamış çocuğunu kaybederse, onun kaybı için on şikel ödeyecektir.
- 210. 209'unca Yasada bahsedilen kadın ölürse öldüren kişinin kızı öldürülür.
- 221. Bir doktor, birisinin kırık kemiğini veya hastalıklı kısmını iyileştirirse, hasta doktora nakit olarak beş şikel olarak para öder.

- 224. Eğer bir veteriner hekimi bir eşek veya öküz üzerinde ciddi bir operasyon gerçekleştirir ve tedavi eder ise, sahibi, hekime bir şikelin altında birini ücret olarak öder.

1.1.2. Antik Mısır

Eski Mısır, şu anda Mısır'ın olduğu yerde, Nil Nehri'nin alt kesimlerine yoğunlaşan eski bir Kuzey Afrika uygarlığıdır. Firavun, ülkenin mutlak hükümdarıydı ve toprağın ve kaynaklarının kontrolünü elinde tutan kişiydi (Allen, 2004: 78). Antik Mısırlıların yaşamının her alanında din vardı. Din, ayrı bir kategori olmak yerine toplumun her alanını düzenleyen bir güç olarak Antik Mısırdaki varlığını sürdürmüştür. Antik Mısırdaki dünyanın düzenini sağlayan ve sürdüren ilahi bir gücün varlığına inanılırdı. Din, eski Mısır toplumunu bir arada tutan ve üç bin yıldan fazla bir süre boyunca gelişmesine izin veren bu inançlardan kaynaklanan kült eylemlerdi (Yavi, 2011: 22).

Antik Mısır'da, yasa tüm insanların ötesinde gerçekleşen ve tanrıça Maat tarafından kişiselleştirilmiştir. Antik Mısır'da Maat kavramı, gerçeği, adaleti, doğruluğu, evrenin doğru düzenini ve dengesini temsil etmekteydi. Mısır hukuku, temel olarak ahlak, etik ve toplumun bütünüyle ilgili olan maat kavramına dayanıyordu. Eski Mısırlılar, insan ve ilahi adalet arasında bir fark görmemekteydiler ve onlara göre Maat ahlaki bir sorumluluk duygusu temsil etmekteydi (Harmankaya, vd., 2011: 126). Eski Mısır'da hukuk sisteminin örgütlenmesi dini ilkeler tarafından yönetilmekteydi ve yasanın yaratılış sırasında tanrılardan insanlığa devredildiğine ve tanrıların hukuk kavramının korunmasından sorumlu olduğuna inanılmaktaydı. Mısır hukuku, doğru ve yanlışın sağduyu anlayışına dayanmaktaydı (Yavi, 2011: 32).

Eski Mısır'da din, insanlar arasındaki yasal ilişkiler açısından her zaman önemli olmuştur. Din ve hukuk arasındaki bu yakın ilişki ve karşılıklı bağımlılık çok önemli bir sonuç doğurmuştur: Tanrılar kurulu düzenin kaynağı ve koruyucusu olarak görüldüğünden dolayı herhangi bir şüpheli durumda uygun bir karar için tanrıya danışılırdı (Kaçar, 2009: 62). Bu nedenle eski Mısırlılar, olağan yasal sürecin yanı sıra, bir ilahiyatın bilgisini adli işlemlerin hizmetine yerleştiren ilahi bir yargıya da inanmışlardır. Yasa, yeryüzünde maat'ın sürdürülmesini sağlayan bir mekanizma olarak ortaya çıkmıştır. Kral, tanrı olarak görüldü. Bu nedenle sözleri

hukuk gücüne sahipti ve aynı zamanda birincil hukuk kaynağı olarak da kabul edilirdi. Başka bir deyişle, Kral, bir tanrı olarak, en üst düzey yargıç ve hukuk verici kişi olarak görülürdü. Kral (yasalarla) maat'taki (insan ve tanrılar arasındaki) dikey inancı yatay gerçekliğe (dünyadaki insanlar arasındaki maat) dönüştürme pozisyona sahipti (Kaçar, 2009: 65).

Eski Mısır toplumunda yasal sistemden sorumlu kişi Firavundu. Firavun, yasa çıkarmak, adaleti sağlamaktan, yasaları ve hukuki düzeni sağlayıp koruma gibi görevlere sahipti (Kaçar, 2009: 64). Dolayısıyla Firavun doğruluk ve adalet tanrıçası olarak görülen Maat'ın yeryüzündeki temsilcisi olarak görülürdü. Antik Mısır ile alakalı yazılı yasal düzenlemeler olmasa da, mahkeme kayıtları Mısır yasal düzeninin, doğru ve yanlışla ilişkin sağduyuya dayandığını göstermektedir. Bu sağduyu, herhangi bir yasal konuyu karışık yasal düzenlemelere uydurmaktan ziyade uzlaşmaya varma, anlaşmazlıkları çözmeye yönelmiştir (Yazıcı, 1992: 85).

1.1.3. Antik Yunan

Siyasi iktidarın sembolü ve yasa bilgisi anlamına gelen ve adalet, dürüstlük, ilahi ya da ahlaki yasa anlamına gelen eski Yunanca *themistes* kelimesi, adaletin temsilcisi olarak kabul edilen Themis tanrıçasının adından gelmektedir. Hesiodos'a göre, tanrıça Themis, ikinci tanrı neslini oluşturan kadın titan ve Uranos ve Gaia'nın kızıdır ve sonradan adalet sembolü olmuştur. Themis kelimesi adalet, dürüstlük, ilahi veya ahlaki yasa, tanrıların iradesi, gelenek ve görenek gibi anlamlara gelmektedir. Eski Yunanistan ve Anadolu'daki yargı sisteminin hâkimleri ve mahkemeleri ile ilgili en eski yazılı belgeler Homeros destanları olarak görülmektedir (Hesiodos, 1977: 73). İlyada ve Odysseia destanları ile Homer, kralların egemenliği altındaki antik Yunan topluluklarının yasaları hakkında bilgi vermektedir (Homeros, 2005:238). Yargı ve yönetim yetkilerinin insanlara tanrılar tarafından verildiği bilgisi destan kahramanlarından olan Nestor'un, Agamemnon'a "Yasaları Zeus verdi senin eline/yönetesin, çekip çeviresin, diye halkı" söyleminden anlaşılabilir. Destanlarda, hâkimlere "Zeus adına hak koruyanlar" şeklinde tanrısal bir yetki verilmiştir, bu yetki ile hakimler adaleti ellerinde tutmuşlardır. Ancak kral, tek yargıç olarak görülmez (Thomson, 1990: 333).

İlk kanun, M.Ö. VII. yüzyılda, soyluların ve sıradan insanların, toprak sahiplerinin ve kölelerin, zenginlerin ve fakirlerin yaşadığı siyasi ve ekonomik çatışmaların sonucunda monarşinin çöküşünün sonucu olarak yazılıp yürürlüğe konulmaya başlandı. Atina'nın ilk yasama meclisi olan Drakon yasaları temel olarak ceza hukuku ile ilgilidir. Her ne kadar yasaları mevcut siyasi yapıya bir değişiklik getirmemiş olsa da, politik gücün sınırlarını belirlemede önemli olmuştur. Söz konusu yasa, yargı ile alakalı karar ve kuralların tüm vatandaşlar için geçerli olduğunu belirterek yasal anlamda eşitlik temellerini atmıştır (Douglas, 1978: 42-47).

Antik Yunan yasalarının oluşmasında Solon, Lykurgos, Sofistler olarak bilinen grup, Platon, Aristoteles gibi filozoflar önemli bir yere sahiptir. Batı siyasi felsefesinin üzerinde antik Yunan ve sonraki geleneğinin büyük etkileri olmuştur. Thomas Habbes'un bu gelenekten geldiğini düşünecek olursak bu dönemin ele alınması Hobbes'u anlamamıza ön ayak olacaktır. Bu nedenle bu bölümde Solon, Lykurgos, Sofistler, Platon, Aristoteles'in yasa üzerindeki düşünceleri ele alınacaktır.

1.1.3.1. Solon

Drakon tarafından ortaya atılan Atina yasaları tamamen M.Ö. 593'te Atina'nın yüksek mahkeme yargıçısı olan Solon tarafından yeniden düzenlenmiştir. Solon'un reformları, toprak mülkiyeti için borç ve reformların iptalinin yanı sıra Atina'da doğanlar için köleliğin kaldırılmasını da içermektedir. Solon Atinalı bir devlet adamı ve kanun koyucuydu. Özellikle arkaik Atina'da siyasi, ekonomik ve ahlaki çöküşe karşı kanun yapma çabaları ile bilinmektedir. Reformları kısa vadede başarısız olmuştur, ancak Atina demokrasisinin temellerini atan kişi olarak bilinmektedir. Solon'a göre adalet ödül beklemeden yerine getirilmelidir (Kaya, 2016: 93).

Solon'un MÖ VI. yüzyıldaki siyasi, sosyal ve ekonomik reformları, yalnızca o dönemin ihtiyaçlarını karşılamadı, aynı zamanda Atina'nın gelecekte izlemesi gereken iç politikaların temel dinamiklerini belirlemede de etkili olmuştur. Bu dönemde kurulan devlet örgütleri ve kurulları yüzyıllarca varlıklarını devam ettirmiş ve ayrıca sonraki devletlerin örgütlenmesine ve yasalarına örnek olmuştur. Atina'nın anayasal ve ekonomik sorunlarına ek olarak, Solon, hukuk alanındaki yasaları hazırlamıştır ve Atina yasalarını örf, adet ve geleneklerden ayıran en belirleyici özellik olan devlet güvencesine alınmasında önemli bir role sahiptir. Bu amaçla,

Heliada adında Halk Mahkemelerini kurarak haksızlığa uğradığını düşünen tüm vatandaşların ve mahkemelere başvurarak haklarını arayan herkes için yol açmıştır. Halk Mahkemeleri, herhangi bir yasanın anayasaya uygun olup olmadığını kontrol ederek ve bir vatandaşın itirazı üzerine konuyu görüşüp verdikleri karar ile söz konusu yasayı kaldırabilme yetkisine sahipti (Tekin, 2016: 23). Söz konusu bu mahkemeler ayrıca üst düzey memurları sınama ve görevlerinin sonunda onlardan hesap sorma yetkisine sahip idi. Ephialtes, vatandaşların hukuka aykırı davranmasını engellemek ve anayasal düzeni korumak için anayasal yargı yetkisi anlamına gelen Graphe Paranomon yasasını yürürlüğe koymuştur. Böylece yasaların korunma yetkisi kurumlardan alınmış ve vatandaşlara bırakılmıştır (Bintliff, 2006: 132).

1.1.3.2 Lykurgos

Her ikisi de aynı otoriteye sahip iki kral Sparta devletinin başında duruyordu; her biri diğerini kıskanıyor, böylece tahttaki mevkidaşının yetkilerini belirliyordu. Bu kıskançlık, ilk iki kraldan Prokles ve Eurysthes'tan ve karşılıklı soylarından Lykurgos 'a kadar geçmiştir, böylece Sparta'nın bu uzun süre zarfında durmaksızın istikrarsızlıklar yaşadığı görülmüştür. Daha fazla özgürlük bahşetmek suretiyle, her kral insanları kendisine çekmek için onları yozlaştırma çabalarına girişmiştir ve bu da insanları nihayetinde isyan etmeye sevk etmiştir. Devlet, monarşi ve demokrasi arasında gidip gelmiştir. Halkların hakları ile kralların otoritesi arasında hiçbir çizgi çizilmemiştir ve zenginlik, birkaç ailenin tekelinde olmuştur. Zengin vatandaşlar yoksulları zulmetmiştir (Plutarkhos, 2010: 43).

Lykurgos'un erkek kardeşi Polydektes öldüğünde, Lykurgos isteksiz bir şekilde kral olmuştur. Daha sonra, vefat eden abisinin karısının hamile olduğunu öğrendiğinde; eğer erkek çocuk doğarsa, krallığı kendisine bırakacağını ilan etmiştir. Yeğeni doğduğunda, tahtı yeğenine bırakmıştır. Dolayısıyla Lykurgos 'un krallığı kısa sürmüştür. Daha sonra Lykurgos, seyahatlere çıkmış ve ülke ülke dolaşarak ülkelerin yönetim sistemlerini incelemiştir. Bir süre sonra ülkesinden aldığı çağrı ile ülkesine dönmüş ve krallığı devralmıştır. Seyahatleri boyunca öğrenmiş olduğu yönetim sistemlerini kendi ülkesinde uygulamaya başlamıştır. Gelecek hakkında endişelenmeden insanların eşit ve mutlu olmaları için bir düzen kurmaya ve böyle bir toplum yaratmak için çaba göstermiştir. Ortaya koyduğu bu sistem Lykurgos Yasalarını oluşturmaktadır (Plutarkhos, 2010: 48).

Lykurgos'un getirmiş olduğu birçok yenilik içinde Senato ilk ve en önemlisidir. 28 kişilik Senato, halkla krallar arasında yönetimi dengeleyerek güven, düzen ve süreklilik sağlamıştır. Ayrıca Ephoros (bekçi) kurumunu kurmuştur. Senato tarafından bir yıllığına seçilen Ephoroslar kralı tutuklama gibi geniş güçlerle donatılmışlardır (Plutarkhos, 2010: 52).

Lykurgos 'un ikinci reformu toprağın yeniden paylaşılması ile ilgili yasadır. Lykurgos'a göre her vatandaş geçim açısından eşit olacak ve erdem dışında kimsenin üstünlüğü olmayacaktı. Bu nedenle ülkesinin topraklarını binlerce parçaya bölmüş ve yılda erkek başına yetmiş, kadın başına on iki medimn (52.41 litre) arpa, buğday ve sebze sağlayacak şekilde dağıtmıştır (Tekin, 2016: 89).

Lüks ve zenginlik düşkünlüğünü tamamen ortadan kaldırmak amacıyla Lykurgos; üçüncü reformunu ortak masalarda yemek kuralı ile gerçekleştirmiştir. Bu kanuna göre vatandaşların bir araya gelip aynı ekmeği ve kanunun gerektirdiği şekilde aynı yemeği yemeleri gerekmektedir. Evlerinde gösterişli yemek masalarında yemek yemek yasaktı. Lykurgos yemeklerin ortak olarak yenilmesiyle sadelik elde etmeyi hedeflemiştir. Lykurgos yasalarının hiçbirini yazıya dökmemiştir. Yasalar ölümünden sonra yazılmıştır (Plutarkhos, 2010: 48).

1.1.3.3. Sofistler

Antik Yunan felsefesinin en önemli kesitlerinden biri de Sofistler olarak görülebilir. Sofist kelime olarak ancak 5. yüzyıldan itibaren gerçek anlamını bulmuştur. Daha önce, herhangi bir konuda bilge bir kişi ya da uzman anlamında kullanılmaktaydı. Aslında, Sofistler felsefi bir okul üyesi değil, bir meslek idi. Para için bilgi satmaktaydılar. Sofistler günlük yaşam hakkında bilgiye önem vermekteydiler ve dini ve mitolojik kaygılardan arınmış çağdaş bir görüşe sahiptiler. "İnsan" Sofistler için en önemli şeydi ve her şeyin insan için olduğuna ve her şeyin insana göre düzenlenmesi gerektiğine inanmaktaydılar (Tekin, 1995: 131).

Sofistler, MÖ. 5. yüzyılda Atina'da yeni bir kültürel stilin temsilcisi olarak demokrasinin sunduğu fırsatlardan yararlanarak, daha önce ortaya çıkan felsefi yaklaşımların yetersizliğini ve çelişkilerini öne sürerek yeni bir felsefi faaliyet başlatmışlardır. Bu felsefi faaliyet erken doğa düşünürlerinin önerdiği gibi, insanın

algı ve ahlaki, politik, yasal ve dini ilkelerin göz önüne alındığı bir faaliyete dönüşmüştür (Richard, 2013: 59).

Sofistler ile birlikte bilgi, halk meclislerinde (*eklesia*), meclis toplantılarında, agora ve kamu mahkemelerinde (*heliaia*) yer almıştır. Bu yeni eğitimciler, uygulamalı bilgiye duyulan ihtiyacı karşılamak için başarılı bir vatandaşın yetiştirilmesi hedefiyle, yeni kurulan siyasi, sosyal ve kültürel düzende belirli bir ücret karşılığında ders veren gezici öğretmen görevine sahiptirler. Bu bağlamda Sofistler, Avrupa'nın ilk profesyonel eğitimcisi olarak kabul edilmektedir (Yıldızdöken, 2015: 187)

Sofistler "doğadan olan kurallar" ile "insanın koymuş olduğu kurallar" arasında uyumsuzluk olduğuna inanmaktadırlar. Önemli Sofist temsilcilerinden biri olan Kallikles'e göre insanların çıkarlarına uygun olan şeyleri hukuk kelimesiyle ifade ettikleri, demokrasinin uygulandığı bir sitede kanunların çoğunluğun menfaatini himaye amacı güttüğünü, böylece zayıf ve korkak olan çoğunluğun korunduğunu söylemektedir (Tekin, 1995: 137).

1.1.3.4. Platon

İslam dünyasında Eflatun olarak bilinen Platon, MÖ 428 / 427'de dünyaya gelmiştir ve MÖ 348 / 347'de ise ölmüştür. Platon tüm yaşamını Atina'da sürmüştür. Platon Herakleitos, Parmenides ve Anaxagoras gibi birçok filozofun fikirlerini öğrenmiş ve gençliğinde sekiz sene boyunca Sokrates'in öğrencisi olmuştur, dolayısıyla Sokrates Platon'un felsefesi üzerinde büyük bir role sahiptir. Sokrates'in öğretilerinden yola çıkarak Platon, evren, insan, din, ahlak ve siyaset, hukuk gibi birçok konuda farklı fikirler ortaya koymuştur. Platon, politikaya ve yönetime odaklanarak doğru ve iyi yönetme konularında başta *Devlet*, *Devlet ve Yasa* olmak üzere önemli çalışmalar yazmıştır.

Platon, ideal devletinde toplumu meydana getiren üç sınıfın sadece kendi alanları ile ilgilenmeleri ile ortaya çıkabilecek bir uyumdan söz etmektedir. Bununla birlikte, bu uyumu devam ettirmek için başka bazı elementlere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Bu unsurlar arasında toplum içerisinde bireyin diğer bireyler ile veya devlet ile ya da devletin bireyler ile ilişkilerini düzenleyen yazılı metinler, başka bir deyişle, yasalar vardır (Platon, 1997: 60-61).

Platon *Yasalar* adlı kitabında yasaların neyin daha iyi ve neyin daha kötü olduğuna karar vermenin gerekçesi olduğunu ve bunun bir kentin ortak kararı olduğunda ise, 'yasa' adını aldığını belirterek bir devlette yasaların nasıl ortaya çıkacağını belirtmiştir (Platon, 2012: 76).

Platon, yasa üzerine çalışmalarında farklı görüşler öne sürmüştür. Örneğin, *Devlet* adlı eserinde Platon, toplumdaki sınıfların ve yöneticilerin eğitiminin nasıl olması gerektiği gibi konulara değinirken (Plato, 1992: 78-80), *Yasalar* kitabında *Devlet* kitabında bahsedilmeyen toplum hayatın işleyişi ve kamusal alanlarındaki işleyişlere ile ilgili bir dizi yasa ve düzenlemeler üzerinde durmuştur (Platon, 1961: 237). Bu bakımdan Platon'un yasalara bakışı -eserlerinde de görülebileceği gibi tarihi süreçte değişim göstermiştir.

Devlet adlı eserinde Platon, iyi bir devlet yönetimine sahip bir devlette yasaları değiştirmek gereksiz iken kötü yönetime sahip bir devlette yasaların birileri tarafından er ya da geç değiştirileceğini ve birçoğunun da doğal olarak toplumun yaşam biçimi tarafından kendiliğinden oluştuğunu belirtmiş ve eğer yasa gerekliyse, insanların başvuracağı otoritenin Tanrı olduğunu ve atalarına layık gördüğü yasaların en iyisi olduğunu savunmuştur (Platon, 2001: 105-106). Aslında, Platon, Devlet'teki gerçek ve tek gücün yasadan ziyade yönetici sınıf olduğunu vurgulamıştır. Devleti yönetecek olan kişileri yasalar ile belirlemek veya sınırlamak yerine doğuştan sahip oldukları üstün meziyetler ile uzun yıllar süren zorlu eğitimlerin sonucunda ulaştıkları yönetim bilgisi ve donanımlarına dayanarak ülkeyi idare edeceklerini ifade etmiştir (Platon, 1982: 143).

Platon, yasalara karşı yöneticinin daha üstün olduğunu savunmuştur. Yöneticilerin yasalardan daha üstün olduğu fikrini Platon, *Yasalar* adlı eserinde değiştirmiştir. Bu temel değişim Platon'un, devleti yönetecek ideal ve üstün kişilere duyduğu ilginin, onları bağlayan ve sınırlayan yasalara kaydığını göstermektedir. Buna göre Platon, *Devlet Adamı* adlı eserindeki gibi yöneticiyi yasadan daha üstün değil, yasayı yönetici üzerindeki bir güç olarak kabul etmiştir. Platon bir devletteki yasaların zayıf ve ihlal edilmesi ile söz konusu devletin yıkılmasının uzun sürmeyeceğini; ancak yasalar yöneticilerden daha üstün ve yöneticiler yasaların kölesi durumunda ise, söz konusu devlet kurtulmuştur ve refaha kavuşmuştur

görüşüne sahiptir (Platon, 2012: 173). Platon, *Devlet* adlı eserinde belirgin bir biçimde ideal devletin temel unsuru olarak gördüğü bilge kralın yerine yasaları koymaktadır.

1.1.3.5. Aristoteles

Aristoteles siyaset, psikoloji ve etik alanındaki en büyük düşünürlerden biri olarak kabul edilen Antik bir Yunan filozofu ve bilim insanıdır. Aristoteles 17 yaşına geldiğinde Platon'un Akademisine kaydolmuştur. M.Ö.338 yılında da Büyük İskender'e özel ders vermeye başlamıştır. Aristoteles, en çok akıl yürütme, söylem, politika, etik, bilim ve psikoloji konularına değinen notlar ve el yazması taslakları şeklinde tahmin edilen 200 eser yazmıştır (Barnes, 2002: 17).

Aristoteles'e göre "Yasaya uymamak, yasayı kendi çıkarlarına göre kullanmak ve bunun sonucunda bir eşitsizlik yaratmak adaletsizlik, yasaya uygun davranma ve eşitliği bozmamak ise adalettir" (Aristoteles, 2002: 89). Aristoteles, ihtilallerin en önemli nedenlerinden birisinin siyasi ve hukuki eşitlik ile insanlar arasındaki, zekâ, yetenek, karakter ve zenginlik bakımından var olan fiilli eşitsizliklerin uzlaştırılmaması olduğunu belirtmiştir. Eğer hukuki ve siyasi eşitlik ilkesi yüzünden zekâ, yetenek sahiplerinin hakları tanınmaz ise bu bireylerin mevcut düzene karşı çıkacaklarını; eğer zeka ve yetenek sahiplerine toplumu yönetme imkanı tanınır ve hukuki, siyasi eşitlik ilkesi bir yana atılır ise, bu durumda da çoğunluk kendi haklarını güvence altına almak için ihtilal yoluna başvuracağını ifade etmiştir (Aristoteles, 2004: 110).

Aristoteles'in adalet anlayışı iki temel unsurdan oluşmaktadır: Bunlardan birincisi niceliksel anlamda kişisel veya özel eşitlik anlayışı, ikincisi ise kamusal ve hukuksal eşitlik anlayışıdır (Aristoteles, 1996: 72). Aristoteles'e göre, genel adalet, hukuka saygı gösteren ve siyasi düzene saygılı meşru bir adalet biçimi olmalıdır. Aristoteles'e göre adalet dağıtma ve eşitleme kavramları birbirinden ayrılmalıdır. Dağıtıcı adalet, herkesin yetenek ve toplumdaki konumlarına göre şeref ve mal paylaşımında kendine düşeni almasıdır. Bu şekilde eşit olanların eşit şeylere sahip olacağı öngörülmektedir. Aristoteles'e göre eğer ki bireyler arasında eşitlik yoksa onlara eşit muamele etmek eşitlik ilkesini ihlal etmek anlamına gelmektedir. Dağıtıcı adaletin temel amacı, bireyin toplum ile devlet arasındaki ilişkilerini

düzenlemektir. Bireyin yeteceğine göre devlete karşı ödevlerinin değişmesi dağıtıcı adaletin görevidir (Aristoteles, 2004: 117).

Aristoteles'e göre ikinci tür adalet, düzeltici adalettir. Bu adalet, tarafların eşit muamele görmesini gerektirmektedir. Düzeltici adalete örnek olarak haksız fiil işleyenin verdiği zararı tazmin etmesi, sebepsiz iktisapta bulunanın iktisap ettiği şeyi iade etmesi ve herhangi bir suç işleyenin o suçun gerektirdiği cezayı çekmesi gösterilebilir. Aristoteles'in hukuk felsefesine yaptığı başka bir katkı ise nasfet ilkesidir. Aristoteles, adaletin kurallarının genel ve soyut ilkeler olduğunu belirtmektedir. Genel ve soyut adalet ilkelerini ferdi ve özel durumlara uygulama bazı hallerde büyük zararlara ve haksızlıklara neden olabilir. Bu tür durumlarda hâkimlerin nasfet ilkesine göre karar vermelerini gerektirir (Aristoteles, 2008: 99).

1.1.4. Roma Yasaları

Roma Hukuku, genel olarak Roma'nın kurulma tarihi olarak kabul edilen M.Ö. 753'ten, Doğu Roma İmparatoru Justinianus'un M.S. 565 yılından ölümüne kadar geçen süre içinde Roma ve Roma egemenliği altında olan ülkelere uygulanan hukuktur. Ancak bu tarihten sonra da, Roma hukuku hemen hemen tüm Kıta Avrupası ülkelerinde, 19. yüzyıldaki kanunlaştırma hareketlerine kadar, etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir. Bugün, Almanya, Fransa, İtalya ve İsviçre gibi ülkelerde yürürlükte olan özel hukuk kurallarının çoğunluğu Roma yasalarının temellerine dayanmaktadır. (Umur, 1965: 33).

Roma yasaları ve devlet siyasal sistemi Batı Avrupa yasalarını derinden etkilediğini düşünülmektedir. Bu anlamda Hobbes'un Roma siyasal sisteminden etkilenmiş olduğunu düşünerek Roma yasalarının ortaya çıkışını ve etkileme sahasını ele alma gereği hissedilmiştir.

1.1.5. İngiltere yasaları

Ulusal olarak, Birleşik Krallık 'ta her biri belirli bir coğrafi bölgeden ve çeşitli tarihi nedenlerden kaynaklanan üç yasal sistem vardır. Bunlar: İngiliz hukuku, İskoç hukuku ve Kuzey İrlanda hukukudur. 2007'den bu yana, 2006'da Galler Hükümeti Yasası'nın Parlamento tarafından geçirilmesinin bir sonucu olarak, Galler kanunu da bulunmaktadır. Ancak, diğer üç yasadaki farklı olarak, bu, kendi başına

ayrı bir hukuk sistemi değildir; yalnızca Galler Ulusal Meclisi tarafından oluşturulan, İngiliz hukukunun doktrinlerine göre yorumlanan ve İngiliz ortak hukukuna etki etmeyen bir hukuk sistemidir (Gary, 2017: 3).

Bu üç yasal sistem ile İngiltere'nin üç yasal yargı alanı arasında İngiltere ve Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda olmak üzere önemli bir örtüşme vardır. Her yasal sistem her bir yargı yetkisine dayanmaktadır ve her bir yargı alanındaki mahkeme sistemleri, yargı yoluyla ilgili hukuk sistemini ilerletmektedir. Özel hukukta, belirli bölgedeki kişilerin başka yargı yasalarını kullanmaları mümkündür. Bu, her yargı alanında belirlenmiş usul kuralları bulunan kamu hukukunda (örneğin ceza hukuku) uygulanamaz. Birleşik Krallık 'ta tek bir yasal sistem yoktur, çünkü daha önce bağımsız ülkelerin siyasi birliği tarafından oluşturulmuştur. 1707'de Birlik Antlaşması ile yürürlüğe giren Birlik Antlaşması'nın 19. Maddesi ile Büyük Britanya Krallığı'nı oluşturulmuştur (Sav, 2009: 135).

İngiliz hukuku, hem medeni hem de cezai konularda hükmedilen İngiltere ve Galler'deki mahkemelerin idare ettiği yasal sistemi ifade eder. İngiliz hukuku, ortak hukukun orijinali olarak kabul edilir ve bu ilkelere dayanır. İngiliz hukukunun, 1189'dan beri medeni hukuk sistemlerinden farklı olarak kendi hukuk doktrinine sahip olduğu söylenebilir. Yasalarda önemli bir kodlama yapılmamıştır, aksine yasa mahkemede hâkimler tarafından geliştirilir, ilgili yasal ilkelerin açıklayıcı yargılarını vermek için tüzük, emsal ve duruma göre muhakeme yapılır. Bu kararlar gelecekteki benzer davalarda bağlayıcıdır (Sav, 2009: 136-137).

İngiltere ve Galler mahkemeleri, Temyiz Mahkemesi, Yüksek Adalet Divanı (hukuk davaları için) ve Kraliyet Mahkemesi'nden (ceza davaları için) oluşan İngiltere ve Galler Yüksek Mahkemeleri tarafından yönetilmektedir. Yargıtay, İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'daki hem ceza hem de hukuki temyiz davaları için ülkedeki en yüksek mahkemedir ve aldığı herhangi bir karar aynı yargı bölgesindeki diğer mahkemelere bağlayıcıdır ve genellikle diğer yargı alanlarında ikna edici etkisi vardır. Yüksek Mahkeme, hem Hükümetin idari kararlarını hem de yetki verilmiş mevzuatı yargısal gözden geçirme kararı alabilir. İngiltere ve Galler'deki (ve Kuzey İrlanda ve İskoç hukukundaki tüm hukuk davaları) tüm ceza davaları ve hukuk

davaları için nihai temyiz organı, bu işlevi Meclis Temyiz Kurulundan devralmış olan Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesidir (Gary, 2017: 4).

Görüldüğü üzere İngiliz yasaları, ülkemizde Yargıtay Danıştay ve Anayasa mahkemelerinin oluşturmuş oldukları içtihatlar gibi İngiliz mahkemelerinin vermiş oldukları kararlar ile hukuk sistemi gelişim göstermektedir. İngiliz Pozitif hukuk sisteminde veya önceden bir mahkeme kararını bulunmadığı herhangi bir uyuşmazlığa dair mahkemeler karar oluşturarak bu karar yasa halini almaktadır.

1.2. Yasa Çeşitleri

Hem yasa kavramının hem de Thomas Hobbes'un yasasının daha iyi anlaşılması adına öncelikle yasa çeşitlerini bilmeyi gerektirir. Çünkü yasalar farklı dönemlerden etkilenerek ve bazı değişiklikler geçirerek günümüzdeki halini almıştır. Bu bağlamda, teolojik alanda yasa, ahlaki alanda yasa ve hukuki alanda yasa açıklandıktan sonra yasa kavramı ele alınacaktır.

1.2.1. Teolojik Alanda Yasa

Dünyada var olan ve varlığını devam ettiren birçok farklı din ve inançlar vardır. Bu din ve inançların hepsinde de kendi benimsemiş olduğu ilahi yasalar vardır ve bu yasalar birbirinden farklılaşmaktadır (Güngör, 2002: 457). Farklı inançların benimsemiş oldukları bu yasalar aşağıda açıklanmıştır.

Uzak Doğu dinlerinden biri olan Budizm, bir Hint inanç sistemidir. Budizm milattan önce 17. yüzyılda Buda tarafından kurulmuş ve evrensel bir inanç sistemi haline gelmiştir. Hindistan'da doğmuş olmasına rağmen, belli bir süre sonra Hindistan'da tutulmamıştır, ancak dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır ve günümüzde evrensel bir din haline gelmiştir. Bu inanç sisteminde yasalar Dhammasatthlar'a dayanmaktadır. Dhammasatlar, evlilik, hırsızlık, saldırı, kölelik, borç, krallık, mülk, miras ve diğer konularla ilgili konularda sömürgecilik döneminden önce birçok Güneydoğu Asya toplumunu etkilemiştir. Çağdaş Burma'da sömürgeci ve sömürgecilik sonrası yasalar hüküm sürse de, ailenin ve miras hukukunun belirli alanlarında hukuk mahkemelerinde Dhammasatla kullanımı kabul edilebilir bir uygulama olarak kalmaya devam etmektedir (Cilacı, 2001: 35).

Hristiyanlık çerçevesinde, dinî hukuk için birkaç olası tanım vardır. Bunlardan birincisi Mozaik Yasasıdır. Mozaik yasa ayrıca İlahi Yasa, İncil Yasası ya da Musa Yasası olarak da adlandırılır, en meşhur örneği ise On Emir'dir. Bu yasa Tevrat'a veya İbranice İncil'in ilk beş kitabına atıfta bulunur. Birçok geleneksel Hristiyan, Yeni Ahit'in yalnızca ilk kısmının uygulanabilir olduğu görüşüne sahip iken birçok Protestan hiçbirinin uygulanabilir olmadığı görüşüne sahiptir; çift sözleşmeli ilahiyatçılar ise sadece Nuh Yit Yasalarının Yahudi olmayanlar için geçerli olduğu görüşüne sahiptir ve belli bir azınlık ise Yeni Ahit'in hepsinin İsa'ya ve Yeni Ahit'e hala inananlar için geçerli olduğu görüşüne sahiptir (Aydın, 2000: 67).

Hristiyanlık çerçevesinde, dinî hukuk için birkaç olası tanımdan ikincisi Nasıralı İsa'nın Müjde'deki müritlerine verdiği talimatlardır (Aydın, 2000: 69). Hristiyanlıkta, İsa'nın Tanrı'nın Oğlu ve Kutsal Üçlünün ikinci kişisi olduğuna inanılmaktadır. Hristiyanlar çarmıha germe ve müteakip dirilişiyile Tanrı'nın insanlara kurtuluş ve sonsuz yaşam sunduğuna inanmaktadır. Bu öğretiler, "Tanrı'nın Kuzusu" olarak İsa'nın, Calvary'de çarmıhta Tanrı'nın iradesine olan bağlılığının bir göstergesi olarak, "Tanrı'nın bir ajanı ve hizmetçisi" olarak acı çekmeyi seçtiğini vurgulamaktadır. İsa'nın seçimi, Adem'in itaatsizliğinin aksine onu itaatkar bir adam olarak konumlandırmıştır (Kaçar, 2009: 25).

Üçüncüsü ise hala Yunan Ortodoks Kilisesi tarafından kabul edilen, Elçilerin İşleri 15 Kararnamesidir (Aydın, 2000: 69). Kudüs Konseyi veya Apostolik Konseyi, MS 50 civarında Kudüs'te yapılmıştır. Eski ekümenik konseyler arasında Katolik ve Ortodoks tarafından prototip ve daha sonraki ekümenik konseylerin öncüsü ve Hristiyan ahlakının önemli bir parçası olarak kabul edilmiştir. Konsey, Gentile'nin Hristiyanlığa dönüştüğünü, Musa Yasasının çoğunu tutmak zorunda olmadığına karar vermiştir (Eliade, 2003: 45).

Dördüncüsü ise Katolik, Anglikan ve Ortodoks kiliselerindeki kanon yasasıdır (Aydın, 2000: 70). Canon kanunları, Hristiyan kuruluşun hükümeti ve üyeleri için dini otorite tarafından yapılan veya kabul edilen kanun ve yönetmeliklerdir. Roma Katolik Kilisesi, Doğu ve Doğu Ortodoks kiliseleri ile Anglikan kiliseleri cemaatini düzenleyen iç din kanunlarıdır. Bu tür kilise yasalarının

yasalaştırılması, yorumlanması ve zaman zaman kararlaştırılması bu üç kilise topluluğu arasında geniş ölçüde değişiklik göstermiştir. Üç geleneğin hepsinde de, bir kanon başlangıçta bir kilise konseyi tarafından kabul edilen bir kural olmuştur, bu kanonlar kanon hukukunun temelini oluşturmaktadır. Katolik Kilisesi'nin kanon yasası, kilisenin hiyerarşik otoriteleri tarafından dış örgütlenmesini ve hükümetini düzenlemek ve Katoliklerin faaliyetlerini düzenleyip yönlendirmek için yapılan ve uygulanan kanunlar ve yasal ilkeler sistemidir. Bu, ilk modern Batı hukuk sistemidir ve batıdaki en eski sürekli işleyen hukuk sistemidir. Bazı farklı disiplinleri ve uygulamaları geliştiren Doğu Katolik Kiliselerinin kanon yasası, 1990 yılında Papa John Paul II tarafından ilan edilen Doğu Kiliseleri Kanunları Yasası ile sonuçlanan kendi kodlama sürecine girmiştir (Eliade, 2003: 72-73).

Kanon hukukunun kurumları ve uygulamaları, Avrupa'nın çoğunun yasal gelişmesine paralel olmuştur ve sonuç olarak hem modern Medeni Kanun hem de Ortak hukuk kanon hukukunun etkilerini taşımaktadır. Kanon hukuku alanında Brezilyalı bir uzman olan Edson Luiz Sampel, kanon hukuku, kıta Avrupası ve Latin Amerika ülkelerindeki hukuk gibi çeşitli medeni hukuk enstitülerinin oluşumunda yer almaktadır. Sampel canon hukukunun günümüz toplumunda önemli bir etkisi olduğunu açıklamaktadır (Koch, 2007: 82).

Ortodoks, Kilise'yi "yönlendirmek" anlamına geldiği için *Pedalion* olarak bilinen bir eserde kanonları toplamıştır. Genel olarak Ortodoks Hristiyan geleneği kanonlarına kanunlardan çok kurallar gibi davranır ve piskoposlar bu kanonları kültürel ve diğer yerel koşullara göre ayarlarlar. Konseylerin dogmatik kararları, kilisenin birliği için gerekli olduğundan, kılavuz olarak ele alınmak yerine uyulması gereken kurallardır (Aydil, 1995: 64).

İngiltere Kilisesi'nde, evlilik, boşanma, irade ve hakaretle ilgili ihtilaflar gibi birçok meseleye önceden karar vermiş olan dini mahkemeler hala kiliseyle ilgili bazı meselelerin yargı yetkisine sahiptir (örneğin, din adamlarının disiplini, kilise mülkünün değiştirilmesi ve kiliselerle ilgili konular). Sahip oldukları ayrı statüleri 11. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İngiltere'nin diğer mahkemelerinin aksine dinî meselelerde kullanılan yasa, en azından kısmen, meclis tüzüğü tarafından yönetilmesine rağmen, genel hukuk değil, bir medeni hukuk sistemidir. Reformdan

bu yana, İngiltere'deki dini mahkemeler kraliyet mahkemeleridir. Dünyadaki Anglikan Cemaati'ndeki diğer kiliseler (örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Piskoposluk Kilisesi ve Kanada Anglikan Kilisesi) hala kendi özel kanon yasa sistemleri altında faaliyet göstermektedir (Kaçar, 2009: 12-13).

Müslümanlar, şeriatın Allah'ın yarası olduğuna inanıyor. İslam, ilkelerin inanç, ibadet, muamelât (muameleler) ve ahlak alanlarındaki ilkelerin uygulanmasını sağlama, bunlar ile alakalı emir ve yasak ihlallerini önleme ve bireysel ve sosyal yaşamın tüm yönleri iyileştirme amacıyla hem dünyaya hem de ahirete yönelik cesaret verici veya caydırıcı önlemler almıştır. Tüm bu önlemler ve yaptırımlar ceza kavramı kapsamındaadır. İslam hukuku, suç ve ceza meseleleri "Ukubat" adı altında toplanmıştır (Sağlam ve Tuz, 2017: 303). İslam hukukunun temel kaynağı olan Kuran'da Ukubat adı altında bir bölüm bulunmamaktadır, fakat Kuran hükümlerinin sınıflandırılmasında ceza hukuku kapsamında olan konular, "Ukubat" adıyla anılır ve ayrıca İslam hukukunun ana kaynakları arasında olan Sünnet, İcma ve Kıyas yoluyla elde edilen ceza hükümlerini de kapsamaktadır (Gözler, 2016: 151). Ancak İslam'ın yaygın olduğu ülkeler, toplumlar ve kültürler de şeriatın farklı şekillerde yorumlanabilmektedir (Sağlam ve Tuz, 2017: 303).

Şeriat, ilişki, hijyen, yeme-içme, dua ve oruç gibi kişisel meselelerin yanı sıra, suç, politika ve ekonomi dahil olmak üzere laik hukukun ele aldığı birçok konu ile ilgilenmektedir. Şeriatın yeniden yerleştirilmesi, Müslüman ülkelerdeki İslamcı hareketler için uzun zamandır devam eden bir amaçtır. Müslüman göçünün daha yeni olduğu batı ülkelerinde, Müslüman azınlıklar, kendi ihtilaflarında kullanılmak üzere, örneğin İngiltere'nin Müslüman Tahkim Mahkemesi gibi çeşitli derecelerde başarıya sahip şeriat ailesi yarası getirmiştir (Atay, 2006: 21).

Hukuk ve din, özellikle kamu hukuku ve din arasındaki ilişkilerin disiplinler arası bir çalışmasıdır. Voge Magazine, 1900'lerin sonlarında, dini çalışmalara aşamalı olarak katkıda bulunan yeni bir yasa ve din yaklaşımının ortaya çıktığını bildirmiştir. 1983 yılında bir düzineden fazla akademik kuruluş ve komite kurulmuştur ve Hukuk ve Din Dergisi ilk kez o yıl yayınlanmıştır. Dini Hukuk Dergisi 1987 yılında yayına başlamıştır. Rutgers Hukuk ve Din Dergisi 1999 yılında ve Oxford Hukuk ve Din Dergisi 2012 yılında İngiltere'de kurulmuştur. Son on yıllar

boyunca dünya çapında birçok departman ve merkez oluşturulmuştur. Örneğin, 2000 yılında Brigham Young Üniversitesi hukuk fakültesi "Uluslararası Hukuk ve Din Araştırmaları Merkezi" ni oluşturmuştur. Uluslararası bir misyonu sahip olan bu merkez (1993'te başlayan) yıllık sempozyumuna 1000'den fazla akademisyen, insan hakları aktivisti, yüksek mahkemelerden hâkimler ve 120'den fazla ülkeden dini işlerle uğraşan devlet bakanlarını kampüse getirtmiştir (Ferrari, 2012: 355).

1.2.2. Ahlaki Alanda Yasa

İnsanlık tarihinde ahlak kavramı her zaman farklı şekillerde varlığını sürdürmüştür. Hem aynı yüzyılda toplumlar, kültürler, sınıflar, hem de farklı yüzyıllardaki değerlerin değerlendirilmesi, hangi değerın hangi değere tercih edildiği, manevi algı ve ihtiyaçların değişkenliği bağlamında, birbirinde uzak, hatta zıt ahlak anlayışları görülse de ahlakın temeli, halkın özgürlüğünde dayanmaktadır. Özgür bir insan kendi kararında özgürlük hakkına sahip olan insanları dikkate alır.

Ahlak kelimesi etimolojik olarak değerlendirildiğinde, kökeni Arapçaya dayanmaktadır. Ahlak, bir insanın yaratılışı nedeniyle gösterdiği davranışları ifade eden Arapça "hulk" sözcüğünün çoğuludur (Gündüz, 2010: 2).

Ahlak kelimesi batı dillerinde Yunanca 'da karakter anlamında kullanılan "ethos" kelimesinden, Türkçede de Arapça "huy" , "mizaç", "karakter" anlamlarına gelen "hulk" kelimesinden gelmektedir (Cevizci, 2003: 117). Ahlak kelimesi ilkçağda kullanılan "etik" sözcüğü ile benzerdir. "Etik" kelimesi Grekçe "ethos" kelimesinden , "moral" kelimesi de Latincenin "mos" sözcüğünden gelmektedir. Hem "ethos" hem de "mos" töreler, gelenekler, görenekler, alışkanlıklar, yerleşik hale gelen duygululuk halleri gibi anlamlara gelir (Bertrand, 2001: 3).

Ahlak, birey tarafından kabul edilen davranışların doğru ya da yanlış olduğuna karar verme becerisiyle ilgilidir. Ahlak, insanın doğası, idealleri, neyin iyi ya da neyin doğru olduğu ya da kendi iyiliği için neyin iyi olduğu ile ilgili inançları, yapılması gerekenleri ortaya koyan kuralları ve bizi doğru ya da yanlış yolu seçmeye iten motifleri içermektedir. Ahlaki meseleler hem davranış hem de karaktere ilişkindir; hayat insanlara "ne yapmalıyım?", "Nasıl davranmalıyım?", "Ne tür bir insan olmalıyım?", "Nasıl iyi bir yaşam sürerim?" gibi sorular ile ortaya çıkmaktadır.

Carol K. Sigelman'a göre, ahlaki terim, doğru şeyi yanlıştan ayırt etme, bu ayrım üzerinde hareket etme ve birinin doğru şeyi yapmadığı zaman kişinin kendisini suçlu hissetme ve utanç duyma ya da doğru şeyi yaptığında gurur duyma kabiliyeti anlamına gelir. Carol K. Sigelman, ayrıca ahlakın üç temel bileşeni olduğunu belirtmiştir. Bunlar: Duygusal veya duygusal bir bileşen, Bilişsel bir bileşen ve Davranışsal bir bileşendir (Sigelman, 2012: 351).

Ahlakın kaynağı insan ilişkilerine dayanmaktadır, ahlakın doğası da ahlaki davranış kalıplarına dayanmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkileri düzenleme, adil bir yaşam sağlama ve mümkün olduğunda kaostan uzak bir toplum için ahlaki kural ve kuralların varlığı vardır. Temel ahlak kavramları olan iyi ve kötü kavramları da kişilerarası ilişkilerin içini doldurmakta ve böylece bireyleri ahlaka yaklaştırmakta veya uzaklaştırmaktadır. İnsanlar arasında ahlak ya da ahlak arzusu yaptıkları, yapmaları gereken ya da yapmamaları ile ilgilidir. Ahlak, insan ilişkilerinin istenen nitelikte gerektirdiği eylemlerle ilgili bir kavramdır, çünkü iyi eylemler güven ve iyi geçim şansına sahip olacak ve iyi sonuçlar doğuracaktır (Güngör, 2008: 12) .

Ahlak, insanoğlunun eylem alanlarındaki kurallar, değerler, baskılar vb. ile şekillenir, bu yüzden insanların ahlaki konumları belirli biçimlerde ve kalıplarda bulunur. İnsanoğlu tarihinde nasıl ki bir birey din, dil, ırk ve belli bir devlet varlığı içinde doğuyorsa, benzer şekilde belli bir ahlaki bütünlük içinde doğar. Başka bir deyişle, onu çevreleyen ahlaki bir varlık vardır. Bazıları için, ahlakın niteliği görecelik ve evrensellikten uzaktır, çünkü ahlakın doğası bireyleri belli kalıplarda karşıladığı için ve kaynağını kendisinden öncekilerden belirlenmiş bazı kalıp değerlere, kurallara, inançlara, törelere, geleneklere sahiptir. Bireyin ahlakın içine doğması gerçeği, böyle bir düşünceyi önermektedir, fakat belirli biçimlerde veya değerlerde yer alması istenen ahlaki davranışlar, inançlar bağlamında istenen ahlaki davranışlar bir anlamda "ahlaki isteme" leridir (Bolay, 2012: 27).

Ahlak insan içindir, çünkü birçok farklı ahlaki anlayışının olması, insanların yaşam tarzlarının ve kültürlerinin çeşitliliğini gösterir. Bu fark, her öznenin ahlak ihtiyacı ve değerler sisteminin pek çok bileşen ile farklılığını içermektedir. Bu nedenle, aynı yüzyıllarda, farklı toplumlar ve farklı çağlardaki aynı toplumlar, ahlak dinamiğinden dolayı farklı ahlaki kurallar benimsemişlerdir. Aslında, bu her

toplumun temel arzusunu içerir. Çünkü ahlaki ilkeler veya değerler iyi, adalet, erdem, özgürlük, sorumluluk, ilke veya değerler her toplumun ve kültürün temel değerleri içindedir. Bu ilkeler tıpkı toplumlar arasında ahlakın değişkenlik göstermesi gibi içlerinin özleri gereğince tam olarak doldurulamamasından dolayı insan ilişkilerinde farklılaşabilmektedir (Çınar, 2013: 75).

Aslında, ahlaki ilkeler ve değerler olarak, bu ilkeler ahlaki göreceliliğin ötesinde değerlendirilebilir, burada ana istek, ahlakın tüm insanlar için olduğu, diğer bir söyleyişle nesnel temelli olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda herkesin adaletten, iyilikten, özgürlükten, sorumluluk ve erdemlikten yana olması ahlaki evrensel bir boyuta taşımaktadır. Hiçbir rasyonel kuruluş bu ilkelerin sallanmasını veya sübjektif gerekçelerle adil olmayan ilkelerin konumlandırılmasını veya benimsenmesini kabul etmez (Güngör, 2008: 15).

Ahlak, değerler ve kurallar sistemi olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal düzeni ve toplumdaki insanlar arasındaki ilişkileri sağlar. Değer yargıları toplumdan topluma ve aynı toplum içinde zamandan zamana farklılıklar göstermektedir. Ahlak kuralları, hukuk kuralları gibi yazılı olmayan kurallardır. Ahlak yasalarının en önemli sorunu: birey vicdanı karşısında evrensel bir ahlaki yasa olup olmadığıdır. Bu sorunun cevabı iki başlık altında toplanabilir. Bunlar, bireyin vicdanı karşısında evrensel ahlaki hukukun varlığını reddeden ve kabul edenlerdir (Çınar, 2013: 77).

Hazcılığa göre, kişi herhangi bir üzüntüden ya da acıdan kaçır ve hazza yönelmektedir ve mutluluk ancak haz ile mümkün olduğunu iddia etmektedir. Hazcılığı savunan kişilere göre haz bireyden bireye değiştiğinden dolayı, evrensel bir ahlak yasası hakkında bahsetmenin mümkün olmadığını ifade etmektedirler. Aristippos (M.Ö. 435 - 355), haz fikrini savunan düşünürlerden biridir. Aristippos, haz veren şeylerin "iyi", haz vermeyen şeyler ise "kötü" olduğunu ifade etmektedir. Birey sadece yaşadığı hazzı bilir, başkasının yaşadığı hazzı bilmez. Dolayısıyla evrensel bir ahlaki yasa olmadığı ifade edilmektedir. Hazcılık felsefesini savunan bir diğer düşünür ise Epikuros'tur (MÖ 341 - 270). Epicuros'a göre, birey doğuştan itibaren hazzı aramaktadır ve acı ve üzüntüden kaçmaktadır. Epikuros'a göre haz, hem mutlu yaşamın başlangıcıdır hem de sonudur. Epikuros, bireyin hazzı araması ve acıdan kaçması yaşamının en güçlü yasası olduğunu ifade etmektedir. Felsefenin

ana düşüncesi mutluluğa ulaşmaktır (Epikuros, 2015: 66). Jeremy Bentham'ın (1748-1832) ve John Stuart Mill'in (1806-1873) kurucusu olduğu faydacılık felsefesine göre ise, bir eylemin iyi ya da doğru olmasının kriteri, söz konusu eylemin sonucun bireye verdiği faydadır. Faydacılık felsefesine göre herkes için aynı anda fayda sağlayan bir şey olamayacağı için evrensel bir ahlak yasası olmadığını belirtmektedir. Faydacılık felsefesine göre insanlar rasyonel olarak çıkarlarını takip eden ve faydalarını en üst seviyeye çıkarmaya çalışmak için yaşarlar (Bentham, 1781: 26).

Bencilik felsefesine göre; bencilik bireyin doğasında mevcuttur ve bireyin tüm eylemlerini yönlendiren ilke benciliktir. Bu anlamda, insanın kendi başarısı ve mutluluğu her şeyde önce geldiğinden dolayı evrensel ahlak yasasının olmadığını ifade etmektedir (Cevizci, 2008: 12). Bencilik öğretisini savunan önemli düşünürlerden birisi de İngiliz filozof Thomas Hobbes 'dir. Hobbes'a göre, birey doğası gereği bencildir. Her şeyde olduğu gibi, ahlakta da baskın olan bireyin çıkarıdır, dolayısıyla evrensel bir ahlak yasası olmadığını ve bu kavramın uydurulan boş sözden ibaret olduğunu belirtmiştir (Hobbes, 1998: 89).

Anarşizm, bireyin haklarını ve özgürlüklerini sınırlandıran ve denetim altına alan kötü olduğunu ve bu ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etmektedir. Anarşizme göre yasalar ve devlet, kişinin mutlu olmasını sınırlandıran kurumlardır. Bu anlamda, anarşizm devletin ve ahlakın gereksiz olduğunu savunarak hem devlete hem de ahlaki değerlere karşı çıkmaktadır (Hazlitt, 2006: 98). Diğer taraftan, Dünya çapında tanınan Alman filozof Nietzsche'ye göre Hristiyan ahlakının zayıf koruduğunu ve bununla birey, güçsüzleştirdiğini ve yaratıcıdan uzaklaştırdığını iddia ederek Hristiyan ahlakına karşı çıkmış ve bunun bir aldatmaca ve sahtekârlıktan başka bir şey olmadığını savunmaktadır (Nietzsche, 2010: 31-32). Nietzsche Hristiyan ahlakını ret etmesi, evrensel ahlak yasasını ret ettiğini göstermektedir (Nietzsche, 2003:130).

Varoluşçuluğun kurucusu olan Jean Paul Sartre (1905-1980), evrensel ahlak yasasını reddeden başka bir filozoftur. Sartre, bütün varlıkların belirli bir amaç için yaratıldığını, insanın taş, toprak, ağaç gibi basit ve bilinçsiz bir varlık olmadığını savunmaktadır. Sartre 'ye göre insan bilinçli bir varlıktır ve sonsuz değişim ve

gelişim potansiyeline sahiptir. Bundan dolayı birey olmak istediği kişi olmalı ve böylece kendini yaratma özgürlüğüne sahiptir (Sartre, 1993: 63).

Evrensel ahlak yasasını kabul edenler iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi ahlak yasalarının öznel özelliklerin belirlediğini savunmakta iken, ikincisine göre ahlak yasalarının bireyden bağımsız olduğunu ve tamamen nesnel özelliklerin belirleyici olduğu görüşündedir (Ferrari, 2012: 363).

Evrensel ahlak yasalarının öznel özelliklerin belirlediğini iddia eden filozoflar, insanın ahlaki davranışlarına rehberlik eden bir yasa mevcut olduğunu, ancak bu yasa bireyin dışında, Tanrı gibi doğüstü bir güçten kaynaklanmadığını ve ahlak yasalarının, bireyin doğası ve içinde bulunduğu şartlar ile belirlendiğini ifade etmişlerdir. Evrensel ahlak yasalarının nesnel özellikler ile belirlendiğini savunan Sokrates, Platon, Farabi, Spinoza ve Kant gibi filozoflara göre ise evrensel ahlak yasalarının kaynağının insanın dışında olduğunu ve kendisini bireyleri zorla kabul ettirdiğini ifade etmişlerdir (Dedeoğlu, 2014: 7; Gündüz, 2010: 7). Sokrates'e göre, ahlaki değerlerin ve hakikatlerin bireyin ruhunda doğuştan var olduğunu iddia etmekte ve filozofun görevi, bu gerçeklerin ortaya çıkmasını sağlamak olduğunu savunmaktadır. Çünkü ona göre bilgi, bireyi doğru eylemi yapmaya ve cehaletin ise bireyi yanlış eylem yapmaya yönlendirdiğini belirtmektedir (Hackett, 2015: 78)

Genel olarak bakıldığında, evrensel dinler, bütün bireyler için geçerli olan bir evrensel bir ahlak yasasının varlığının olduğunu kabul etmektedirler. Bu dinlere göre, Tanrı ahlak yasasının temelidir. Tanrı, bireylerin sosyal yaşamlarında uymaları gereken ahlaki kuralları belirlemiştir (Ferrari, 2012: 365). Ancak, ahlak yasaları dini yargılardan farklılaşmaktadır. Çünkü dini yargıların temelinde kutsal kabul edilen dini kurallar vardır. Bunlar dine göre ilahi kurallar olduğundan dolayı, bu kurallar hiçbir şekilde değişmez. Ancak, ahlaki yasalar değişen koşullara paralel olarak değişebilmektedir (Dedeoğlu, 2014: 3).

1.2.3. Hukuk Alanında Yasa

Bilimin temel amacı gerçeği bulmak ve bu bağlamda araştırma yapmaktır. Bu bağlamda bilim kendisine has ölçütleri ve yöntemleri kullanarak bu gerçeğe ulaşmaya çalışır. Bir sosyal bilim olarak hukuk alanında asıl amaç yasal gerçeğe

varmak için çaba göstermek ve bunu bilimin gereklerine uygun yöntemler kullanarak hareket etmektir (Güriz, 2014: 28). Bu bağlamda Hukuk, modern dünyada hakkında en çok en çok bahsedilen ve kullanılan bir terimdir. Modern dünyada hukukun temeli bilime ve bilimsel yasalara dayandırılmaktadır. Çünkü modern yaşamın en güçlü referans noktası olarak kabul edilmektedir. Bireyler, davranışlarında ve çekinmelerinde, boyut ve kapsamı başka kişiler tarafından belirlenen yasalara, idari emirlere ve kararları uyarlar. Dolayısıyla hukuk, bireyin hayatında bireyden ayrı bir gerçeklik olarak karşısına çıkmaktadır. Hukuk bir normlar sistemi olarak kabul edilmektedir ve bu normlar, fiziki ve ruhsal fenomenlere bağlıdır (Aral, 1991: 18).

Bu bağlamda farklı tanımlar da yapılmaktadır. Örneğin Bentham hukuku, hükümler güç tarafından vazedilen ya da benimsenen ve hükümler gücün egemenliği altındaki insanların davranışlarını düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlamaktadır (Bentham, 1945: 90). Bu tanım ile hukuk adalet unsurundan tamamen soyutlanmaktadır. Ayrıca egemen gücün kendi irade izharları dışında benimseme yoluyla bazı irade açıklamalarına hukuki nitelik kazandırabileceği kabul edilmek yoluyla geniş kapsamlı bir hukuk tanımına ulaşılmaktadır. Bu tanımda emir faktörü önemli bir yere sahiptir. Bentham hukuk kurallarının ya bir emri ya da bir müsaadeyi öngördüğünü, fakat emir unsurunun hukuk kurallarının büyük çoğunluğunda etkili olduğunu ifade etmiştir (Bentham, 1945: 330). Bentham'a göre hukukun iki ana fonksiyonu bulunmaktadır. Hukukun pozitif fonksiyonu, toplumun huzuru için gereken şartların ve imkanların sağlanmasıdır. Buna karşı hukukun negatif fonksiyonu ise bireylerin zararlı davranışlarını önlemek için topluma ıstırap veren durumları azaltmaktır. Bentham, toplumu oluşturan insanların mutluluğu asıl amaç olduğuna göre ceza vermek yoluna zorunluluk olmadıkça başvurulmaması gerektiğini savunmuştur. Başka bir ifade ile bir kötülüğün yapılmasına ancak daha büyük bir kötülüğü önlemek için müsaade edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Bentham, 1948: 281).

Hukuk bilimi, pozitif hukuk anlamında, ilk olarak sosyal hayatın bazı gerçeklerini, başka bir deyişle, gerçekte var olan kuralları, kararları, eylemleri araştırmaktadır. Hukuk kurallarının, pozitif hukuk anlamında varlığından söz

edebilmek için, bu kuralların yetkili organlarca çıkarılması ve bunların ihlali halinde ihlal edenlere karşı devlet organlarınca cebir kullanılmasıdır.

Jhering ise Hukukun toplumda yerine getirdiği sosyal bir fonksiyon bulunduğunu ve bu fonksiyonların belirli amaçlara hizmet etmek olarak nitelendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Jhering, 1924: 283).

Danimarkalı hukukçu Alf Ross'a göre ise, pozitif hukukun normatif bir amaca sahip olduğunu; ancak hukukun normatif bir bilim olmadığını, bir gerçeklik bilimi, bir psiko-fizik fenomenler bilimi olduğunu, normlar bilimi özelliğini değil, normlar hakkında bilgi sağlayan bir araştırma kolu niteliğini taşıdığını belirtmektedir (Ross, 1958: 49). Ross, ayrıca hukuk felsefesinin ödevleri üzerinde dururken başlıca üç soruna değinmenin yeterli olacağı görüşünü savunmaktadır. Bunlardan birincisi hukukun mahiyetini belirlemek, başka bir deyişle, hukuk kavramını açıklamak, hukukun kaynağı, konusu ve yaptırımı sorunlarının da bu vesile ile incelenmesi gerektiğini, ikincisi hukukun yöneldiği amacı açıklamak, üçüncüsü ise hukukun kaynağı ve evrimi, hukuk kurallarının ve kurumlarının değişmesinde ve gelişmesinde etkili olan sosyal faktörlerin ve hukukla toplum arasındaki ilişkinin de hukuk felsefesinin araştırma alanı içinde kaldığını belirtmektedir (Ross, 1958: 104).

Sosyal ilişkiler ağının gelişmesine paralel olarak, iktidarın örgütlenme yeteneğinin artması, yazılı hukukun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yazılı yasanın ortaya çıkmasının nedeni, en azından insanlık tarihinin bilinen bölümünde, yönetici (ler) ile yönetilen arasındaki ya da aralarındaki ilişkilerin belirli kurallara bağlanması gereğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Sümerlerden modern topluma uzanan süreçte hukukun anlamı her zaman belirli bir düzen işleviyle tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu işlev genellikle, belirli bir yapısal bütünlük sergileyen ve takip edilmediği takdirde yaptırım gücüne sahip olan hukuk düzeni adı verilen bir takım kuralları ifade eder. Tarihsel süreç içerisinde, iktidarın örgütlenme düzeyine paralel olarak paralel gelişme, duraklama veya düşüş gösteren hukuk kuralları, modern devletin kurumsallaşmaya başladıktan sonra daha ayrıntılı bir nitelik ve görünüm kazanmıştır (Özcan, 2008: 79).

Yasa kavramının günümüzdeki yeri ve önemine değinen Özcan ise günümüz modern toplumunun hukuk, komşu ilişkilerden ticari ilişkilere, güvenliğin

sağlanmasından sağlığa kadar bireyin yaşamının hemen her noktasını içine alan bir kurallar sistemi oluşturarak hem sosyal hem de özel alanları doğrudan etkileyebilecek bir boyuta ulaştığını belirtmektedir. Ayrıca, hukukun ulaştığı bu boyut, toplumsal yapılanmanın bütün katmanlarına yayılarak, her şeyin kurallaştırılması, izlenmesi ve kontrol edilmeye çalışılmasıyla sonuçlanan yeni bir düzen oluşturmuştur. Kontrol toplumu ya da gözetleme toplumu olarak da adlandırılan bu yeni sosyal düzende, hukukun etkinliği geleneksel sınırlarının ötesine geçmiştir ve bireylerin yaşamlarının en ücra ve mahrem noktalarına kadar uzanarak müdahale olabilecek düzeyde kendini göstermeye başladığını ifade etmektedir (Özcan, 2008: 81).

Hukukun açıklanması konusunda Karl Marx ve Friedrich Engel'in saptamaları da ayrıca önem arz etmektedir. Karl Marx hukuku "hukukun toplum tarihinden bağımsız bir tarihi yoktur" şeklinde ifade etmektedir (Marks ve Engels, 2010: 40). Marx'ın 1844 Felsefe Yazılarında, hukuk, tikel bir üretim şekli olarak tanımlanmaktadır ve hukukun kaynağı da üretim alanına konmaktadır. Hukukun, genel üretim yasasına uyararak devindiğini, geliştiğini ve hukuku, genel üretim yasasına uyan tikel bir üretim biçimi olarak ifade etmektedir. Marks'a göre din, aile, devlet, hukuk, ahlak, bilim, sanat, vb. tikel üretim biçimlerinden başka bir şey değildirler ve genel üretim yasasına uyarlar (Marx, 1986: 191). Marx ayrıca toplumun hukuk üzerine kurulmadığını, bunun bir hukuksal yapıntı olduğunu ifade eder. Marx, hukukun topluma dayanması gerektiğini; kişisel kaprislerden farklı olarak, toplumun, belirli bir zamanda egemen olan maddi üretim biçiminden kaynaklanan ortak çıkarlarını ve ihtiyaçlarını ifade etmesi gerektiğini belirtmektedir (Marx, 1993: 84).

Marx'ın bu tespitlerine göre hukuk, üretim ilişkileriyle, gayri resmi ilişkilere göre üst yapıyı oluşturmaktadır. Bu üst yapı aynı zamanda belirli sosyal bilinç biçimlerine de karşılık gelir. Dolayısıyla Marx hukuku, bir bilinç şekli olarak görmektedir. Marx, hukuksal bilinç biçimi ile maddi hayat arasındaki ilişkinin yönünü de açıkça ortaya koymaktadır. Marx'a göre insanların varlığını belirleyen şeyin bilinçleri olmadığını; tam aksine, onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklarıdır (Marx, 1986: 199).

Hukuk konusunda Engels'in saptamalarına bakıldığında ise Engels'e göre göre özel hukuk bireyler arası normal iktisadi ilişkileri yaptırıma bağlar. Engels'e göre hukukun (özel hukukun) işlevi normal iktisadi koşulların işleyişini yaptırıma bağlamak ve düzenlemek, yani güvenceye almaktır. Engels, her özel durumda ekonomik olgular, hukuksal yaptırımdan yararlanmak için hukuksal biçim kazanmak zorunda olduğunu belirtmektedir (Engels, 1992: 52). Hukuk, (bireylerarası) iktisadi ilişkilere yaptırımlar getirme işlevini yerine getirme için, bu gerçekliği, hukukun kavramları, kategorileri, ilkeleri ve kurallarıyla "hukuksal bir gerçeklik" olarak yeniden kurar.

Dolayısıyla Marx ve Engels'in hukuk konusundaki saptamalarına dayanarak, hukukun kaynağını sadece iradeden almadığını ve salt iradeye indirgenemeyeceğini, aynı zamanda hukuk alanındaki ilişkiler ve işlemler hukuk öznelerinin iradeleriyle kurulduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu durum özel hukuk ilişkileri (sözleşme ilişkileri) için olduğu kadar, kural koyucu iktidar için de geçerlidir. Marx ve Engels bunu şu şekilde açıklamaktadır: "Devlet egemen bir sınıfın bireylerinin, onun aracılığıyla kendi ortak çıkarlarını üstün kıldıkları bir biçim, içinde bir çağın bütün sivil toplumunun özetlendiği bir biçim olduğundan, bunun sonucu olarak, bütün kamusal kural/ar devlet aracılığından geçer ve siyasal bir biçim alırlar. Bu yüzden yasanın iradeye dayandığı, hatta daha iyisi, özgür iradeye dayandığı kuruntusu, somut temelinden kopmuştur" (Marx ve Engels, 1992: 107).

Yukarıda hukuk alanında yasa ile ilgili farklı görüşlere yer verilmiştir. Bu görüşlerden yola çıkarak hukuk kuralları sadece bireylerin dışa yansıyan ilişkilerini değil aynı zamanda toplum yaşamını düzenleme, huzuru ve barışı sağlama, dayanışmayı gerçekleştirmek gibi fonksiyonları da yerine getirir. Hukuk kurallarının sahip olduğu en önemli özellik bu kurallara uyulmadığında yaptırımın olması ve bu yaptırımının maddi olmasıdır.

Birey toplum olarak adlandırılan sosyal bir ortamda yaşamına devam eder ve birey yaşadığı bu ortamda diğer bireyler ve kurumlarla pek çok farklı etkileşime girer. Hukuk kuralları ve diğer sosyal düzen kuralları arasındaki fark, bu kuralların devletin zorlayıcı gücü tarafından desteklenmesidir. Bu tanımlardan hukuk kuralları, kişilerin dışa yansıyan davranışlarını düzenlediği, toplumdaki egemen güç, başka bir

deyişle üstün siyasal iktidar tarafından belirlendiği, bireyler arasındaki ilişkileri düzenlediği, maddi yaptırım içerdiği, toplumsal barışı, hukukun güvenliğini ve adaleti sağladığı sonuçlarına varılabilir.

Yasa kavramı teolojik, hukuksal ve ahlaki yönüyle ele alındıktan sonra Hobbes'un yasa kavramına geçmeden önce bir bütün olarak yasanın ne olduğu, dayanakları, farklı siyasal sistemler ve düşünceler bağlamındaki yerinin değerlendirilmesi uygun olacağı düşünölmektedir. Yasanın gerekliliği ve ortaya çıkış koşulları tarihsel süreç içerisinde değiştii gibi teolojik, hukuki ve ahlaki boyutları da değişmekte ve farklı felsefi geleneklerde de farklılıklar arz etmektedir.

1.3. Yasa Kavramı

Yasa kavramından hemen önce yasayı tarihsel ve kültürel bağlamıyla ele almanın yanında teolojik, hukuk ve ahlaki anlamda ele almak mümkündür. Ahlak yasasını öteki ile olan ilişki, teolojik anlamda yasayı tanrı ile olan ilişki, hukuki anlamda yasayı da siyasal iktidar ile olan ilişki doğurmaktadır. Yani öteki ile olan ilişkiyi düzenleyen normatif bir yapı olarak ahlaktan, doğayı yorumlama ve anlama çabası olarak doğa yasalarından, bir toplum içinde iktidarla ilişkinin ne şekilde olacağını düzenleyen politik yasalardan ve son olarak da tanrı ile olan ilişkiyi düzenleyen aşkın ve zorlayıcı teolojik yasadın söz etmek mümkündür. Dolayısıyla yasayı tarihsel ve kültürel anlamda ele almanın yanı sıra yasanın teolojik, hukuki ve ahlaki yönüyle de ele alınması gerekmektedir.

Yasa geçmişten günümüze pek çok değişiklik geçerek ulaşmıştır, ancak yasa en genel anlamıyla, bir anayasal hukuk sistemi içinde yetkili organlar tarafından oluşturulan hukuk kuralları şeklinde tanımlanabilir. Yasalar, tüzükler, yönetmelikler birer hukuk kuralı olarak kabul edilir. Yürürlükte olan hukuk kurallarının tümü ise mevzuat olarak adlandırılır. Dar anlamında yasa, yasama organı tarafından yapılan kanun adıyla gerçekleştirilen işlerdir. Yasa, hukuk ile paralel bir anlam taşır ancak hukukun öğelerinden sadece biri ve hukuk kaynaklarından sadece biridir. Yasalar, yazılı veya yazısız olabilir. Bilinen en ünlü yazılı yasalar MÖ 1700'lerde yapılmış Hammurabi Yasalarıdır. Roma hukuku, Germen hukuku, Katolik hukuku, İslam hukuku yazılı kanunlara dayanmaktadır. Çağdaş kanunların yazılı hale gelmesi ise Fransız Devrimi'nden sonra olmuştur. Önemli yazılı yasalara Kod (code) denilir.

Medeni Yasalar birer Kod'dur. İslam dünyasında ise Mecelle ve Kanun-ı Esasi ilk kodlardır (Kleinfeld, 2012: 24).

Yukarıda da belirtildiği gibi yasalar bir anayasal hukuk sistemi içinde yetkililerce oluşturulan hukuk kurallarıdır. Yasa olmadan toplum, güçlü olanın kazandığı ve kaosun egemen olduğu düzensiz bir toplum olacaktır. Yasa, toplumda yaşayan bireylerin yaşam ve mallarının garantisidir. İnsanların huzur ve güvende olması için, sosyal düzeni sağlayan yasa ve yönetmeliklere ihtiyaç duyulur ve bu yasaların uygulanması önemlidir. Bu anlamda, en ilkel toplumlarda bile toplumsal kuralları görmek mümkündür. Yasalar en kısa tabiri ile doğru ve yanlış ya da haklı ve haksız gösteren kurallar şeklinde tanımlanabilir. Devletten başka kimsenin yasa yapma yetkisi yoktur.

Yasa konusunda kapsamlı fikirleri olan ve ayrıca bu çalışmanın da ana konusunu oluşturan Hobbes, toplum yasasını şu şekilde tanımlamaktadır: "Her millet için, toplumun yasası, devletin vatandaşlarına doğru ile yanlış arasında ayırım yapmak için kullanılmasını emrettiği kurallardır" (Hobbes, 2017:201). Hobbes'un da belirttiği gibi toplum yasası, o toplumu oluşturan milletlere hitap eder ve genel olarak herkese hitap etmez. Yasalar sayesinde toplumlar birbirlerinden ayırt edilir. Yasa yapıcı egemen güçtür. Amaç yönünden bakıldığında toplum yasaları ile doğa yasalarına benzerdir sonucuna ulaşılabilir çünkü her ikisinin de amacı toplumda bireylerin huzur ve güven içinde yaşamaları için nelerin doğru ya da nelerin yanlış olduğunu bildirir. Her ikisi arasındaki temel fark ise toplum yasaları yazılı yasalar iken, doğa yasası yazılı olmayan yasalardır.

Günümüzde yasa ve kanun kavramları benzer şekilde tanımlanmasına rağmen, bu iki kavram birbirinden farklıdır. Günümüzde hukuk esas itibari ile yasama meclisleri tarafından çıkarılan "kanunlar" ile onlara dayanan "düzenleyici işlemlerden" oluşmaktadır. Kanun, genel olarak fiziki dünyadaki, insan iradesinden bağımsız olarak işleyen, değiştirilemez ve objektif düzenlilikleri ifade etmektedir. Günümüzde yasama organları "Kanun" 'dan dan çok "yasa" yapmaktadırlar (Akal, 2017: 67).

Kanun kelimesi temel nitelikte nispeten değişmez ve kalıcı bir norm fikrini çağrıştırır ve içinde doğruluk ve evrensellik imaları taşır iken, yasa, yasama organınca yapılmış herhangi bir düzenleme anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, kanun, doğru olduğu için yasama organının zaten yapması gereken bir normu ima ederken; yasayı ayırt eden, sadece onun yasama organı tarafından yapılmış olmasıdır. Dolayısıyla kanun, akli ve adaleti temsil ederken; yasa, iradeyi temsil etmektedir.

Yasa ve kanun ayırımı kapsamında Hayek'e göre kanun adil bir davranış kuralı (adil), herkes için geçerli (genellik), kişiye ne yapacağını söylemeyen, fakat sadece onun içinde hareket edeceği özgürlük alanının sınırlarını belirleme iken; buna karşılık yasa, parlamentonun hükümete yönelik bir emri ya da talimatlarıdır. Genel olarak kişileri değil, kişilerden ziyade devlet görevlilerini bağlamaktadır (Hayek, 2012: 165-167).

Yasa, hukuk ve kanun üzerine önemli saptamaları olan Derrida, hukukun vazgeçilmez olduğunu bildirmektedir. Derrida'ya göre insanlar hukuksuz yaşayamaz, adalet hukuk yoluyla yaşama geçirilmeyi talep eder. Derrida, ayrıca hukuk sistemini ve ona dayanan haklılaştırma mekanizmalarını adalet adına dekonstrüksiyona tabi tutulması gerektiğini ifade etmiştir (Derrida, 1992: 27). Dolayısıyla, adaletin hukuk yoluyla hayata geçmesi zorunludur. Derrida ayrıca, yasanın hesap edilebilir ve genel kurallar tarafından biçimlendirilmiş oluşunun karşısına adaletin sonsuz, bakışsız, tekil yönünü koymaktadır. Derrida, yasanın daima zor eşliğinde uygulandığını vurgulamaktadır. Derrida, "zor" kavramını çok geniş bir anlamda ele alır. "Zor" kavramı ile fiziksel zor ve şiddeti, doğal olarak simgesel şiddeti ve söylem ile yorumun gücünden kaynaklanan şiddeti de dâhil edilmektedir (Derrida, 1992: 66). Derrida, yasanın gücünü kendisinden alan bir norm olarak sunulduğu her durumda şiddet olduğunu belirtmektedir. Çünkü yasanın otoritesi ile yasayı kuran otorite burada iç içe girmiştir.

Yasa üzerine önemli saptamaları olan Direk'e göre ise devletin hukuksal amaçları vardır, bunlar devletin varlığını koruması, varlığının anlamını tesis eden yasaları korumasıdır (Direk, 2005: 124). Direk ayrıca, yasanın belli koşullarda gerçekleştirilen performatif edimler ile hayat bulduğunu ifade etmektedir. Direk'e göre, Derrida performatifler kuramına dayanarak hukuk tesis eden devlet

kuruluşunun bir şiddet darbesi olduğunu göstermiştir (Direk ve Göztepe, 2014: 219). Derrida'nın eleştirilerine maruz kalan Benjamin ise, militarist şiddetin doğal amaçlara yönelik bir araç olmadığını, devletin hukuksal amaçlarını yerine getirmeyi hedefleyen bir araç olduğunu belirtmektedir. Militarist şiddetin amacı, evrensel bir şekilde bütün bireyleri yasaya boyun eğmeye zorlama, örneğin türdeşliği, yani milli bir kimliğe dayalı bir vatandaşlığı anlayışını bütün bireylere dayatmak gibi hukuksal bir amaca sahiptir (Benjamin, 2014: 24-25).

Yasa yapma ve müeyyideye bağlama yöneten yönetilen bağlamında bir zorunluluk olup siyasal egemenliğin var olmasının mihenk taşıdır. Egemeni egemen yapan sözünün arkasındaki yaptırım kudretidir. Zor kullanma gücü ve iradesi olunca devletin ortaya çıkış kapısı aralanabilmektedir. Thomas Hobbes, devlet olmadığı sürece herkesin herkes ile savaş halinde olduğunu belirtmişti (Hobbes, 2007: 101). Buradan açıkça görülebilir ki insanları korku altında tutacak genel bir gücün başka bir deyişle egemen güç olmadıkça her zaman savaş halinin devam edeceği ve bu savaşın herkesin herkese karşı savaşı olacağı açıktır. Dolayısıyla Thomas Hobbes insanların huzur içinde yaşayabilmeleri için devletin varlığının kaçınılmaz olduğu düşüncesindedir.

Devletin varlığı kaçınılmaz ise devlet egemenliğinin araçlarının inşası da kaçınılmazdır. Bu durumda ilk araç yasa olmak zorundadır. Bir devletin yasasının olması ile o devletin yasalarının adalet hukuk veya hukukun üstünlüğüne dayanması şüphesiz ayrı şeylerdir. Günümüz çağdaş toplumlarında yasaları halk adına temsilciler yapar. Yasa kişilerin gerek devlet ile gerekse de kendi ilişkilerinde uymaları gereken ve müeyyideye bağlanan kurallardır. Bu yasalara devlet uymak zorunda olduğu gibi kişiler de uymakla mükelleftir. İkinci bölümde Thomas Hobbes'un devlet anlayışı irdelenirken yasasının ne olduğu hususu tartışılacaktır.

2. BÖLÜM: THOMAS HOBBS'UN DEVLET ANLAYIŞI BAĞLAMINDA YASA VE HUKUK

İngiliz filozofu Thomas Hobbes (1588-1679) sahip olduğu siyasi düşüncesiyle dünya çapında tanınan bir filozoftur. Hobbes'un sahip olduğu özgün dünya görüşü günümüzde halen çağdaş politikaları etkilemektedir. Hobbes'un temel kaygısı insanların barış içinde birlikte nasıl yaşayabileceği ve sivil çatışma tehlikesinden ve korkusundan nasıl kaçınabileceği ile alakalı sosyal ve politik düzen sorunu olmuştur. Dolayısıyla tezin bu bölümünde Thomas Hobbes'un toplum ve devlet anlayışına değinilecektir.

2.1. Thomas Hobbes'un Felsefesine Genel bir Bakış

Döneminin önde gelen düşünürlerinden biri olan Thomas Hobbes yazıları, çeşitli felsefe dalları, doğa bilimleri, matematik, psikoloji, din, tarih ve diğer alanlar da dahil olmak üzere çok çeşitli konuları içermiştir. 1651'de yazmış olduğu *Leviathan* adlı eseri ile batı siyaset felsefesinin izleyeceği yolu çizmiştir.

İngiliz maddeci filozoflardan biri olan Hobbes, Galileo ve Descartes'in felsefi fikirlerine dayanan bir mekanik felsefe doktrini geliştirmiştir. Hobbes, içinde yaşadığımız evrenin, mekanik hareket yasalarının yönettiği nesnelerin toplamından oluştuğunu belirtmektedir (Hobbes, 2017: 416).

Leviathan'ın "Beyhude Felsefe ve Saçma Geleneklerden Türeyen Karanlık Üzerine" başlıklı 46. Bölümde, felsefe konusunu bir kez daha ele alan Hobbes, orada felsefeyi şu şekilde tanımlamaktadır: "Felsefe ile anlaşılan, maddi ve beşeri güç müsaade ettiği ölçüde ve beşeri hayatın gerektirdiği sonuçları elde etmek amacıyla, herhangi bir şeyin oluşum biçiminden özelliklerine veya özelliklerinden olası oluşum biçimlerine doğru usamlama yoluyla kazanılmış bilgidir." (Hobbes, 2017: 487).

Hobbes'a göre sağduyu felsefenin bir parçası değildir. Hobbes, sağduyunun yer aldığı tecrübe denilen aslı bilginin felsefenin bir parçası olmadığını, çünkü bu, akıl yürütme ile elde edilmeyip, hem vahşi hayvanlarda hem de insanlarda bulunduğunu belirtmektedir (Hobbes, 2017: 487). Hobbes ayrıca yanlış doktrinlerin, doğaüstü ilhamların ve yazarlara güvenerek kabul edilen bilgilerin felsefenin bir parçası olmadığını söylemektedir (Hobbes, 2017: 488).

Hobbes'a göre felsefenin üç temel özelliği olduğu görülmektedir. Birincisi, felsefe uslamlama yoluyla elde edilmiş ve bir kıyaslamaya dayanan koşullu bilgidir. Hobbes, "algı ve hafıza, olmuş bitmiş ve geri döndürülemez bir olgunun bilgisi olmasına karşılık sayesinde şu anda yapabilmekte olduğumuz şeylerden başka bir şey veya farklı bir zamanda başka bir şey yapabileceğimizi bilebildiğimiz, bilim ise sonuçların ve bir olgunun bir başka olguya bağımlılığının bilgisidir" şeklinde belirtmiştir (Hobbes, 2017: 488). İkincisi, felsefe herhangi bir şeyin nasıl ortaya çıktığı veya yaratıldığı ile ilgilenmektedir (Hobbes, 2017: 490). Felsefenin bu özelliği, aynı zamanda Hobbes'un metodolojik yaklaşımını da yansıtmaktadır: Oluşumun biçimlerinden özelliklere giden uslamlama -sentetik metot- ve özelliklerden olası oluşum biçimlerine giden uslamlama -analitik metot-. Üçüncüsü ise felsefe, filozofların kendi entelektüel ilgilerini tatmin etmek için değil ama beşeri hayatın gerektirdiği sonuçları elde etmek amacıyla ulaşılan bilgidir; dolayısıyla felsefe kılıfsaldır (Hobbes, 2017: 490).

Thomas Hobbes'un benimsemiş olduğu siyaset felsefesi bir anda ortaya çıkan düşüncelerden değil; yüzyıllara dayanan bir birikimin inkârı olduğu kadar onun sentezine de dayandığı söylenilebilir. Bilindiği gibi, Ortaçağ ve sonrasında Rönesans ve Reform süreçleri boyunca siyaset felsefesi olarak öne sürülen fikirlerin merkezinde, dini ve dünyevi güçler arasındaki çatışmaya bir çözüm bulma amacı yatmaktadır.

Hobbes'un siyaset felsefesine bakınca, Hobbes siyaset felsefesini "insan insanın kurdudur" ifadesi üzerinde temellendirmektedir. Çünkü Hobbes, insanın doğasında bencillik olduğunu ve her şeyi kendisi için istediğini belirtmektedir. Başka bir ifadeyle insanlar kendileri dışındaki herkesi, yani mülküne ortak olabileme ihtimalini düşündüğü herkesi yok etmek arzusuna sahiptir. Bundan dolayı da herkesin birbiri ile savaş halinde olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, bu savaş durumu hiç kimsenin yararına değildir ve insanların can güvenliğinin olmadığını belirtmektedir. Sonuç olarak, insanların zihinleri devreye girer ve birbirleri ile sözleşme yaparlar. Bu sözleşmenin doğa yasalarını uygulayabilen egemen bir güç, başka bir ifade ile devlet yöneticisi seçilir ve tüm hakları egemen güce devrederler. Egemen güç, insanları doğa yasalarına uymaya yönlendirir ve

uymayanları cezalandırır. Hobbes, Devletin tek güç olması gerektiğini, ancak bu şekilde insanların barışçıl ve birbirlerine zarar vermeden yaşayabileceklerini belirtmektedir (Hobbes, 2017: 499-500).

2.2. Thomas Hobbes'un Toplum ve Devlet Anlayışı

Thomas Hobbes, devletin kökenini açıklayabilmek ve anlayabilmek için siyaset teorisini felsefi temellere dayandırabilen bir filozoftur. İngiltere'deki zamanının ekonomik, politik ve sosyal gelişmelerinden etkilenen ve bunu teorilerinde ve çalışmalarında yansıtan Hobbes, kendisinden önceki iktidarların kaynağının Tanrıdan geldiği inancını toplum sözleşmesi ile tamamıyla yıkmış ve birey kavramını önemseyerek insanların oluşturmuş olduğu bu yapay kurumu insana dayandırmış ve günümüzdeki devlet anlayışının temellerini atmıştır.

2.2.1. Thomas Hobbes'ta İnsan ve İnsanın Doğal Durumu

Hobbes'un devlet felsefesini oluşturan en önemli yapılardan bir tanesi de insandır. Hobbes'a göre insanlar doğuştan eşittir. Hobbes'a göre insanlar doğa tarafından hem fiziksel hem de zihinsel yetenekleri açısından o kadar eşit yaratılmış ki, bazen vücudu diğerlerinden çok daha güçlü veya daha hızlı düşünebilecek biri olsa da, iki kişi arasındaki fark, birinin bir üstünlüğünün olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Hobbes felsefesi, bütünlüklü bir politik felsefe teorisi ve dünya görüşü içermektedir. Bu teori insan anlayışı üzerine kuruludur. Hobbes'a göre, doğada, tüm insanlar eşittir (Hobbes, 2017: 92). "Homo homini lupus" - "insan, insanın kurdudur" ifadesi Hobbes tarafından, doğanın durumuyla kastedilen savaş durumunu ifade etmek için bir siyasi ifade biçimi olarak önerilmiştir.

Hobbes'a göre, insan dört temel yetiye sahiptir. Bunlar fiziksel güç, deneyim, zihin ve duygudur. Fiziksel güç insanın bir şeyi yapmak için sahip olduğu güç olduğu kadar algıyı da kapsar. Deneyim ise, insanın geçmişte algıladığı şeyleri hatırlaması ve bunlardan yola çıkarak gelecek ile ilgili tahminlerde bulunmasını kapsar. Zihin ise insanların muhakeme yeteneğini gösterir. Duygular ve tutkular ise, insanın dışındaki nesnelere üzerinde yarattığı nesnelere üzerinde yarattığı etkilere verdiği içsel tepkilerdir. Hobbes, insanın bu yetilerin toplamı olduğunu belirtmiştir. Hobbes'a göre insanın sahip olduğu bu yetiler, tıpkı insan gibi durağan olmadığını,

sürekli bir devinim içindedir. Hobbes'un çizdiği çerçevede bilimsel bilgiye nasıl ulaşılabileceği göz önüne alındığında, bu yetilerin doğuştan gelmediğini ancak bir çaba ve eğitim sonucunda elde edilebileceği görülmektedir (Hobbes, 1994: 22).

Hobbes'un insan doğası konusunda üzerinde durduğu başka bir nokta ise kudret (güç istenci) kavramıdır. Hobbes, kudret kavramını iyi gibi görünen gelecekteki bir şeyi ele geçirmeyi sağlayan şu anki araçlar veya doğal ya da araçsal olarak şeklinde tanımlamıştır. Doğal kudret, bedeninin ya da zihnin melekelerinin üstünlüğüdür. Buna örnek olarak olağanüstü güç, biçim, sağduyu, maharet, hitabet, cömertlik ve soyluluk verilebilir. Araçsal kudretler ise, bunlar vasıtasıyla yada talih sayesinde elde edilir. Hobbes, insanın kudretlerinden en büyüğü, insanların çoğunluğunun kendi rızaları ile gerçek veya tüzel bir kişide topladıkları kudretlerden oluştuğunu ve bir devletin de kudretinin bu şekilde olacağını belirtmektedir (Hobbes,2012: 72-73). Hobbes'un felsefesi; maddeyi, var olan tek madde olarak kavraması nedeniyle materyalist bir felsefe olarak tanımlanabilir. Hobbes'a göre insanda var olan bir irade özgürlüğü vardır. Bu yaklaşım doğrultusunda insan, düşünen ve düşündüğü şeyleri aktaran, duyu organlarına sahip olan ve duyu organları ile kendisinin dışında var olan varlıkları algılayabilen ve onların bilgisine sahip, canlı olan varlık şeklinde tanımlanabilir (Hobbes, 2017: 17-21).

İnsan, akıl sahibi olması ile diğer canlılardan ayrılır. Hobbes, her insanın akıl seviyesi diğer insanlardan farklı olduğunu belirtmektedir. Hobbes'a göre akıl, düşünme kabiliyeti, yani düşüncelerimizi işaretleme ve ifade etme, yani toplanması ve çıkarılmasından başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Zihin, insanların doğru düşünmesini sağlar. Hobbes'a göre, akıl, algı ve hafızanın aksine, insanda doğuştan olmaz. Basiret gibi tecrübeler ile edinilmez; ama çalışarak kazanılır. Bilim, iyi ve düzenli bir yöntem benimseyerek kazanılır (Hobbes, 2017: 99).

Hobbes, insanın doğasında üç önemli kavga sebebi olduğunu ifade etmektedir. İlk olarak, rekabet; ikincisi, güvensizlik ve üçüncüsü, şan ve şerefdir. Birinci özellik insanları kar elde etmeye iter ve diğer insanların kişiliklerine, eşlerine, çocuklarına ve hayvanlarına egemen olmak için şiddet kullanmaya meyillidir; ikinci özellik insanları güvenliğini sağlamaya iter ve üçüncü özellik ise insanı şan, şöhret elde etmeye iter, bunun için de kendi kişiliğine yönelik olarak doğrudan doğruya ya

da hısımları, arkadaşları, milletleri, meslekleri veya adları dolayımı ile, bir söz, bir gülümseme, farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçümsemelere karşı şiddet kullanır (Hobbes, 2017: 52-54).

Hobbes'a göre, devlet olmadığı sürece, insanlar her zaman birbirleri ile savaş halinde olurlar. Bundan, insanları korku içinde tutabilecek bir güç olmadan yaşadıklarında savaş denen bir durumda oldukları anlamı çıkarılabilir ve bu savaş herkesin herkese karşı olduğu bir savaştır. İnsanların eylemlerinin amacı, yaşamaya değer mutlu bir yaşam sağlamak ve bunu güvence altına almaktır. Bir toplumdaki insanlar davranış ve kişilik bakımından birbirlerinden farklıdır (Hobbes, 2017: 81).

Hobbes'a göre, her bir insanın amacı diğerinden farklılık gösterir ve insan elde ettiği güç ile yetinmeyen ve her zaman daha fazla güç elde etme arzusuna sahip olan bir varlık şeklinde bahsetmektedir. Böyle bir ortamda insanlar güvensiz bir ortamda yaşamaya zorlanır. Çünkü aralarında birbirlerini yok etmek için güçlü bir çıkar çatışması olacaktır. İnsanlar arasında her zaman devam eden bir rekabet vardır. Zayıf insan ondan daha güçlü olanı yok etmeye ve onun yerine geçme çalışacaktır. Böylece, güvenli bir yaşam ortamının yerini savaş alır. Böyle bir ortamda ise insanlar ölüm ya da bedenine zarar gelmesi endişesi ile ortak bir güce itaat eder. Hobbes'a göre bu güç devlettir (Hobbes, 2017: 81-82).

Hobbes'un toplum felsefesi insan anlayışına dayanır (Hobbes, 2017: 117). Her şeyden önce, Hobbes'a göre, esas olan bireydir, insan toplumsal bir canlı değildir. Toplum, insanlar tarafından mecburi bir şekilde kurgulanmış yapay bir kurum olarak görülmektedir. Hobbes'a göre, insanlar toplumdaki davranışlarının kaynağında yaşamlarını sürdürme ve güvenliği sağlama amacına sahiptir. Temelde, bencil bir varlık olan insanlar, bu ihtiyaçları yerine getirmek için çıkarı gereği toplum hayatına yönelir. Dolayısıyla, Hobbes'a göre toplum, bireylerin çıkarlarını gerçekleştirmesinin bir aracıdır. Bu yaklaşım ile Hobbes, "bencillik", "bireycilik" ve "faydacılık" ilkelerini toplum felsefenin temellerine yerleştirir (Hobbes, 2017: 119).

Hobbes, insanların aynı ontolojik özelliklere sahip olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte, insanların her şey için bir arzusu vardır. İnsan daima doyumsuz bir varlık olmuştur ve bunun sonucunda hırs baş göstermiştir. Hobbes, hırsın insanlara

zarar verdiğini ve hırsın sonucunda insanlarda nefret, öfke ve kin kavramları ortaya çıkmıştır ve bu özellikler devamında huzursuzluk ile sonuçlanır. İnsanlarda bu huzursuzluğun olmasının sebebi insanların ne istediklerini bilmedikleri ve birbirleriyle rekabet etmeleri ve üstünlük kurmaya çalıştıklarıdır. Bir insan doğa durumunda, yani bir savaş durumunda olduğu müddetçe, "iyi" ya da "kötünün" ölçüsü bireysel tercihi, zevki olduğundan dolayı bunun üstesinden gelebilmek için doğal durumun fırsatlarını kullanarak iyi şeyler üzerine anlaşmaya yönelecektir. Barış durumu oluşturmanın tek yolu budur. Barış durumunda adalet, şükran, hakkaniyet ve diğer ahlaki erdemler ortaya çıkacaktır. Neyin iyi neyin kötü olduğuna sadece sosyal bir uzlaşma ile karar verilebilir. Hobbes, ahlak felsefesini erdem ve erdemsizliğin bilimi ve doğa yasalarının gerçek doktrini olarak görmektedir (Hobbes, 2014: 21).

Hobbes'a göre ne zaman ki insan rekabetten ve güvensizlikten kurtulursa ve diğer inanlarla eşit olduğunu kabul eder ise mutlu olabilir. Ancak insan her zaman birbiri ile rekabet halinde olmuştur ve daima diğer insanlara karşı üstünlük kurmaya çalışmıştır. Hobbes, bu durumdan kurtulmak için herkesi yönetecek adil bir güce ihtiyaç olduğunu bildirmektedir. Bu güç, insanların eşit olduklarını fark etmelerini sağlayacak ve iyi ile kötünün arasındaki ayrımı belirleyebilecek bir güç olması gerektiğini vurgulamaktadır (Hobbes, 2014: 21).

Hobbes, mutlu olmayı başaran bireyi erdemli bir birey olarak görmektedir ve erdemli bir birey yaşamını nezaket ve uyum içinde sürdürdüğünü ve kendini başkalarından üstün olarak görmediğini ve erdemin, bütün konularda, mukayese ile ortaya çıktığını ifade etmektedir (Hobbes, 2014: 27).

İnsan doğasını gerçekleştirilebilir bir potansiyel olarak düşünen ve bunun yalnızca bir toplumda mümkün olduğunu belirten klasik doğal hak kuramcılarının aksine Hobbes, insanın temelde apolitik ve asosyal bir varlık olduğu fikrini savunmuştur (Hobbes, 2014: 15). John Gray, Hobbes'un klasik doğal hak kuramcılarının insan doğasına dair farkını şu şekilde belirtmektedir: "Hobbes'un görüşünde insanlıktan beklenen bir en büyük iyilik, *summum bonum*, yoktur sadece sakınmak istediğimiz *summum malum*, en büyük kötülük vardır" (Gray, 2004: 15). Böylece Hobbes klasik doğal hak kuramcılarının insan doğasının temel hedef olarak

gördüğü ve kendini mükemmelleştirme telosundan ayrılmakta ve doğa yasasını, insanın tutkularının en güçlüsü olan kendi varlığını koruma arzusundan türetmektedir.

Hobbes'a göre sosyal ve siyasal birliktelik bir doğa eseri veya doğaya göre gerçekleşmemiştir. Doğa insanları birleştirmemiş, tam tersine onları birbirlerinden ayırtmıştır. Hobbes'a göre doğa bir düzen ilkesi olmaktan yoksundur, doğal olan düzenin yokluğuna işaret etmektedir. Doğa durumunda görülen sadece çatışma ve bir araya gelmeyen tikellerdir. Doğal durum insanların bir araya getirmedeği gibi onları birbirlerine rakip ve düşman haline getirmiştir. Bu olumsuz durumun temel sebebi insan doğasıdır, başka bir deyişle, insanın doğası gereği sahip olduğu tutkularıdır (Hobbes, 2014: 18-19). Hobbes'a göre, doğa durumu toplumsal durumdan önce geldiğinden dolayı haklar da görevlerden önce gelir. Hobbes bu nedenle politik teorisini dinsel ve metafizik ilke yerine, doğal durumdaki bireylerin sahip oldukları temel bir arzudan, haktan başlatır.

Hobbes, kılıcın zoru olmadığı sürece ahitlerin sözlerden ibaret olduğunu ve insanı güvence altına almaya yetmediğini belirtmektedir (Hobbes, 2013: 133). Sözleşmelere kılıcın desteğini vermek için, insanların ölüm korkusu temelinde bir araya gelip doğa yasaları ışığında kendi güçlerini yani doğal haklarını, aralarında egemen hale gelen ortak bir güce bir sözleşmeyle aktarmaları gerekir. Bu yapıldığında, tek bir kişilik halinde birleşmiş olan bu topluluk, bir Devlet meydana gelir (Hobbes, 2013: 136).

2.2.2. Thomas Hobbes'a Göre Devlet ve Devletin Yönetimi

Bir siyaset terimi olarak devlet kelimesi, hakim olmak ya da hükmetmek gibi kelimeler ile eşanlamlıdır (Keklik, 1996: 248). Arapça 'da devlet kavramı, "bir durumdan başka bir duruma geçmek, değişim, zafer kazanma, kişinin huzurlu bir ortamda yetişmesi" gibi anlamlara gelmektedir. Bu nedenle devletin ve benimsediği siyasetin öncelikli hedefi insanların birlikte sonsuz mutluluk kazanacağı bir ideali belirlemektir. Türkçede ise devlet terimi tedavül eden, başka bir deyişle elden ele değişen kuvvet, iktidar, itibar gibi anlamlara sahiptir (Davutoğlu, 1994: 234).

Temel olarak devlet, insan, toprak ve egemen unsurların birleşimi ile oluşan bir kurumdur. Buna göre devleti meydana getiren üç temel yapı taşı vardır,. Bunlar: Ülke, (toprak), Egemenlik ve Yurttaşlar şeklinde sınıflandırılabilir. Ülke, devletin kurduğu ve yurttaşlarının üzerinde yaşadığı bir toprak parçası şeklinde tanımlanabilir. Egemenlik; bir güç otoritesi, bireylerin kurallara ve toplumun düzenli işleyişine uymasını sağlayacak bir otorite şeklinde tanımlanabilir. Yurttaşlar ise devlet bireylerinin bir topluluk oluşturması sonucunda meydana gelen bir kurum olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşıma göre devlet, egemen ulus tarafından belirli bir ülke üzerinde yaratılmış bir varlıktır. Bu üç temel yapı taşından biri eksik olduğu zaman, devlet ortaya çıkamaz. Egemenlik, yasama, yürütme ve yargı hakkı olan bu üç temel organı kullanır. Devlet toplumun olduğu yerde ortaya çıkar. Toplum insanlardan oluşur. Her insan doğası gereği bencil olması sebebiyle her şeye tek başına sahip olmayı ister, bunun sonucunda kendisi dışındaki bireylerin haklarını ele geçirmeye çalıştığı zaman ülkede kaos ve hatta iç savaş çıkabilir. Devlet bu kaosu yasalarla engellemeye çalışır. Toplumdaki insanları yasaları ile yönetir ve toplumdaki insanların güvenli ve müreffeh bir şekilde yaşamasını sağlar (Cevizci, 2008: 467).

Siyaset felsefesinin önemli öncülerinden biri olan Platon'un devlet anlayışına bakıldığında, Platon, en iyi devlet şeklinin ideal devlet olduğunu belirtmektedir. Platon'a göre devletin kuruluş amacı sınıf ayrımı olmaksızın bütün toplumu mutlu etmek olduğunu ifade etmektedir. Platon'un ideal devletinde en erdemli kişilerin devleti yöneten kişiler olduğunu belirtmektedir (Platon, 2001: 116). Hobbes'un devlet anlayışına bakıldığında ise, devletin nihai hedefi bireysel güvenliktir. Özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın temel sebebi, kendilerini koruma ve böylece daha mutlu bir yaşam sürmektir. İnsanları korku içinde tutmaya ve onları, ceza tehdidiyle, ahitlerini yerine getirmeye ve doğa yasalarına uymaya zorlayacak açık bir güç bulunmadığında, insanların doğal durumunun zorunlu sonucu olan savaş durumu ortaya çıkmaktadır. Hobbes insanların doğal durumu herkesin herkes ile savaşmasından ibaret olduğunu ifade etmektedir. *De Cive* kitabında Hobbes bu durumu şöyle aktarmaktadır: "Doğa durumunda, aynı sebepten dolayı, eşit şiddette olmasa bile, her insanda bir zarar verme arzusu vardır" (Hobbes, 2014: 26). Hobbes,

devletin amacını *Leviathan* kitabında bireysel güvenlik olarak bahsetmektedir. Hobbes, bu güvenliğin doğal hukuk ile sağlanmasının zor olduğunu belirtmektedir ve adaletin, hakkaniyetin, tevazunun, merhametin ve özet olarak, bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi doğa yasaları, bunlara uyulmasını mümkün kılacak bir gücün korkusu olmaksızın, bizi taraf tutmaya, kibre, intikam almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırı olduğunu ve kılıcın zoru olmadığı sürece ahitlerin sözlerden ibaret olduğunu ve insanı güvence altına almaya yetmeyeceği şeklinde ifade etmektedir (Hobbes, 2017: 127).

Hobbes'a göre "devletin halkının ve yurttaşların görevlerinin incelenmesinde, devleti gerçekten parçalara ayırmasak da öyle olduğunu düşünmemiz, eş deyişle insan doğasının ne olduğunu, bir devletin kurulması için hangi özelliklerinin uygun olduğunu ve hangilerinin uygun olmadığını, insanların nasıl olup da bir arada yaşamak istediklerini anlamak gerekmektedir" (Hobbes, 2014: 11).

Hobbes, egemen güçlerin farklılaşan yapısına göre üç tür yönetim ya da devlet olduğunu vurgulamıştır. Buna göre, siyasal iktidar bir kişinin elinde olduğu zaman, bu tür bir devlet veya yönetim biçimine monarşi; her vatandaşın oy kullanma hakkına sahip olduğu bir parlamentoya siyasi güç verildiğinde buna demokrasi; ancak yurttaşlardan yalnızca bir kısmının oy kullanma hakkına sahip olduğu bir parlamentoya verildiğinde aristokrasi olarak adlandırılır (Hobbes, 2013: 146). Hobbes'a göre bu yönetimler, yöneticilerin veya iktidar sahiplerinin ortak menfaat ve kendi çıkarlarını gözeterek yönetmelerine göre iyi ya da kötü yönetim şekli olarak ayrılmaktadırlar. Hobbes, monarşinin diğer iki hükümet biçimine kıyasla en iyi hükümet şekli olduğu düşünülmektedir. Çünkü demokrasi ve aristokraside bireyler kamu çıkarından kendi çıkarı peşindedir. Ancak monarşi yönetiminde, özel çıkarlar kamu çıkarıyla aynıdır. Bir monarkın zenginlik, güç ve şerefi, vatandaşlarının zenginliklerinden, güçlerinden ve şöhretlerinden gelir (Hobbes, 2013: 147). Hobbes, bu nedenle monarşiyi en iyi hükümet şekli olarak belirtmiştir.

Hobbes'a göre bir egemen sözleşme ile güce sahip olur ve herkesin herkesle savaş içinde olduğu doğa durumundan hayatlarını güven ile sürebileceği sivil bir topluma geçerler. Böylece sadece ölüm korkusundan kurtulup güven içinde yaşamaz, aynı zamanda rahat ve mutlu yaşama imkanına da sahip olurlar.

Sonuç olarak, doğa durumunda bireyler arasındaki ilişki karşılıklı korkunun belirleyiciliğinde meydana gelmektedir. Çünkü bir yandan yaşamı sağlayan ve onu koruyan araçların üzerindeki hak eşitliği, öte yandan insanların tümünü birden belirlenim ve yaptırım altında tutacak bir egemenin ve onun koyduğu yasaların yokluğu, yani herkesin kendi kendisinin yargııcı olması, doğal durumu sürekli güvensiz ve buna bağlı olarak korku ve bencillik duygularının ağır bastığı bir ortam olarak düşündürür. Hobbes, doğal durumda bireylerin arasındaki ilişkileri belirleyen ve biçimlendiren tek faktörün hayatta kalma isteği olduğunu belirtmektedir. Buna göre, eğer bir kişi başka bir kişiyi yaşamına bir tehdit olarak algırsa, bu kişi diğerinin bedeni üzerinde hak sahibi olduğunu düşünmektedir. Hobbes, De Cive adlı eserinde doğa durumunda insanların birbirleriyle savaşmalarının en yaygın sebebi birçok insanın aynı anda aynı şeyi istemesidir. Bu şey çoğu zaman insanlar tarafından ne ortak bir şekilde kullanılabilen, ne de paylaşılabilen bir şeydir; bu durumda bu şeye en güçlü olan sahip olabilir ve en güçlünün kim olduğuna kılıçla karar verildiğini belirtmektedir (Hobbes 2014: 81-86).

Hobbes, bu savaşı sona erdirecek gücün karşılıklı korkuyu ortak bir korkuya dönüştürebilecek güç olduğunu belirtmiştir. Hobbes, bu gücü tüm insanları kendi iradesine maruz bırakacak mutlak egemende, kendi değişimiyle "ölümlü tanrı" da, devletin kendisinde görmektedir. "Bu herkesin herkese karşı savaşının bir başka sonucu da böyle bir savaşta hiçbir şeyin adaletle aykırı olamayacağıdır. Orada doğru ve yanlış, adalet ve adaletsizlik kavramlarına yer yoktur. Genel bir gücün olmadığı yerde yasa yoktur, yasa olmayan yerde de adaletsizlik yoktur" şeklinde belirtmektedir (Hobbes 2014: 94).

Doğa durumunda olan insan özgür ancak savaş halindedir. Hayatta kalabilmenin tek yasası kendi kendini ve sahip olduklarını kendi öz gücüyle korumakla mümkündür. İnsan bu şekilde mutluluğa erişeceği düşüncesindedir. Burada mutluluktan kastedilen bir nesneden diğerine arzusunun devamlı olarak ilerlemesidir. Bunun temel sebebi insan için arzusunun nesnesi bir anlık haz olmadığını, tam aksine gelecekteki arzularını güvence altına almaktır. Çünkü bütün insanlarda durmak bilmez bir kudret arzusu vardır. Bundan dolayıdır ki en büyük kudrete sahip olan krallar bu kudreti içte yasalar ile dışta ise savaşlar ile güvence

altına alma çabasıdadır. Bu durumda bağlayıcı olan kendi varlığını ve sahip olduklarını koruma güdüsü ile koruyabildiği her yolun meşru olduğu bir durum ile karşı karşıya kalmaktadır, başka bir deyişle kişi kendi mutluluğuna erişmek için her yolu kendisine meşru görmektedir. Ancak böyle bir doğa haliyle sonsuza kadar insanın kendini koruyamayacağı akıllı olması sebebiyle bilebilecek durumundadır. İnsan bu doğa durumundan çıkabilmesi ancak akli sayesinde ve bir egemen gücü var ederek gerçekleştirebilecektir. Dolayısıyla, bir sonraki bölümde bireyi temel felsefesine yerleştiren Hobbes'un yasa ve yasaya bağlı olarak egemenin ortaya çıkışı üzerindeki düşüncelerine değinilecektir.

Hobbes, üç farklı devlet yönetim biçiminden söz etmektedir. Bunları monarşi, aristokrasi ve demokrasi şeklinde sınıflandırmıştır. Hobbes, temsilci bir kişinin olduğunda devletin monarşi olduğunu, herkesin bir araya gelmesinden oluşan bir heyetin de demokrasi ya da halk devleti olduğunu ve yalnızca bir kesimin heyetinin olduğunda ise aristokrasi olduğunu belirtmiştir. Hobbes'e göre devlet başka şekilde bir devlet olmaz çünkü egemen güç ya bir kişide ya birden fazla kişide veyahut herkeste birden olmak zorundadır (Hobbes, 2017: 139).

Hobbes ayrıca tiranlık ve oligarşi, monarşi ve aristokrasinin farklı isimleridir. Bu isimler, benzer yönetim biçimlerine verilen karamsar isimlerdir. Monarşinin egemenliğinden hoşlanmayanlar onu tiranlık, Aristokrasiden memnun olmayanlar ise onu oligarşi olarak tanımlamaktadır. Bununla beraber, demokrasiyi bir hükümet biçimi olarak sevmeyen insanlar da onu anarşi olarak tanımlarlar. Birden fazla egemenliğin varlığı, ülkenin zaman içinde parçalanması tehlikesini yaratır. Bir ülkede iki egemen olduğunda, ülkedeki güç çatışması ve güç dağılımı nedeniyle iç karışıklığa sebep olur ve egemen otorite ortadan kaybolur. Bunun sonucunda ise, insanlar egemen gücün boşluğundan yararlanırlar ve ne isterlerse yapmaya çalışırlar. Böylece insanlar savaşa durumuna geri döner.

Hobbes'a göre, insanlar doğal durumda eşittir fakat yaşamın getirdiği yükümlülüklerden dolayı bu eşitlikten aralarında anlaşıp vazgeçerler. Buna göre, insanlar devleti kendi rızasıyla kurmak ve düzeni sağlamak için tüm yetkilerini otoriter güce devretmişlerdir. Hobbes'un siyaset felsefesinde en iyi yönetim şekli monarşidir. Bu yönetim tarzında, egemenin kendi çıkarları halkın çıkarlarıyla

aynıdır. Monarşiyi oradaki halk yaratmıştır. Bu nedenle, bir monarşinin zenginliği, gücünü vatandaşlarının servetinden alır. Bu yaklaşımda, vatandaşları yoksul ve rezil bir durumda ise monarkı da rezil kılmaktadır. Demokrasi ve aristokrasi şeklinde ise, halkın refahı, yozlaşmış bir kişinin özel servetinden ziyade, zararlı görüşler, yasa dışı eylemler ve içsel karmaşadan doğrudan etkilenir (Kurğan, 2014: 25).

Monark, nerede ve ne zaman olursa olsun ihtiyaç duyduğu bir konu hakkında güvendiği insanlardan tavsiye alma ayrıcalığına sahiptir. Hobbes'a göre, demokrasi ve aristokrasi yönetimi ile yönetilen toplumlarda, insanlar çıkarları olan bir konu hakkında konuşurlar ve bundan dolayı da her kafadan farklı bir ses çıkar ve kargaşa ortaya çıkmaya başlar. Monark'ın kararları, insan doğası ile çelişki dışında herhangi bir çelişki içermez. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda ise insan doğasında yaşanan kargaşanın yanı sıra, halkın oluşturduğu toplulukların kargaşası da vardır. Dahası, monark, kıskançlıktan dolayı kendisiyle çelişmez, çünkü kişi kendisiyle çelişecek bir düşünce öne süremez. Demokrasilerde ise insanlar kendi çıkarları ve üstünlük çabaları nedeniyle birbirlerini kıskanır ve bu kıskançlık içsel karışıklığa kadar gidebilmektedir (Karagözlü, 2006: 235-237).

2.2.3. Egemen Güç ve Görevleri

Hobbes egemeni "...tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir devlet, olarak adlandırmaktadır. İşte o ejderha'nın veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşu böyle olur...büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur ve sükûnu ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imkanlarını kullanabilmesidir... Bu kişiliği taşıyana egemen denir" şeklinde tanımlamıştır (Hobbes, 2014: 127-130). Bu ifadelerden insanların devleti bireysel güçlerini kendi kişisel yararları için kullanma hakkına sahip olacak bir otoriteye devrederek oluşturdukları anlaşılmaktadır. Bu durum, bir devletin, insanın sahip olduğu doğal nitelikleri ve diğer insanlar üzerinde egemenlik kurma çabalarından vazgeçerek, bireyin bir vatandaş olduğu anlamına gelir.

Hobbes'un medeni felsefesinin en üst basamağında egemenlik bulunur. Devlet, tebaa, medeni yaslar (pozitif hukuk) gibi kavramlar doğa hukuku ve

toplumsal sözleşme kuramlarının dolaysız sonuçlarıdır; başka bir ifade ile, Hobbes'un devlet öğretisi, "ahlak felsefesinin devamı, sonucu ve bir bakıma amacıdır" Tüm bu kavramların merkezinde ise egemenlik kavramı bulunur. Hobbes'a göre bu kavramlardan hiçbiri egemenlik olmadan düşünülemez. Başka bir deyişle, egemenlik bu kavramların varlık nedeni olmasa da, varlıklarını sürdürebilmelerinin temel aracıdır. Hobbes, egemen bir güç olmadığında bir devlet yıkılmaya mahkûm olduğunu dile getirmektedir. Benzer şekilde, tebaa da, onu bir arada tutacak bir güç olmaması durumunda dağılır ve tek bir istenç altında birleşmiş insanlar, kendi güvenliklerini sağlamakla uğraşırlar. Medeni yasalar (pozitif yasalar) içinde durum aynıdır. Medeni yasaların ortaya çıkabilmesi için ve uygulanabilmesi için herkesin korktuğu bir gücün varlığına ihtiyaç duyulur. İşte bu güç egemenliktir (Hobbes, 1994: 27-30).

Hobbes, egemenliğin iki şekilde kazanıldığını belirtmektedir. Bunlardan ilki, devlet gücü tarafından güç kullanımı ile gerçekleştirilir. Yönetimde bulunanlar, insanları kendi yönetimlerine boyun eğdirmek için savaşmaları gerektiğini belirtmektedir. Sadece bu doğal güç sayesinde insanları zorla iradesine maruz bırakabilir, gerekirse kılıç kuvveti ile boyun eğdirerek ya da onları yok ederek. Bunlardan ikincisi ise insanların kendi güvenliklerini sağlayacaklarını kabul ederek gönüllü olarak bir kişiye ya da konseye başvurmalarıdır. Bu yaklaşım sözleşme ile oluşturulmuş siyasal devlet olarak tanımlanır iken, diğeri kazanılmış bir devlet olarak tanımlanmaktadır (Güleç, 2015: 687-689). Hobbes *Laviathan* kitabında hangi devlet şekli olursa olsun devletin kurucusu olarak politikayı emreden ve tesis eden kişi bunu yaparken bütün halk üzerinde egemen bir güce sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır (Hobbes, 2017: 328).

Hobbes, ayrıca egemenin temel görevinin halkının güvenliğini ve mutluluğunu sağlamak olduğunu ve egemenin bu göreve doğa yasası ile bağlı olduğunu ve ayrıca egemen bu görevini yerine getirirken doğanın yasalarını oluşturan Tanrı'ya karşı sorumlu olduğunu belirtmektedir (Hobbes, 2017: 234).

Benzer şekilde, egemenliğin sınırlandırılması, insanların devleti kurma amaçlarıyla çelişmekte. Egemenliği sınırlayacak bir odağın egemenden daha fazla hakka sahip olması gerekir; ki böyle bir durumda egemen artık odur ve insanların

sınırlandırılması gerektiğini düşündüğü mutlak güç onun elindedir. Hobbes bunu *De Cive* eserinde şu şekilde ifade etmektedir: "Eğer onun (egemenin) gücü sınırlandırılacaksa, ondan daha büyük bir gücün olması gerekir; zira sınır koyanın sınırlandırılardan daha büyük bir güce sahip olması gerekir" (Thomas, 1994: 88). *Leviathan* eserinde ise Hobbes egemenliğin sınırlandırılması takdirde "daha büyük bir iktidara bağlanmak zorunda kalacaklardır" şeklinde belirtmiştir (Hobbes, 2017: 145). Hobbes'a göre egemenliğin sınırlandırılması aynı zamanda insanları yasaları çiğnedikleri takdirde cezalandıracak bir gücün inkarı anlamına geldiğini; ki bu barışa değil savaşa yol açar, başka bir söyleyişle doğa durumuna geri dönülür. Çünkü herkesin korktuğu ve onları yasalara uymaya zorlayan genel ve mutlak bir gücün olmadığı yerde, Hobbes'a göre barıştan söz etmenin imkanı yoktur (Hobbes, 2017: 146).

Hobbes, bölünmüş bir egemenlik anlayışı karşısında; yürütme, yasama ve yargının tek bir elde toplandığı bir anlayışı savunmaktadır. İnsanlar toplumsal sözleşme ile kendilerini başkalarına karşı koruma hakkından vazgeçip, sahip oldukları gücü ve hakları egemene devrettikleri için egemen, devletteki güç kullanma tekeli elinde tutan tek kişidir. Bununla beraber bu tekel, sadece fiziksel gücü içermektedir; egemen savaşa ve barışa karar verme hakkına (savaş kılıcı) sahip olmanın yanı sıra; doğa durumuna hakim olan göreceli ahlak anlayışının yerine herkesi bağlayan kurallar (medeni yasalar) koyma tekeli (adalet kılıcı) elinde tutan tek kişidir: Hukuk Tekeli ve son olarak ise, yaptığı yasalara uyulmadığı durumda, yasaları ihlal edenleri yargılama hakkı sadece egemene aittir: Yargı Tekeli (Hobbes, 2017: 125). Bu haklardan birinin bile egemen dışındaki birinin elinde olması durumunda, Hobbes'un kavramsallaştırdığı anlamda bir egemenlikten söz edilemez.

Hobbes'un egemen temsilcinin görevlerini maddeler halinde şu şekilde belirtmiştir (Hobbes, 2017: 249-258):

- Halkın iyiliğinin sağlanması,
- Eğitim ve yasalar yolu ile yapılması,
- Temel bir egemenlik hakkını terk etmek egemenin görevine aykırı olduğu,

- Mutlak egemenlik için akli ilkelerinin olmadığını söyleyenlerin itirazı,
- Uyruklara, egemen karşısında, popüler kişilere bağlanmamaları da öğretilmeli,
- Görevlerini öğrenmeleri için belirli günler ayırmaları,
- Ebeveynlerine saygı göstermeleri,
- Haksızlık yapmaktan kaçınmaları

2.2.4. Devlet, Din ve İnsan İlişkileri

Aydınlanma felsefesine uygun olarak, Hobbes İlahi düzene karşı bir insan düzenini formüle etmiştir. Hobbes'un Tanrı ve Din ile alakalı düşünceleri "doğal din" anlayışına uymaktadır. Hobbes, akıl ile ulaşılan ve anlaşılabilir bir din fikrini öne çıkartmıştır. Hobbes, dinin, insana özgü olduğunu belirtmektedir. Çünkü Hobbes, dinin işareti ve meyvesi yalnızca insanda olduğundan dinin kökeninin sadece insanda olduğunu ifade etmiştir. Hobbes'a göre din hakkındaki yanlış algılar onu yanlış yorumlamaktan kaynaklanır (Hobbes, 2017: 82).

Hobbes'un siyaset felsefesi insan felsefesine dayanır. Bu yaklaşıma uygun olarak, ilahi düzene karşı bir insan düzeni formüle etmiştir. Hobbes, devleti laik bir tasarım olarak tanımlar. Devletin başındaki egemen her türlü belirleme dışındadır. Hobbes doktrinde, egemenin mutlaklığı, teoloji haklarını bile almayı gerekli kılar. Hobbes, devleti "ölümlü Tanrı'nın krallığı" ve egemeni de "ölümlü bir Tanrı" olarak adlandırmaktadır. Hobbes'ta mutlak güç, bireylerin çıkarlarına dayanır ve geçmişte olduğu gibi kralların Tanrı'dan almış oldukları yetkiye otorite dayandırılmaz. Bir canavar olarak tasarlanan *Leviathan*'ın yapay bir kurum olduğunu ve bireylerin iradesine dayandığını belirtmektedir. Bu yapay insanı, *Leviathan*'ı, devleti doğa durumunda bulunan insanlar arasında bir sözleşme yaparak yarattıklarını söylemektedir (Sarica, 1973: 82). Hobbes, kısaca devleti dini olmayan bir temele dayandırma arzusuyla mutlak gücü, Tanrı'dan almış oldukları yetkiye değil, bireylerin çıkarlarına dayandırmakta ve egemeni, kilise üzerindeki otoriteye yükseltmektedir.

2.2.5. Yurttaşların Özgürlüğü

Tarih boyunca özgürlük, uğrunda insanların mücadele ettiği temel değerlerin en önemlisi olmuştur. Özgürlük, kişisel ve sosyal eylemlerin arkasındaki ana nedenlerden biridir. Hobbes, özgürlüğü bir insanın sahip olduğu güç ve zekâsı ile yapabileceği, istediğini yapması engellenmemiş biri olarak tanımlamaktadır. Hobbes'a göre birey özgür bir şekilde konuşabilmeli ve ayrıca düşüncelerini özgür bir şekilde ifade edebilmelidir (Hobbes, 2017: 189).

Hobbes'a göre, korku ve özgürlük yan yana olan iki kavramdır. Bir kişinin borcunun ödemesindeki arkasındaki faktörlerden biri, borcunu ödememesi durumunda ailesinin zarar göreceği endişesidir. İnsanlar böyle bir duygu nedeniyle borçlarına sadık olduğunu belirtmiştir. Ancak bu durumdaki bir kimsenin ödemeyi gerçekleştirmesi onun özgür seçimidir (Hobbes, 2017: 189).

2.3. Thomas Hobbus'un Yasa ve Hukuk Anlayışı

Çalışmanın bu bölümünde genel olarak Hobbes'un doğa durumu, doğal hak ve doğa yasalarına değinilerek doğa durumundan devletin oluşumuna ve özgürlük ile ilgili fikirleri sunulmuştur. Aynı zamanda, doğal haklardan dolayı sınırsız hak ve özgürlüğe sahip olan kişilerin yaşadığı güvenlik sorunlarından ve güvenlik ihtiyacının devleti nasıl zorunlu kıldığına değinilmiştir, bu bağlamda Hobbes'un güç-hak ve yasa ilişkisinde önemli bir yere sahip olan "*auctoritas non veritas facit legem*" (hukuku/yasayı yapan hakikat değil otoritedir) ifadesi üzerinde durulmuştur. Temelde güvenlik ihtiyacı ile oluşturulan toplumsal yaşamın ve devletin oluşması ile yönetimin sahip olduğu yetkilerin ve gücünün sınırlarının nereye kadar uzandığı, insanların neler üzerinde hak ve özgürlük sahibi oldukları konusunda tartışmalar yapılmıştır. Dolayısıyla bu bölümün temel noktası, Thomas Hobbes'a göre yasanın ne olduğu, yasanın gerekliliği, devletin var olma gerekçeleri, kişi özgürlükleri ve devlet egemenliği bağlamında yasa, egemenlik, kişi, meclis hakları, Doğal hukuk ve Hobbes'un bu konudaki görüşleri, pozitif hukuk olacaktır.

2.3.1. Temel Doğa Yasaları

Doğal hak, kişinin kendi doğasını korumak amacıyla gücünü istediği şekilde kullanmak ve akli ile bu amaca erişmek için uygun yöntem olarak gördüğü her şeyi yapma özgürlüğüdür (Hobbes, 2007: 28-29). Bu hak tanımına Hobbes, 'insan

doğasından ulaşmıştır. Bu, aslında insan doğasının doğal (içgüdüsel) yanı ile ilgili olduğu söylenebilir, akıl yanısıra bu hakkın korunması yollarını belirlemek ile ilgilidir. Doğa durumunda herkesin her şey üzerinde hakkı vardır, ama bu hak devam ettiği müddetçe ne kadar akıllı veya güçlü olursa olsun, kimse doğanın verdiği yaşam süresini sonuna kadar kullanma güvencesine sahip değildir (Hobbes, 1994: 97). Dolayısıyla barışı aramak ve akli kullanmak kendi varlığını korumak ve devam ettirmek için elzem olmaktadır. İnsanların barış içinde yaşayabilmeleri için aklın onlara gösterdiği şartlara uymaları gerekmektedir. Bu şartlar doğa yasalarıdır. Doğa yasaları doğa durumunda da vardır, ancak bağlayıcılıkları farklıdır. Vicdanen her zaman bağlayıcı olmalarına rağmen, ancak devlet kurulduktan sonra fiilen bağlayıcı olurlar (Hobbes, 2007: 79-80). Bir yasanın doğa yasası olup olmadığının nasıl anlaşılacağı konusunda Hobbes "... Eğer istinasız bütün uyrukları bağlayan ve yazılı olmayan ve insanların görebileceği bir yerde ilan edilmemiş olan bir yasa varsa, bu bir doğa yasasıdır. Çünkü insanların, kendi akıl ve mantıklarına dayanarak yasa olarak bildikleri bir şey her insanın akıl ve mantığı için uygun olmalıdır; bu da ancak bir doğa yasası olabilir" şeklinde belirtmiştir (Hobbes, 1994: 93).

Hobbes'un doğa yasaları ile amaçladığı şey barışa ulaşmaktır. Çünkü insanlar ancak birbirleriyle iyi geçindiklerinde yani kendilerini koruyacak gücü akıllarından edindikleri ilkelerle bulduklarında daha uyumlu hale geleceğini böylelikle de barış gerçekleştireceğini belirtmektedir.

Hobbes'ta en dikkat çeken doğa yasalarının doğal hak (*just naturale*), doğa yasaları (*lex naturalis*) ve adalet olduğu söylenebilir.

Hobbes'un ilk olarak en temel doğa yasası doğal haktır. Hobbes, doğa durumunu incelerken kullandığı başka bir kavram da "doğal haktır" (*jus naturale*). Thomas Hobbes doğal hakkı "Kendi doğasını, kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve akli ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğü" şeklinde tanımlamıştır (Hobbes, 2017: 104). Hobbes, doğal hakkı, herkesin korktuğu ve ona itaat ettiği devlet gibi bir yapının olmadığı bir zamanda, insanların doğuştan gelen haklarını tarif etmek için kullanmaktadır. İnsanların doğa durumunda sahip oldukları bu doğal hakların en önemlilerinden bir tanesi de "her insanın hayatını ve organlarını

sahip olduğu tüm güçle koruma hakkıdır. "Hobbes, De Cive kitabında bu durumu "karşılıklı güvensizlik ve bu güvensizliğin neden olduğu bir savaşın hüküm sürdüğü bir ortamda, insanın ölüm karşısında yaşamın ve organlarını savunmak ve onu korumak için elinden gelen çabayı göstermesinde, saçma ya da doğru akla aykırı bir yan yoktur" şeklinde bahsetmektedir (Hobbes, 2014: 27). Hobbes'a göre bu hak ayrıca diğeri doğa yasalarının da temelini oluşturur.

Hobbes'un vurguladığı diğeri doğal haklar, daha çok bu hakkın kullanılmasını düzenleme ile ilgili haklardır. Hobbes'un belirlemiş olduğu ikinci doğal hak, bir hak ancak onu hayata geçirebilecek yollar ile anlamlı olacağı için, "hayatını korumak amacıyla gereken her yolun kullanılması ve edimde bulunma hakkı"dır (Hobbes, 1994: 79). Hobbes'un vurguladığı üçüncü doğal hak ise, bir hak olmasından ziyade, Hobbes'taki doğa durumunun zeminini oluşturan göreceli ahlak anlayışının da temelini oluşturur. Hobbes'un üçüncü hakkı, "insanlar doğal hak gereği, hangi yolu kullanmasının gerektiğini ve tehlikenin büyüklüğüne karar verme konusunda kendi kendisinin yargıcidır" şeklinde belirtmiştir (Hobbes, 2014: 27). Bu hakka göre kişinin kendisinin yargıcı olması demek, kendisi için hangi yolun doğru ve iyi ve hangi yolun kendisinin için yanlış ve kötü olduğuna kendisinin karar vermesi şeklinde ifade edilebilir. Bu ise, mutlak iyi, kötü gibi ahlaksal kavramların yerini, kişiden kişiye değişebilen ve kişinin ihtiyaçlarına göre belirlenen göreceli bir ahlaksal kavramlar kümesinin alması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Hobbes, hak (*jus*) ve yarar (*utile*) aynı şey olduğunu ifade etmektedir (Hobbes, 2014: 29). Bundan dolayı, doğa durumunda, bir kişi kendisi için bir tehlikenin var olduğunu düşündüğü zaman, onu bertaraf etmek için her edimde bulunma hakkına sahip olduğu ve bu edimler, onun için gerekli olduğundan dolayı ayrıca iyi olduğunu belirtmektedir (Hobbes, 2014: 30).

Dördüncü hakkı ise Hobbes, insanın kendisi için iyi ve faydalı olduğunu düşündüğü takdirde "başka insanları dinleme, onların söylediklerini yerine getirme, onlardan faydalanma" şeklinde tanımlamıştır (Hobbes, 2014: 32) Bu hakk'a göre kişinin başka bir kişinin söylediklerini yerine getirmesi o kişinin boyunduruğu altına girmesi şeklinde yorumlanabilir. Tüm bu haklar bir arada değerlendirildiğinde, doğanın tüm insanlara her şey üzerinde bir hak verdiği görülmektedir.

Hobbes'un ikinci temel doğa yasası doğa yasalarıdır. Hobbes, doğa yasalarını "yaşamına ve uzuvların mümkün olduğunca korunabilmesi için nelerin yapılması nelerin yapılmaması hakkındaki doğru aklın buyruklarıdır" şeklinde tanımlamaktadır. (Hobbes, 2014: 34) Hobbes'a göre yasa kesin bir *doğru akıldır*. Hobbes, *doğru akli* ise şu şekilde tanımlamaktadır:

İnsanların doğa durumundaki doğru akli ile ben, birçokları gibi şaşmaz bir yetiyi değil ama insanın kendi avantajı veya diğer insanların kaybına yol açabilecek edimleri hakkında doğru uslamasını, eş deyişle gerçek usamlama edinimi kastediyorum. Kendi usamlaması diyorum çünkü, bir devlette devletin akli (eş deyişle medeni)tek tek vatandaşlar tarafından doğru olarak kabul edilmek zorunda olsa da; kimsenin kendi karşılaştırmalarını yapmadan doğru ve yanlış akli ayırmasına imkan olmayan devletin dışında, her bir insanın kendi usu, sadece insanın kendi insiyatifi ile aldığı riskler olan kendi edimlerini değil ama aynı zamanda karşılaştığı diğerlerinin aklını da yargılayabileceğini tek ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Doğru usamlama ile, kesin bir şekilde belirtilen doğru ilkelerden hareket ile sonuçlara ulaşan bir usamlamayı kastediyorum. Zira doğa yasalarının her ihlali yanlış bir usamlama ve bir aptallığı içermektedir; ki bu, kendilerini korumak için diğer insanlara karşı olan görevlerini görmede başarısız olduklarında ortaya çıkar (Hobbes, 2014: 34-35)

Hobbes sisteminde doğa yasalarının, içeriklerinde olduğu gibi, bağlayıcılıkları da koşulludur; başka bir ifade ile, doğa yasaları ancak içinde bulunulan savaş, ve ulaşılması gereken durum ile birlikte alındığında bir bağlayıcılığa sahip olduğu söylenilebilir. Hobbes'un *Leviathan*'da belirttiği gibi doğa yasaları vicdanen bağlayıcı olsa bile gerçekte sadece güvenlik olduğunda bağlayıcıdır (Hobbes, 2017: 110).

Hobbes'a göre doğa durumunda kendi kendisinin yargıcı olan, başka bir söyleyişle, kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar verecek tek merci olan insan, kendisi için doğa yasalarını ihlal etmenin ona uymaktan daha iyi veya yararlı olduğuna karar verdiğinde, onları ihlal etmekten çekinmemektedir. Hobbes, *Elements of Law Natural and Politic*' te bunu şu şekilde göstermektedir: "Herhangi bir insan doğal arzuları sonucu doğa yasasını ihlal ederse, diğer insanların kendilerini korumak için önceden tedbir almaktan başka bir güvenceleri yoktur" şeklinde ifade etmiştir (Hobbes, 1994: 103). Bundan dolayı, kendi yaşamını güvence altına almak söz konusu olduğunda, kendisini tehlike altında hisseden insanlar, doğa yasalarını çiğnerler. Dolayısıyla koşullu bir yasanın bağlayıcılığı da koşulludur, yani doğa

yasaları insanların kendi varlığını korumasına hizmet ettiği ölçüde bağlayıcıdır. Hobbes'ta doğa yasaları ikili bir yapıya sahiptir: Birincisi, uyulması gereken kuralları ortaya koyarken, ikincisi ise birinin bu kurallara uyması için gerekli olan şartları belirlemektedir ve biri, bu yasalardaki kurallara ancak başkaları da aynısını yaptığı takdirde uymakla yükümlüdür. Dolayısıyla, tek başına doğa yasalarının varlığı herkesin herkesle savaşına son vermek için yeterli değildir. Hobbes'un da belirttiği gibi "kılıçların arasında yasalar susar" (Hobbes, 2014: 69). Bu ise Hobbes'a göre egemen bir güç ile donanmış bir devletin neden gerekli olduğunun en temel sebebidir. Hobbes, bunu *Laviathan* kitabında şu şekilde ifade etmektedir : "İnsanlar, aklın bu buyruklarını, yanlış bir şekilde yasalar diye adlandırmaktadırlar; zira bunlar, sadece, insanların kendi varlıklarını devam ettirmek veya korumak için nelerin yararlı olduğuna ilişkin ulaştıkları sonuçlar ve teoremlerdir; buna karşın, yasa diğerlerine hükmetme hakkı olan kişinin sözleridir" (Hobbes, 2017: 90).

Thomas Hobbes'un medeni felsefeyi ele aldığı *Leviathan, De Cive* ve *Elements of Law* eserlerinde doğa yasalarının bir listesini vermektedir ve verilen bu yasaların hiçbiri doğa durumundaki insanların nasıl hareket ettiklerini açıklamamaktadır; bunun aksine bu yasalar insanların uslarını kullanarak varacakları ya da varmaları gereken mantıksal sonuçlardır. Bu yasaların içinde ilk üç yasa önem arz etmektedir. *Laviathan* eserinde ilk üç yasa şu şekilde verilmiştir: "1. Doğa Yasası: Onu elde etme umudu olduğu müddetçe herkesin barış için çaba göstermesi gerekir; onu elde edemediğinde ise, yardım arayıp savaşın bütün faydalardan yararlanabilir", "2. Doğa Yasası: Bir insan, başkaları da istediği takdirde, eş deyişiyle barışı ve kendilerini korumayı, her şey üzerindeki hakkından vazgeçmeyi istemeli ve başkalarına tanıdığı kadar özgürlükle yetinmeyi bilmelidir" ve "3. Doğa yasası: İnsanlar yaptıkları anlaşmaları yerine getirmelidirler" (Hobbes, 2017: 113).

Hobbes'un doğa yasaları bir bütün olarak ele alındığında onların birincisi temel doğa yasasıdır. Bu yasanın temel doğa yasası olarak adlandırılmasının nedeni, *De Cive*'de belirttiği gibi "diğer tüm yasaların bu yasadandırılmasıdır" (Hobbes, 2014: 34).

İkincisi hakların ilgası ve devridir. Doğa durumundaki savaşın nedenlerinin başlıca nedeni herkesin her şey üzerindeki hakkı geldiğine göre, insanlar arasındaki

barışı tesis etmek için ilk adım bu hakkın ortadan kaldırılmasıdır, çünkü bu hak var olduğu sürece insanlar gerek bir başkasının sahip olduğu hakları ele geçirmek gerekse de kendi varlıklarını korumak için savaşımaya devam edeceklerdir. Bundan dolayı Hobbes'a göre her şey üzerindeki hakkından vazgeçmek istemeyenler, barış için gerekli yollara ve dolayısıyla da doğa yasalarına aykırı hareket etmektedirler (Hobbes, 2017: 92).

Üçüncüsü insanlar arasındaki ilişkiler ile ilgili doğa yasalarıdır. Bu yasalar insanlara minnettar, uyumlu, bağışlayıcı, saygılı olmayı; tersine ise nankör, uyumsuz, kindar, saygısız, kibirli olmayı içermektedir. Bu yasaların temel amacı insanlar arasındaki savaşın ve onların yaptıkları sözleşmeleri bozmalarının en önemli nedenlerinden biri olan insanlar arasındaki güvensizliğe bir son vermektir (Hobbes, 2014: 226),

Dördüncüsü hakların paylaşımı ile ilgili doğal yasalardır. Hobbes'a göre insanlar ancak ölümle nihayete erecek bir yarış içindedirler ve bu yarış içinde birinin mutluluğu başka insanların mutsuzluğu anlamına gelir, ki bu da insanlar arasındaki savaşın en önemli nedenlerinden biridir (Hobbes, 2014: 227).

Beşincisi ise hakemler ile ilgili doğa yasalarıdır. Hakemler egemen gücün ilk silüetini oluşturmaları bakımından önemlidirler. Hobbes'un doğa yasaları yoluyla onlara ilişkin ortaya koyduğu özellikler tarafsızlıkları ve yargılarının bağlayıcılığı egemenin sahip olduğu hakların da temelini oluşturmaktadır (Hobbes, 2014: 227).

İnsanlar arasındaki barışın tesisi olan doğa yasasının amacı ki bu aynı zamanda temel doğa yasasıdır, ışığında diğer dört başlık altında, Hobbes, doğa durumundaki farklı savaş nedenleri, rekabet, güvensizlik ve gurur karşısında insanlara herkesin üzerinde uzlaşabileceği çözümler önermektedir. Hakların ilgası ve paylaşım başlığı altında ele alınabilecek doğa yasaları rekabetin; insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen doğa yasaları güvensizliğin ve gururun ve son olarak da hakemlere ilişkin yasalar ise rekabetin ve güvensizliğin antitezlerini oluşturmaktadır. Yapılan bu tanımlamalardan da görüleceği üzere temel doğa yasası iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Hobbes, tüm doğa yasalarının özü olan barış için

çabalamayı, ikincisi kısımda ise, tüm doğal hakların temelinde bulunan kendini koruma hakkını tanımlamaktadır.

Sonuç olarak, Hobbes, doğa yasalarının değişmediğini ve bu yasaların ebedi ya da ahlaki kurallar olduğunu belirtmektedir. Hobbes'a göre yasalar yaptırım gücüne sahip iken doğa yasalarının kişinin vicdanı dışında bir yaptırım gücüne sahip olmadığını ifade etmektedir. Doğa yasaları, insanlara iyi yaşamalarını sağlayacak davranışlara yönelmelerini ve yaşam kalitesini düşürecek davranışlardan kaçınmalarını söylemektedir. Hobbes, doğa yasaları ayrıca ilahi yasalar olarak da görmektedir. Ancak, uygulanıp uygulanmaması kişiye kalmıştır. Çünkü doğa yasaları davranışları uygulamak için yaptırımlar gerektirmez (Hobbes, 2014: 197-198).

Hobbes'un doğa yasalarında üzerinde durduğu başka bir hak ise üçüncü doğa yasası olarak adlandırdığı adalet kavramıdır. Hobbes, insanlar yaptıkları ahitleri yerine getirmesini, aksi halde bu ahitlerin boşuna ve anlamsız sözcükler olduğunu ve herkesin her şey üzerinde hakkı devam ettiği için savaş durumunun devam edeceğini belirtmiştir. Hobbes'a göre adaletin kaynağı ve başlangıcı doğa yasasında yatmaktadır. Çünkü daha önce bir ahit bulunmadıkça, hiçbir hak devredilmemiştir ve herkesin her şey üzerinde hakkı olduğundan dolayı hiçbir eylem adaletsiz olmayacaktır. Fakat eğer ki bir ahit yapılmış ise bunu ihlal etmek adaletsiz olarak kabul edilir. Hobbes'a göre adaletsiz olmayan her şey adildir. Hobbes'a göre adalet ve mülkiyet devletin kuruluşuyla başlar ve Hobbes adaletin akla aykırı olmayacağını belirtmiştir. Adaletin doğası geçerli ahitlere uymakla başlar, fakat ahitlerin geçerliği, insanların ona uymaya zorlayacak bir devlet gücünün kurulmasıyla başlar ve böylece mülkiyet başlar. (Hobbes, 2017: 113-116).

2.3.2. Toplum Yasaları

Yasalar en kısa tabiri ile doğru ve yanlış ya da haklı ve haksız gösteren kurallar şeklinde tanımlanabilir. Devletten başka kimsenin yasa yapma yetkisi yoktur. Hobbes toplum yasasını şu şekilde tanımlamaktadır : "Her millet için, toplumun yasası, devletin vatandaşlarına doğru ile yanlış arasında ayırım yapmak için kullanılmasını emrettiği kurallardır" (Hobbes, 2017: 201). Toplum yasası, o toplumu oluşturan milletlere hitap eder ve genel olarak herkese hitap etmez. Yasalar

sayesinde toplumlar birbirlerinden ayırt edilir. Yasa yapıcı egemen güçtür. Amaç yönünden bakıldığında toplum yasaları ile doğa yasalarına benzerdir sonucuna ulaşılabilir çünkü her ikisinin de amacı toplumda bireylerin huzur ve güven içinde yaşamaları için nelerin doğru ya da nelerin yanlış olduğunu bildirir. Her ikisi arasındaki temel fark ise toplum yasaları yazılı yasalar iken, doğa yasası yazılı olmayan yasalardır.

Hobbes' a göre devlet dışında hiç kimse yasa yapma yetkisine sahip değildir. Çünkü insanların tabiyetinin sadece devlete olduğunu belirtmektedir. Hobbes toplum yasaları hakkındaki düşüncelerini şu şekilde sıralamaktadır: (Hobbes, 2017: 201-211)

- Yasa egemen güçtür.
- Egemen güç toplum yasalarına tabi değildir.
- Bir yasa, zamana değil, egemen gücün rızasına dayanarak kullanılır.
- Doğal hukuk ile toplum yasaları birbirini içerir.
- Yerel yasalar örf ile değil egemen gücün iradesi ile konulur.
- Yapılmış ama duyurulmamış bir yasa, yasa değildir.
- Yazılı olamayan yasalar doğa yasalarıdır.
- Yasa yapıcı bilinmiyorsa hiçbir şey yasa değildir.
- Yasa, yargıç tarafından teyit edilir.
- Yasa resmi kayıtlar ile teyit edilir.
- Yasa, resmi yazılar ve mühürle teyit edilir.
- Yasaların yorumu egemen güce aittir
- Bütün yasaların yorumlanmaya ihtiyacı vardır.

- Yasaların gerçek yorumu yazarların yaptığı yorum değildir.
- Yasanın yorumcusu, her bir özel durumda kararı okuyan yargıçtır.

2.3.3. Hukuk Anlayışı ve Yasa İle İlişkisi

Hobbes'un yasa ve hukuk anlayışına değinecek olursak, Hobbes, hukukçuların yasanın akla aykırı olmayacağını konusunda ve lafzının yani her bir kelimesinin değil, fakat yasa koyucunun yasayı koyduğu zamanki niyetinin asıl olduğunu konusunda hemfikir olduklarını belirtmiştir. Hobbes, bunun doğru olduğunu ancak sorun yasa olarak kabul edilecek şeyin kimin aklına uygun olacağıdır. Hobbes'a göre akıl ile kastedilen ne herhangi bir bireyin aklıdır nede uzun inceleme ve gözlem ve deneyimle elde edilen yapay bir ideal aklıdır. Çünkü Hobbes'a göre uzun inceleme ve araştırma yanlış fikirleri çoğaltarak güçlendirebilir. Hatalı temeller üzerine ne kadar çok şey inşa edilirse felaketinde o kadar büyük olacağı ve büyük bir özenle inceleyip araştıranların nedenleri ve vardıkları sonuçlar birbirini tutmayacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Hobbes, yasaları yapan, *juris prudentia*, başka bir deyişle hukukçuların bilgeliği değil, yapay olarak varılan devletin onun buyruğu olduğunu belirtmektedir. Hobbes, devleti tek kişi temsil ettiği zaman yasalarda uyumsuzluğun olmayacağını, olsa bile, egemen temsilci yorum veya yasa değişikliği yolu ile bu uyumsuzluğu giderebileceğinin altını çizmiştir. Hobbes'un üzerinde durduğu başka bir nokta ise, mahkemelerde yargılayan aslında yargıçlar olmadığını, devletin kişiliğini temsil eden egemen güç olduğunu belirtmiştir. Hobbes ayrıca yargıç, egemen gücü yasayı yaparken harekete geçirmiş olan mantığa uyması gerektiğini ve verdiği kararların buna uygun olması gerektiğini ve işte o zaman yargıcın verdiği kararın aslında egemen güç tarafından verilmiş olduğunu gösterir. Hobbes, ayrıca yapılmış ancak duyurulmamış bir yasanın yasa olmadığını, başka bir deyişle, yasanın bir buyruk olduğunu ve bir buyruğun sözle, yazıyla ya da başka bir yoldan duyurulması veya açıklanması ile oluştuğunu ifade etmektedir. (Hobbes, 2007: 203-204).

Stoacı felsefenin Roma'daki temsilcileri arasında önemli bir yere sahip olan Cicero ise yasa ve hukuk arasındaki ilişkiye yaklaşımında bazı yönleriyle Hobbes'tan farklılaşmaktadır. Cicero'ya göre insan aklının gereği olan tabii hukuk ilkeleri her

zaman ve her yerde geçerli ve değişmezdir ve bunları gerçekleştirmek pozitif hukukun ödevidir. Yani, Cicero gerçek hukukun akıldan kaynak aldığını ve insanların haksız hareketlerden kaçınmalarını, ödevlerini yerine getirmeyi emrettiğini vurgulamaktadır. Bu hukukun yürürlüğü evrensel, kapsamı ise değişmez ve ebedidir (Güriz, 2014:163-164). Ancak Hobbes bunun doğru olduğunu ancak sorun yasa olarak kabul edilecek şeyin kimin aklına uygun olacağıdır. Bu yönüyle Cicero ve Hobbes birbirinden ayrılmaktadır.

Thomas Hobbes'un toplum sözleşmesi ve doğa yasası konularında öncelemiş önemli bir filozof olan Hugo Grotius'un yasa ve hukuk arasındaki ilişkiye bakıldığında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Grotius, doğal yasanın doğru aklın ilkelerinden oluştuğunu ve bireyin kendiliğinden sahip olduğu bir yasa şeklinde değerlendirmektedir. Hobbes'un doğa yasası kavramlaştırması ile bazı benzerlikler göstermesine rağmen, Grotius'un doğal yasasını çıkardığı kaynak, Hobbes'un siyaset felsefesinin karşısında olduğu, insanın doğal toplumsal bir hayvan olduğu görüşüdür. Bu noktada birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Grotius'a göre insan adeta toplumsallık ihtiyacı içinde doğmuş olan bir varlık olarak kabul edilir. Doğal yasa da aklın ilkelerinden oluşur ve insana toplumda nasıl hareket etmesi gerektiğini ahlakın özüne de dayanarak ortaya koymaktadır. İnsan doğası konusunda da Hobbes'un düşünceleri arasında farklılıklar mevcuttur. Örneğin Grotius, insan doğası konusunda Hobbes gibi bencil bir yapıdan bahsetmemektedir. Ona göre insan doğası iyidir ve aslında aklın yönlendirmesi ile insan, hep daha iyisini de hedefler. Etik alan da bu aklın ilkeleriyle paralellik kurarak anlamını ortaya koymaktadır. Grotius, savaşın yıkıcı bir doğasının olduğunu belirtmekte fakat toplum bunun sonucunda barışa ve mülkiyet açısından rahatlığa kavuşacaksa savaş gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Barışı ise sadece yaşanan coğrafyayla sınırlandırmayan Grotius, tüm dünya insanların barış içerisinde yaşayabilecekleri bir dünya tasavvuruna ve isteğine sahip olduğunu belirtmektedir (Güriz, 2014: 174-175).

Sonuç olarak, Thomas Hobbes'a göre hukukun var olma nedeni insan davranışlarını sınırlandırılmasıdır. Bu ifade göz önünde bulundurulduğunda ve insan davranışlarının öteki ile bir arada yaşayışının sonucunda, yani toplum içerisinde olma durumu sonucunda sınırlandırıldığı düşünülürse hukukun toplumsal yaşamın

ve dolayısıyla sözleşmesin birbiriyle çok sıkı ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Hobbes'un toplum sözleşmesi kavramı devletin ve hukukun kökeninin açıklanması noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

2.3.3.1 Toplum Sözleşmesi

Toplum sözleşmesi kavramı, tarihsel gelişim sürecinde farklı düşünürlerin ele aldığı ve geliştirdiği bir kavram olmuştur. Ancak her düşünürün kendi çağındaki sorunlarla karşılaşması kaçınılmaz olduğu için farklı değerlendirmeler ile aynı kavramları farklı şekillerde ele almışlardır. Her şeyden önce, Toplum sözleşme teorileri, mevcut sosyal dinamiklerden ve politik felsefeye asırlık yaklaşımlardan ayrı olarak yeni bir toplum inşa etmeyi amaçlamaktadır. Toplum sözleşme teorilerinin en önemlileri arasında Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704) ve Jean-Jacques Rousseau (1712-1789) olarak gösterilebilir. Toplum sözleşmesi fikri, Avrupa'daki ve dünyanın diğer bölgelerindeki insan haklarının gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir (Çüçen, 2011: 39)

Toplum sözleşmesi, toplumu oluşturan bireylerin yükümlülüklerinin ve haklarının kökenlerini açıklama olarak tanımlanır. Sosyal sözleşme, doğa durumundan, bireysel ve egoist alışkanlıklarını terk eden bireylerin, genel hem kendi çıkarları hem de genelin çıkarları ve iyiliği adına bir toplumu oluşturmak için yaptıkları ve kendi kendilerini yönetme haklarını hepsinin üzerindeki ortak bir hakeme devredilen ve yazılı olmayan anlaşmadır. Hobbes, toplum sözleşmesini "sözleşme için onun yapanın istenci gerekir" şeklinde ifade etmiştir (Hobbes, 2014: 226).

Herkesin herkese karşı savaşta olduğu basit doğa durumunda, taraflar arasında yapılacak olan anlaşmalar, ancak bu anlaşmanın şartlarını yerine getirmek için yeterli hak ve yetkiye sahip genel bir güç varlığında geçerlidir. Hobbes, zorlayıcı bir güç korkusu olmadığı sürece, insanlar öfke ve hırs gibi duygulara kolayca kapılarak anlaşmanın gerekliliklerini yerine getirmekten uzaklaşacaklarını belirtmektedir. Bu nedenle, Hobbes, zorlayıcı bir gücün, herkesin eşit olduğu ve korkularının kendi çıkarlarının oluşturulmasına yönlendirildiği basit bir doğa durumunda ortaya çıkmayacağını ifade etmektedir. Hobbes ayrıca, ancak bir devletin varlığı, egemenin ortaya çıkışı ile bu basit doğa durumundan uzaklaşacağını;

sözlerini tutmayacak kişileri önlemek için kurulmuş bir gücün varlığından dolayı ahitlerin karşılıklı olarak yerine getirileceğini vurgulamaktadır (Karagözoğlu, 2006: 216-217).

2.3.3.2 Hukuk Ahlak ve Yasa İlişkisi

Hobbes, hukukun varlık nedeni, insanların doğal özgürlüğünü sınırlamaktan başka bir şey olmadığını vurgulamaktadır. Yapılan sınırlamanın tek sebebi insanların birbirlerine zarar vermesini ve doğal savaş durumuna geri dönmelerini engellemektir. Hobbes, yasaları doğal ve pozitif yasa şeklinde iki gruba ayırmaktadır. Adalet, adalet ve barışı teşvik eden tüm ahlaki erdemlerden oluşan doğal yasa, eskiden beri var olmuştur bu aynı zamanda ahlaki yasalar olarak da adlandırılır. Öte yandan, Pozitif yasalar ise, eskiden beri var olmayan ancak egemen gücün iradesi ile empoze edilen, yazı ya da başka yollarla insanlara iletilen yasalardır. Pozitif yasaların bazıları beşeri, bazıları ise ilahidir. İlahi hukukun yasası ancak Tanrı'dan doğaüstü bir bildirim alınarak elde edilebilir. Ancak Hobbes'a göre, Tanrı'dan bir mesaj aldığını söyleyen birinin gerçeği söylediğinden hiç kimse emin olamaz. Böyle bir durumda, Hobbes hiç kimsenin ilahi yasalara inanmak zorunda olmadığını belirtmektedir. Beşeri olan pozitif yasalar ise kamuya açık bir şekilde egemen tarafından bildirilmiştir ve bu yasalara uymak mecburidir. Hobbes'a göre insanlar için neyin adalet, neyin hakkaniyet ve neyin ahlâki olduğunu ilân etmek egemenin işidir. Ahlâkî değerleri bağlayıcı kılmak, egemen gücün bunları yasa yapmasına ve bu yasaları ihlâl edenleri cezalandırmasına bağlıdır. Dolayısıyla doğal hukuk kaideleri, toplum yasalarının bir parçasıdır (Güriz, 1987: 197-198).

Ahlaki erdemleri içeren doğal hukuk, Tanrı'nın değişmez sonsuz hukuku olduğundan, toplumun yasaları doğal yasa kurallarını içermelidir. Bu nedenle, doğal adalete aykırı hiçbir yasa oluşturulamaz. Zaten pozitif yasanın amacı da insanları ortak düşmana karşı birbirlerine zarar vermeyecek, birbirlerine yardım edecek şekilde birleştirmektir. Bu şekilde Hobbes, yalnızca doğal hukukun pozitif hukuka tabi olduğunu açıklamakla kalmaz, aynı zamanda ahlak ve hukuk kavramlarını da birleştirir. Doğal hukuka aykırı olmayan şeyler ise egemenin gücüyle yasalastırılır. Dolayısıyla Hobbes, devletin yasalarının ilâhî yasa hükmünde olduğunu ve egemen gücün emirlerinin ise Tanrı'nın emirleri olduğunu vurgulamıştır (Hobbes, 2017: 325).

Egemen gücün belirlediği yasa olmadan önce insan ahlaki davranması söz konusu olamaz. Birbirlerinin kurdu olan insanlar, otoriteden korkusu olmazsa, asla ahlaki davranmayacak ve birbirleriyle uzlaşmayacaklardır. Hükümetin otoritesi o kadar mutlak olmalıdır ki, insan bencilliğinden kaynaklanan çatışmayı önleyebilir ve insanın ahlaklı bir şekilde davranmasını sağlayabilmeli. Hobbes'un doğal hukuk kuralları, tek başlarına hiçbir hukukî yaptırımı içermez. Hobbes, Leviathan'da belirttiği ahlâkî erdemler ve onların barışın sağlanması ve sürdürülmesi için ifâ edecekleri rolün üzerine yazdıklarının, toplumsal hukukun bir parçası olmadıkları sürece asla yasa olmadıklarını söyler. Ayrıca felsefe kitapları veya filozofların ahlaki görüşleri doğal hukuka yasal dayanak getirmez. Bunlar doğal yasalara uygun olmalarına rağmen, yalnızca egemen güç sayesinde yasalaştırılır. Aksi takdirde, doğal hukuku yazılı olmayan hukuk olarak tanımlamak büyük bir hata olurdu (Hobbes, 2017: 324).

Yerel yasalar, gelenek veya ahlaki inançlar tarafından değil, egemen gücün iradesi ile konulur. Buna göre, Hobbes'ta hukuk sadece egemenliğin iradesine bağlıdır. Yasanın ahlaklı olup olmadığı egemenin iradesine bağlıdır. Hobbes'a göre ahlaki olan da egemenliğin yasasıdır. Yasa, ahlak alanını belirler. Yasadan önce, ortak ve mutlak bir ahlâk zaten yoktur. Herkes için kendi doğrusu ahlakidir. Ancak egemen güç yasaları yaptığında, ahlâkî olan yasal olandır. Hobbes'ta ahlâk-hukuk ilişkisi, ahlâkın hukukiliği değil; hukukun ahlâkı inşası şeklindedir denilebilir (Hobbes, 2017: 328). Başka bir deyişle yazılı olmayan örf ve adetler doğal hukuka aykırı olmadıkları sürece yasa hükmünde olup yasalara benzerler.

SONUÇ

Thomas Hobbes politik felsefenin önde gelen filozoflarından ve yasa hakkında kapsamlı araştırma yapan önemli filozoflarından biridir. Hobbes'un dünya çapında bilinen *Leviathan* ve *De Cive* adlı kitapları yasa üzerinde kapsamlı bilgiler sunan eserleridir. Hobbes'un genel felsefesi çeşitli felsefe dalları, doğa bilimleri, matematik, psikoloji, din, tarih ve diğer alanlar da dahil olmak üzere çok çeşitli konuları içermesine rağmen, en büyük şöhreti daima politik bir filozof ve Batı siyaset teorisinin klasiklerinden biri olan *Leviathan*'ın yazarı olmuş olmasıdır.

Hobbes'a göre felsefe ile anlaşılan, maddi ve beşeri güç müsaade ettiği ölçüde ve beşeri hayatın gerektirdiği sonuçları elde etmek amacı ile herhangi bir şeyin oluşum biçiminden özelliklerine veya özelliklerinden olası oluşum biçimlerine doğru uslamlama yoluyla kazanılmış bilgidir.

Hobbes, devletin kökenini açıklamak ve anlamak için siyaset teorisini felsefi temellere dayandırmaktadır. İngiltere'deki zamanının ekonomik, politik ve sosyal gelişmelerinden etkilenen ve bunu teorilerine ve çalışmalarına yansıtan Hobbes, kendisinden önceki iktidarların kaynağının Tanrıdan geldiği inancını toplum sözleşmesi ile tamamıyla yıkmış ve birey kavramını önemseyerek insanların oluşturmuş olduğu bu yapay kurumu insana dayandırmış ve günümüzdeki devlet anlayışının temellerini atmıştır.

Hobbes, nesnelerin kendisinde hiçbir özellik olmadığına inanmaktadır. Nesnelere arzularımızdan ve isteksizliklerimizden dolayı iyi ya da kötü olarak görüyoruz. Hobbes ahlakın kolektif çıkarlara dayanan bir dizi kural olduğunu iddia eder. Hobbes insanların birbiri ile savaş halinde olduğunu belirtmektedir.

Doğa durumu, Hobbes'un medeni felsefesini oluşturmada benimsemiş olduğu aksiyometrik akıl yürütme yöntemi ile, insan doğasına dayanan mantıklı bir sonuçtur; diğer bir ifade ile, tarihsel gerçeklere uymasa bile, doğa durumu, Hobbes'un sistemi bağlamında ele alındığında, kendinden önce ulaşılan sonuçlarla tutarlı ve kendinden sonra gelecek sonuçlara -devletin gerekliliği ve egemenlik kuramı- zemin hazırlayan bir ara sonuçtur. Hobbes, bu çerçevede neleri göstermeyi amaçladığını, *Elements of Law*'da, "doğamızın bize nasıl bir güvenlik sağladığını ve diğer insanların birbirine

uyguladıkları vahşet karşısında hayatımızı sürdürebilmek ve koruyabilmek için hangi imkânları bıraktığı ele alınacaktır" şeklinde ortaya koymuştur.

Hobbes'a göre insanlar tabiat halinde özgür ve eşittir. Tabiat halinde her birey tutkularının esiri olarak kendisi için iyi ve faydalı olan şeyi elde etmek için çalışır. Diğer bireylerde aynı şeyi elde etmek için çalışır. Dolayısıyla tabiat halinde bütün bireyler tabii olarak kendi tutkularının esiri olarak hareket edebilir ve bu açıdan özgürdürler. Öte yandan, tabiat halindeki bireyler arasında eşitlik vardır. Kendi tutkularının esiri olan insanlar aynı şeyi elde etmek için mücadele edeceklerdir. Birey elde ettiği bir şeyi diğer bireylerin onu almasına engel olmak için, başka bir deyişle sahip olduğu şeyi muhafaza etmek için mücadele edecektir (Hobbes: 2017: 109). İşte böylece tabiat halinde "insan insanın kurdu" (*homo homini lupus*) olmaktadır. Bu mücadelenin temel sebepleri ise rekabet ve menfaat duygusu, insanların birbirlerine olan güvensizliği ve insanların kuvvete sahip olma arzusudur (Hobbes: 2017: 110)

Doğal hâlde güvensizlik içindeki birey, kendisini korumak amacıyla savaşır. Birey; rekabet, güvensizlik, şan-şeref elde etmek amacıyla savaşır ve kendisini güvence altına alacak bir otorite-egemen güç olmadığı sürece savaşmaya devam eder. Hobbes, savaş durumunda güvenin olmayacağı ve bunun sonucunda da ne tarımın ne de ticaretin olacağını vurgulamaktadır. Bireyin temel gayesi düşmanlardan korunarak hayatta kalmaktır. Bundan dolayı, yazı, bilim ve sanat ile uğraşacak durumu yoktur (Hobbes: 2017: 101)

Hobbes'a göre doğal savaş durumu ahlaki sonuçlar da yaratmaktadır. Hobbes, savaşın olduğu bir ortamda hayatta kalmak için yalnızca kendisini düşünen vahşi ve bencil insan için hiçbir şeyin adalete aykırı olmayacağını belirtmektedir. Çünkü bireyin nihai amacı olan "hayatta kalma" isteği, doğal savaş durumunda tehdit altında olur. Birey, kendisini korumak amacıyla her şeyin ahlakiliğini düşünmeden davranışta bulunacaktır. Bu insanın doğal hakkıdır. Savaş durumunda; doğru ve yanlış, adalet ve adaletsizlik kavramlarına yer yoktur. Çünkü bu kavramların içini dolduracak ve insanlar için yasa hâline getirebilecek bir otorite yoktur (Hobbes, 2017: 99) Görüldüğü gibi Hobbes, insanlara yaptırım uygulayan bir egemen olmadığı sürece ahlâkın söz konusu olmayacağı düşüncesini taşımaktadır.

Hobbes'un doğa durumu gibi bir olguyu kavramsallaştırmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi, devletin ve egemeni bir gücün zorunluluğu ve gerekliliğini, onun varlığından yola çıkarak değil ama tersine onun yokluğunda insanları nelerin beklediğini ortaya çıkararak göstermeyi amaçlamasıdır; zira devleti bir canavarla özdeşleştiren Hobbes devleti mükemmel bir yapı olarak görmemektedir. Ancak yine de insanların bir seçim yapması gerekmektedir; ya *Behemoth*'u seçecekler ve "özgür" ama güvensiz ve korku içinde bir yaşam sürecekler veyahut *Leviathan*'ı seçecekler ve bu özgürlüklerinden vazgeçip bir egemene boyun eğecekler ama korkusuz ve barışçıl bir yaşam sürdürecekler. Hobbes, insanların duygularının ve tutkularının peşinden değil; tam tersine akıllarının kendilerine söylediği yoldan gitmesi gerektiğine inanmış ve tüm siyaset felsefesini bu temel fikir bağlamında inşa etmiştir.

Hobbes *Leviathan* eserinde, eşitsizlikten güvensizlik doğduğunu ve güvensizlikten de savaş doğduğunu belirtmiştir. Hobbes'un bu konu hakkındaki temel yaklaşımı insanlar doğuştan eşit olduğu yaklaşımıdır. Çünkü doğa, başka bir söyleyişle Tanrı, bütün insanları yaratılışları itibari ile eşit yaratmıştır. Bu eşitlik, bedensel ve zihinsel eşitliktir (Hobbes, 2017: 102).

Doğa durumu, Thomas Hobbes'un siyaset felsefesinin dayandığı en önemli başlangıç noktası olarak görülebilir. Çünkü bu kavramlaştırma sayesinde ki Hobbes, klasik siyaset felsefelerinin temel kabulüne karşı bir siyaset felsefesi oluşturabilmiştir. Klasik görüşün dayandığı temel nokta insanlar arasında bir eşitsizlik olduğu düşüncesidir. Thomas Hobbes, buna karşı çıkarak, özellikle doğa durumu anlatısında insanların kişisel özellik veya nitelikleri ve bununla birlikte her türden eylemi gerçekleştirebilecek potansiyelin varlığı noktasında eşit olduklarını vurgulamıştır. Böylece de aslında modern siyaset felsefesinin en önemli getirisi olan toplum sözleşmesini açıklamada en doğru yöntemi tercih etmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu kavramlaştırmanın Thomas Hobbes felsefesinde en önemli işlevi, devletin kurulma nedenini sağlam bir temele oturtması ve insanlık adına da daha gerçekçi bir perspektif sunmasıdır. Doğa durumundan akıl sayesinde çıkılabileceğini belirten Hobbes, teorisinde doğa yasalarını oluşturmuştur.

Hobbes, insanların duygularının ve tutkularının peşinden değil; tam tersine akıllarının kendilerine söylediği yoldan gitmesi gerektiğine inanmış ve tüm siyaset

felsefesini bu temel fikir bağlamında inşa etmiştir. Hobbes'a göre insanın en başta kendisi için iyi ve doğru olduğuna karar verdiği şeyleri ister ve bu doğrultuda hareket ettiğini belirtmektedir.

Hobbes'un doğa durumunu üçlü, bir mekanizma üzerinden kavramsallaştırdığı görülebilir. Bunlardan birincisi, insanların toplumsal bir hayvan olmadığı; ikincisi doğal haklar ve üçüncüsü de doğa yasaları olarak belirtilmiştir. Hobbes *Leviathan* kitabında, eşitsizlikten güvensizlik doğduğunu ve güvensizlikten de savaş doğduğunu belirtmiştir. Hobbes'un bu konu hakkındaki temel yaklaşımı insanlar doğuştan eşit olduğu yaklaşımdır. Çünkü doğa, başka bir söyleyişle Tanrı, bütün insanları yaratılışları itibari ile eşit yaratmıştır. Bu eşitlik, bedensel ve zihinsel eşitliktir.

Hobbes doğa durumu için kullandığı başka bir kavram ise doğal haktır. Hobbes, doğal hakkı, herkesin korktuğu ve ona itaat ettiği devlet gibi bir yapının olmadığı bir zamanda, insanların doğuştan gelen haklarını tarif etmek için kullanmaktadır. İnsanların doğa durumunda sahip oldukları bu doğal hakların en önemlilerinden biri de her insanın hayatını ve organlarını sahip olduğu tüm güçle koruma hakkıdır. Hobbes, *De Cive* adlı eserinde bu durumu "karşılıklı güvensizlik ve bu güvensizliğin neden olduğu bir savaşın hüküm sürdüğü bir ortamda, insanın ölüm karşısında yaşamını ve organlarını savunmak ve onu korumak için elinden gelen çabayı göstermesinde, saçma ya da doğru akla aykırı bir yan yoktur" şeklinde bahsetmektedir (Hobbes, 2014: 27). Hobbes'a göre bu hak ayrıca diğer doğa yasalarının da temelini oluşturur. Hobbes'un vurguladığı diğer doğal haklar, daha çok bu hakkın kullanılmasını düzenleme ile ilgili haklardır.

Hobbes'un üzerinde durduğu başka bir nokta da *doğa yasasıdır*. Doğa yasası, mutlu bir yaşamın sürdürülmesi ve insan yaşamının korunması için neyin yapılması gerektiğini ve neyin yapılmaması gerektiğini belirten doğru aklın buyruklarıdır. Doğa yasaları ahlaki kurallar gibidir. Ahlak kuralları da toplumun düzenini korumak ve mutluluğu ve refahı sağlamada insanları iyi davranışlara yönlendirip kötü davranışlardan uzak durmasını sağlar. Bir insanın yaşamını sürdürecekt davranışlar iyi olarak tanımlanır ve insan yaşamını yok edecek davranışlar ise kötü olarak kabul edilir. Hobbes, doğal yasaların değişmediğini ve bu yasaların ebedi ya da ahlaki

kurallar olduğunu vurgular. Hobbes'a göre yasalar yaptırım gücüne sahip iken doğal yasaların kişinin vicdanı dışında bir yaptırım gücüne sahip olmadığını ifade etmektedir. Doğa yasaları, insanlara iyi yaşamalarını sağlayacak davranışlara yönelmelerini ve yaşam kalitesini düşürecek davranışlardan kaçınmalarını söylemektedir. Hobbes, doğa yasalarını ayrıca ilahi yasalar olarak da görmektedir.

Doğa yasası, doğa durumu ve toplum durumu arasında bir geçiş kavramı olarak görülebilir. Güvenliğin nasıl sağlanacağı ve barışın elde edilmesi için neler yapılacağı yasaların varlığı ile mümkündür. Bu kavramlaştırma aslında toplumsal güvenlik ve barışın hemen hemen benzer iki kavram olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Çünkü doğa durumundan çıkan insan, güvenliğini sağlamak adına barış arzusuna tutunmaktadır. Güvenlik ve barış bu noktada beklenendir.

Doğal Hukuk düşüncesine sistematik şeklini veren önemli filozoflardan biri de Thomas Hobbes'tur. Doğal hukuk, bireyin akılla erişebileceği bir hukuk kuralı olarak görülmektedir. Aristoteles ve Thomas Aquinas bu teorinin destekçileri arasındadır. Doğal hukuk teorisi hem etik hem de hukuk felsefesi açısından büyük öneme sahiptir ve filozofları farklı şekillerde etkilemiştir. Doğal Hukuk aynı zamanda insan sevgisine ve saygısına odaklanan bir hukuk dalıdır. Doğal hukuk, soyut adaleti ahlak konusu olarak kabul eden, hukukun nihai amacı olarak kabul eden, insanların doğuştan gelen haklara sahip oldukları (özgürlük, eşitlik, yaşama hakkı) ve bu hakların yerlerine göre değişmediğini savunan hukuk anlayışıdır. Doğal hukuk, doğası gereği, hukuki pozitivizme karşıdır. Doğal yasanın doğa tarafından belirlendiği ve bu nedenle evrensel olduğu görüşü hakimdir.

Hobbes'a göre insanlar üzerinde, onları organize etme ve yasalar ile sınırlama hakkı olan tek güç egemendir. Egemen, ilahî bir görevlendirme ile değil, sözleşmeyle ya da ele geçirme ile devletin başına gelen, halkın gücünü ve imkânlarını kullanmaya yetkili kişidir.

Hobbes'un felsefesinde insan, evrenin ayrılmaz bir parçası olarak görülür. Düşünebilmesi ve yargılarda bulunabilmesi yönünden diğer varlıklardan üstündür. İnsanın doğası, Hobbes felsefesinde ahlakın başlangıç noktasıdır. Bu nedenle ahlaki

felsefenin insanı tüm özellikleriyle ortaya incelemek ilk adımdır. Ancak, bir kişinin ahlaki durumu hakkında konuşabilmek için her şeyden önce, o kişinin irade özgürlüğüne sahip olup olmadığı sorgulanmalıdır. Thomas Hobbes'a göre insan kayıtsız şartsız bir özgürlüğe sahip değildir. Çünkü doğa nasıl birbirini takip eden kanunlar ile işliyorsa insan da dayanılmaz içgüdüler ile idâre olunmaktadır. Akıl ya da ahlâkî prensiplerin insan iradesi üzerinde hiçbir etkisi yoktur; ancak zevk alma arzusu, sevgi gibi duygular insanı peşinden sürüklemektedir. İnsanın eylemi iradîdir ancak insanı o eylemi yapmaya iten istek iradî değildir. İsteğin hâkimi ve yaratıcısı insan değildir. Hobbes *Leviathan*'da bu isteğin yaratıcısının Tanrı olduğunu belirtmiştir. Hobbes, insanların her eyleminin bir sebebi olduğunu ve bütün sebeplerin son halkasını Tanrının oluşturduğunu ifade eder. Hobbes'a göre insan Tanrı'nın emretmediği bir şeyi yapabilir ancak Tanrı'nın iradesinin sebep olmadığı bir duygu veya istek sahibi olamaz. Hobbes'a göre insan seçiminde özgür değildir, ancak seçiminden sonra gelen hareketi yapıp yapmamakta özgürdür.

En nihayetinde Hobbes' un yasayı, ahlaki ve siyasi yaşamı belirlemede aşkın ve metafizik bir olması gereken olarak tanımlamadığı sonucuna ulaşılabilir. İnsanın doğal yanını akıl yanına göre önceleyen bir düşünce sistemi olarak Hobbesçu bakış açısı yasayı normatif ve içeriksel olarak tanımlamaktan ziyade varoluşsal ve betimsel olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısı 17. Yüzyıla kadar gelişim göstermiş Batı siyasal geleneği açısından oldukça yenidir ve Hobbes'u bu gelenek içerisinde farklı bir noktaya taşıdığı gibi kendisinden sonraki süreci de ciddi anlamda etkilemiştir.

Özetle, çağın sorunları, filozofun vurguladığı sorunları açıklığa kavuşturmada etkili olan başlıca etmenlerdir. Thomas Hobbes, yaşadığı yüzyılın koşullarında öne sürdüğü fikirleri ile etkili olmuştur ve kendinden sonra gelen siyaset felsefesinin şekillenmesinde fikirlerine önem verilen bir düşünür olmuştur. Bu konuda özellikle kaleme aldığı *Leviathan* ve *De Cive* (Yurttaş Üzerine) eserlerinde siyaset felsefesi ile alakalı görüşlerini derli toplu bir şekilde sunmuştur. Thomas Hobbes'a göre, insanlar doğal durumunda güven problemine sahiptir ve her durumda savaş durumunu önceleyen kötü olana yönelme eğilimi taşıyan bir mahiyete sahiptir. Genel olarak incelendiğinde görülecektir ki Hobbes, ortaya koyduğu siyaset felsefesi ile

aslında en temel hedefi olan barışa ulaşma isteğini gündeme getirmektedir. Barışa ulaşmada iki temel kavramlaştırma ile karşılaşırız. Bunlar doğal hak ve doğa yasasıdır.

KAYNAKLAR

- Aral, V. (1991). *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*. (6. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aristoteles (1943). *Atinalıların Devleti*. (Çev. S. Baydur). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Aristoteles (2010). *Politika*. (Çev. Mete Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (2008). *Eğitim Üzerine*. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles (2004). *Retorik*. (Çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: Y.K.Y.
- Aristoteles (1996). *Metafizik*. (Çev. Ahmet Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Arslan, A. (2007). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları.
- Arslan, A. (2010). *İlkçağ Felsefe Tarihi – Sofistlerden Platon'a*. (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Atay, H. (2006). “Dini Düşüncede Reformun Yöntemi ve Bir Örnek” *Kelam Araştırmaları*, 4(1), 1-25.
- Augustine S. (1950). *The City of God*. New York: Marcus Dods.
- Augustine S. (1991). *Confessions*. (Trans: Henry Chadwick), Oxford: Marcus Dods.
- Aydil Y. (1995). *Hristiyan Türklerin Kısa Tarihi*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Aydın, M. (2000, 18-22 Aralık). *Hristiyanlıkta Din ve Dini Anlayış*. Dinler Tarihi Araştırmaları II Sempozyumu, Ankara.
- Barnes, J. (2002). *Aristoteles*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Bentham J. (1781). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Canada: Botache Books.

Bentham J. (1945). *The Limits of Jurisprudence Defined*. New York: Columbia University Press.

Bentham, J. (1948). *The Principle of Morals and Legislation*. New York: Columbia University Press.

Bertrand, A. (2001). *Ahlak Felsefesi*. (Çev. Salih Zeki). Ankara: Akçağ Yayınları.

Bolay, S. H. (2012). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Cevizci A. (2003). *Felsefe Ansiklopedisi Ahlak ve Etik*. İstanbul: Etik Yayınları.

Cevizci, A. (2008). *Etığe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Cilacı, O. (2001). *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*. İstanbul: Damla Yayınevi.

Çınar, A. (2013). *Değerler Felsefesi ve Psikolojisi*. Bursa: Emin Yayınları.

Çüçen, A. (2011). *Kadir, İnsan Hakları*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Dedeoğlu M. (2014). "Evrensel Ahlak Yasası Karşısında Tesir ve Yayılma İmkânı Bakımından Aristokratik Bir Ahlâk Mümkün müdür? ". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 1-12.

Derrida J. (1992). *Force of Law: The Mystical Foundation of Authority*", *Deconstruction and the possibility of Justice*. New York: Routledge.

Direk Z. ve Göztepe E. (2014). *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Direk Z. (2005). *Başkalık Deneyimi*. İstanbul: YKY.

Douglas M.M. (1978). *The Law in Classical Athens*. New York: Cornell University Press.

Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. (Çev. Ali Berktaş). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Engels F. (1992). *Ludwig Feuerbach Klasik Alman Felsefesinin Sonu*. (3.Baskı). (Çev. Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Epicurus. (2015). *Letter on Happiness* (Çev. Alessandra Buttacin). London: Good Mood.

Ferrari, S. (2012). "Law and Religion in a Secular World: A European Perspective," *Ecclesiastical Law Journal*, 14(3), 355-370.

Gözler, K. (2016). *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

Gündüz M. (2010). *Ahlak Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Güngör H. (2002). *Türklerle Hıristiyanlar Arasındaki İlişkileri Genel Bir Bakış, Hıristiyanlık, Dünü, Bugünü ve Geleceği*. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.

Güriz A. (2014). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gray, J. (2004). *Post Liberalizm: Siyasal Düşünce İncelemeleri*. (Çev. Müfit Günay). Ankara: Dost Yayınları.

Hackett W. (2015). *The Best of Socrates: The Founding Philosophies of Ethics, Virtues and Life*. London: Kindle Edition.

Harmankaya S., Köroğlu K., Sivas H. (2011). *Eski Mezopotamya Ve Mısır Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Hazlitt, H. (2006). *Ahlakın Temelleri*. (Çev. Mehmet Aydın-Recep Tapramaz). Ankara: Liberte Yayınları.

Hesiodos, (1977). *Tanruların Doğuşu. Şurada: Hesiodos Eseri ve Kaynakları*. (Çev. S. Eyüboğlu- A. Erhat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Hobbes, T. (1998). *On The Citizen*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hobbes,T. (2017). *Leviathan*, (Çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hobbes, T. (2014). *De Cive Yurttaşlığın Felsefi Temelleri*. (Çev. Deniz Zarakolu). İstanbul: Belge Yayınları.

Hobbes, T. (1994). *Elements of Law Natural and Politics*. United States: Oxford University press.

Kaçar T. (2009). *Geç Antikçağda Hıristiyanlık Doğuda İsa Doktrini'nin Siyasi ve Entelektüel Tarihi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Karagözoğlu, H. (2006). "Homo Homini Lupus:Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 215-242.

Kaya, M.A. (2016). *Ege ve Eski Yunan Tarihi-I*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat,

Köroğlu K. (2018). *Eski Mezopotamya Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koch, G. (2007). *Erken Hıristiyan Sanatı*. (Çev. Ayşe Aydın). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Marx, K. ve Engels, F. (2010). *Devlet ve Hukuk Üzerine*. (2. Baskı). (Çev. Rona Serozan). İstanbul: Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları.

Marx, K.(1986). *1844 Felsefe Yazılan*. (Çev. Murat Belge). Ankara: V Yayınları.

Marx, K. (1993). *Ekonomi Politüğün Eleştirisine Katkı*. (Çev. Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Nietzsche, F. (2003). *Şen Bilim*. (Çev. Levent Özşar). Bursa: Asa Yayınları.

Nietzsche, F. (2010). *Güç İstenci*. (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Say Yayınları.

Özcan T. (2008). *Modern Toplum ve Hukuk Devleti*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Platon (2012). *Yasalar*. (Çev. C. Şentuna – S. Babür). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Platon (2001). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyuboğlu – M. Ali Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Platon. (1997). *Timaios*. (Çev. Erol Güney ve Lütfi Ay). İstanbul: MEB Yayınları.
- Platon. (1961). *Laws*. London: William Heineman LTD.
- Plato. (1982). *The Dialogues of Plato translated into English with Analyses and Translations*. London: Oxford University Press.
- Plato. (1992). *The Republic*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Plutarkhos K. (2010). *Lykurgos'un Hayatı*. (Çev. Selahattin Eyüpoğlu ve Vedat Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Richard T. (2013). *Batı Düşünce Tarihi I*. (Çev. Yusuf Kaplan). İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Rudolph S. (1969). *The Theory of Justice*. New York: Lawbook Exchange Ltd
- Sağlam, H. ve Tuz, S. (2017). "Din ve Şeriat Sorunsalı Üzerine Bir Tahlil". *Universal Journal of Theology* 2 (4), 302-310.
- Sartre, J. P. (1993). *Varoluşçuluk*. (Çev. Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Schaff, P. (1953). *Thomas Aquinas. The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*. Michigan: Baker Book House.
- Sigelman C.K. (2012). *Life-Span Human Deveelopment*. (8. Edition). USA: Cengage Learning.
- Tekin, O. (1995). *Eski Yunan Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uncu, E.M. (2013). "Mezopotamya, Anadolu ve Mısır Medeniyetinde Güneş Kültü", *History Studies*, .5(2), 349-366.
- Yavi, E. ve Yazıcıoğlu Y.N. (2001). *Tarih Öncesi Çağlardan Modern Dünyanın Kaynağı Mısır*. (4. Baskı). İzmir: Yazıcı Yayınevi.
- Yıldızdöken, Ç. (2015). Sofistlerin Epistemoljideki Yeri ve Önemi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi (Academic Journal of History and Idea)*, 4 (12), 185-203.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Fazıl TURGUT
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 02.01.1977-HAKKARİ
Telefon : 05054565956
Faks :
E-mail : fzl.turgut@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora		
Yüksek Lisans	Felsefe Anabilim Dalı	27.09.2019
Lisans	1- YYÜ Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Haziran 2004
	2- Gine Amerikan Üniv. Hukuk Fakültesi	Haziran 2017

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1- 2004-2017	Hakkari Milli Eğitim Müdürlüğü	Öğretmen
2- 2017	Van Barosu	Avukat

Yabancı Dil

İngilizce

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

27/09/2019

Tez Başlığı / Konusu:

Thomas Hobbes'ta Yasa Üzerine Bir İnceleme

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 84 sayfalık kısmına ilişkin, 27/09/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından TURNİTİN intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 13 (ONÜÇ) tür.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içmediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

27/09/2019
Fazıl TURGUT

Adı Soyadı : Fazıl TURGUT

Öğrenci No : 149201213

Anabilim Dalı : Felsefe Anabilim Dalı

Programı : Felsefe Bölümü

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cafer ŞAKAR

...../...../2019

**ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR**

...../...../2019

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Enstitü Müdürü